

ISSN 1987-6890

ՁՅԳԵԳՁՈՆԵՐՈ

EKONOMISTI

Երևանում տպահանձնվող Եվրոպական-ամերիկյան գիտնական

International Scientific - Analytical Journal

5

2 0 0 9

UDC33

ე-49

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

ეკონომისტი

საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი
გამოდის 2009 წლის იანვრიდან

ნომერი 5 2009
დეკემბერი

მთავარი რედაქტორი რამაზ აბესაძე

სამეცნიერო-სარედაქციო კოლეგია

საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-პროფესორებთან:
ვლადიმერ პაპავა, ავთანდილ სილაგაძე, ლეო ჩიტავა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორები:

იური ანანიავილი, რობერტ ასათიანი, კლიმენტი ანელავილი, თემურ ბერიძე, ბიორბი ბერუაშვილი, ვახტანგ ბურღული, მიხეილ თოქმაჯიანი, მურმან კვარაცხელია, ალფრედ კურატავილი, იაკობ მუსხიანი, ელგუჯა მემვაბიშვილი, ბიორბი პაპავა, უშანბი სამაღაშვილი, როლანდ სარქიშვილი, ავთანდილ სულაბერიძე, თემურ შენგელია, თინა ჩხეიძე, ნოდარ ჭითანავა, მიხეილ ჯიბუტი.

აკადემიური დოქტორები:

ნანული აბესაძე, ნანა ბიბილაშვილი, მერაბ გველესიანი, ლინა დათუნაშვილი, ლია თოთლაძე (პასუხისმგებელი მდივანი), ეთერ კაკულია, ნაზირა კაკულია, თეა ლახარაშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), იზა ნათელაშვილი, ნოდარ ხაღურდი, მამუკა ხუციშვილი (მთავარი რედაქტორის მოადგილე), რამაზ ჯაგა-ნიშვილი.

უცხოელი წევრები:

ელდარ ისმაილოვი (აზერბაიჯანი), დავით კურტანიძე (აშშ), ანტანას მატსტიტუსი (ლიტვა), ვლადიმერ მენშიკოვი (ლატვია), მიხეილ როკატლიშვილი (აშშ), სლავომირ პატრიცკი (პოლონეთი), დიმიტრი სოროკინი (რუსეთი), ანდრეი ჰერმანი (პოლონეთი).

ჟურნალი ხელმძღვანელობს თავისუფალი პრესის პრინციპით. რედაქციის შეხედულება შესაძლოა არ ემთხვეოდეს ავტორის აზრს და იგი პასუხს არ აგებს ინფორმაციის სიზუსტეზე.

Paata Gugushvili Institute of Economics

EKONOMIST

I

International Scientific-analytical Journal
Published from January 2009

November
December

5

2009

Editor-in-chief

Ramaz Abesadze

SCIENTIFIC-EDITORIAL BOARD

CORRESPONDING MEMBERS OF THE NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF GEORGIA:

Leo Chikava, Vladimir Papava, Avtandil Silagadze

DOCTORS OF ECONOMIC SCIENCES:

Klimenti Achelashvili, Iuri Ananiashvili, Roseta Asatiani, Temur Beridze, Giorgi Berulava, Vakhtang Burduli, Nodar Chitanava, Tina Chkheidze, Mikhail Jibuti, Murman Kvaratskhelia, Alfred Kuratashvili, Jakob Meskhia, Elguja Mkvabishvili, Giorgi Papava, Ushangi Samadashvili, Roland Sarchimelia, Temur Shengelia, Avtandil Sulaberidze, Mikhail Tokmazishvili.

ACADEMIC DOCTORS:

Nanuli Arevadze, Nana Bibilashvili, Lina Datunashvili, Merab Gvelesiani, Revaz Javakhishvili, Nazira Kakulia, Eteri Kakulia, Tea Lazarashvili (deputy editor-in-chief), Iza Natelauri, Nodar Khaduri, Mamuka Khuskivadze (deputy editor-in-chief), Lia Totladze (executive secretary).

FOREIGN MEMBERS:

Eldar Ismailov (Azerbaijan), David Kurtanidze (USA), Antanas Mackstius (Lithuania), Vladimir Menshikov (Latvia), Slavomir Patricki (Poland), Mikhail Roketlishvili (USA), Dmitri Sorokin (Russia), Andrei Herman (Poland)

The journal follows the principles of free press. The views of editorial board do not necessarily reflect author's option and it accepts no responsibility for the accuracy of information.

Tbilisi

ს ა რ ჩ ე მ ბ ი

ინტერვიუ	5
პოსტკომუნისტური საქართველოს ეკონომიკა	
<i>რამაზ აბესაძე</i> – უმუშევრობა და მისი მიზეზები საქართველოში	10
<i>Теимураз Беридзе</i> – Политико-экономические размышления об августовском (2008г.) конфликте в Грузии	21
<i>Вахтанг Бурдули</i> – Вопросы структурной перестройки экономики Грузии и роста уровня занятости	29
ეკონომიკური თეორია	
<i>Ната Давлашеридзе</i> – Нобелевский лауреат по экономике Милтон Фридмен, его взгляды на проблему безработицы и пути ее преодоления	39
<i>Анзор Кураташвили</i> – Защита прав человека и социально ориентированная рыночная экономика – проявление цивилизованности рыночных отношений	42
აბრარული წარმოება	
<i>ზურაბ რევიშვილი</i> – აგრარული წესრიგის პოლიტიკის აქტუალური საკითხები	46
ეკონომიკურ-სოციალური პრობლემები	
<i>როლანდ სარჩიშელია, ნანული არევაძე</i> – მოსახლეობის ძლიერი საშუალო ფენის ფორმირების სთვის საქართველოში	53
ინვესტიციები	
<i>ლინა დათუნაშვილი</i> – უცხოური ინვესტიციები საქართველოში გლობალიზაციის პირობებში	58
ფისკალური პოლიტიკა	
<i>თინათინ ქურდაძე</i> – ბიუჯეტის საგადასახდო და არასაგადასახდო შემოსავლების ოპტიმიზაცია საქართველოში	63
სამართაშორისო ურთიერთობები	
<i>რევაზ ლორთქიფანიძე</i> – განვითარებული ქვეყნების გავლენა მსოფლიო ბაზარზე	69
საბაზრო ინფრასტრუქტურა	
<i>გიგა მაისურაძე</i> – ბირჟა – სტაბილური ეკონომიკის არსებობის გარანტი	74
მნიშვნელოვანი მონობრაჟიები	78
ინფორმაცია	84

CONTENTS

INTERVIEW	5
ECONOMY OF POSTCOMMUNIST GEORGIA	
<i>Ramaz Abesadze</i> – Unemployment and its Causes in Georgia	10
<i>Teimuraz Beridze</i> – The Political Economy of the August (2008) Conflict in Georgia	21
<i>Vakhtang Burduli</i> – The Questions of Structural Reorganization of Georgia's Economy and Increase of Employment Level	29
ECONOMIC THEORY	
<i>Nata davlasheridze</i> – Nobel Prize Winner in Economics Milton Friedman, his Opinion About the Unemployment Problem and the Ways of its Overoming	39
<i>Anzor Kuratashvili</i> – Protection of Human Rights and Socially Oriented Market Economy – Display of Civilization of Relations	42
AGRARIAN PRODUCTION	
<i>Zurab Revishvili</i> – Live Issues of Agricultural Order Policy	46
ECONOMIC-SOCIAL PROBLEMS	
<i>Roland Sarchimelia, Nanuli Arevadze</i> – Formation of Strong Middle Class of Population in Georgia	53
INVESTMENTS	
<i>Lina Datunashvili</i> – Foreign Investments in Georgia under Globalization	58
FISCAL POLICY	
<i>Tinatin Kurdadze</i> – The Necessity of Optimization of Tax and Nontax Income of the Budget	63
INTERNATIONAL RELATIONS	
<i>Revaz Lordkipanidze</i> – The Influence of Developed Countries on World Market	69
MARKET INFRASTRUCTURE	
<i>Giga Maisuradze</i> – The Stock Exchange – Guarantee of Economical Stability	74
SIGNIFICANT MONOGRAPHS	78
INFORMATION	84

ინტერვიუ

მაღლე შემოაბიჯებს ახალი 2010 წელი, ამასთან დაკავშირებით, ჟურნალის რედაქციამ კითხვით მიმართა ჩვენი ქვეყნის ცნობილ მეცნიერებს, თუ რას უსურვებენ ისინი ჟურნალ “ეკონომისტს” მომავალ ახალ წელს და თუ როგორია მათი პროგნოზები საქართველოს ეკონომიკის განვითარებისა 2010 წლისთვის.

ლეო ჩიქავა

*საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტი,
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი,
მეცნიერების დამსახურებული მოღვაწე*

ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური აღორძინების უზრუნველყოფაში, ცხადია, თვალსაჩინო წვლილის შეტანა შეუძლია ჟურნალ “ეკონომისტის” შემოქმედებით საქმიანობასაც. ვუსურვებ მას ამ ფრიად საპატიო, მაგრამ, ამავე დროს, უაღრესად საპასუხისმგებლო მისიის პირნათლად შესრულებას. ამისათვის აუცილებელია მან ეკონომისტთა მაღალ კვალიფიციური კადრები შემოიკრიბოს თავის გარშემო იმ აქტუალური ეკონომიკური პრობლემების ღრმა მეცნიერულ დონეზე დასამუშავებლად, რომლებიც დღეისათვის დგას ჩვენი ქვეყნის წინაშე და შესაბამის ზემდგომ ორგანოებს შესთავაზოს მეცნიერულად დასაბუთებული წინადადებები და რეკომენდაციები პრაქტიკაში განსახორციელებლად. ამ ორგანოებსაც ვუსურვებდი იმას, რომ ჰქონდეთ მოთხოვნა ასეთ წინადადებებსა და რეკომენდაციებზე, რამეთუ მიზან-ამოცანების მხოლოდ ასეთ ერთიანობას ძალუძს ქვეყნისათვის მაქსიმალური სარგებლობის მოტანა.

ჩემი პროგნოზული გათვლებით, 2010 წელს ვერ მოხერხდება ეკონომიკური კრიზისის სრულად დაძლევა საქართველოში, მაგრამ, კარგად გააზრებული ეკონომიკური პოლიტიკის გატარებით, შესაძლებელია მისი დამანგრეველი ძალის რამდენადმე შენელება. ასეთი ერთგვარი ოპტიმიზმის საფუძველს, რიგ სხვა მნიშვნელოვან გარემოებასთან ერთად, ოთხნახევარ მილიარდ დოლარიანი საერთაშორისო ფინანსური დახმარების ეკვივალენტით სახსრების მიმდინარე წელსაც (2009 წლის ანალოგიურად) შეუფერხებლად შემოსვლის გაგრძელება იძლევა.

ამ ვარაუდის რეალობად გადაქცევას ხელისუფლების ორგანოების დიდი ძალისხმევა დასჭირდება. მხედველობაში მაქვს, წარსულის მწარე გაკვეთილების ღრმა მეცნიერულად გაანალიზების საფუძველზე, ყოველმხრივ გააზრებული სამოქმედო პროგრამების შემუშავება-რეალიზაცია და ინვესტიციების უპირატესად მეწარმეობის განვითარებისათვის გამოყენება.

ვლადიმერ პაპავა

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული
აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი*

2010 წელს ჟურნალ “ეკონომისტს” ვუსურვებ ასარჩევად ჰქონდეს ბევრი კარგი სტატიიდან საუკეთესო, რომ მკითხველი უფრო მეტად დაინტერესდეს.

საქართველოს ეკონომიკურ განვითარებაში რაიმე, პრინციპულად ახალი, მოსალოდნელი არ უნდა იყოს. გაგრძელება ეკონომიკური კრიზისი და უცხო-

ური ფინანსური დახმარების მიღება. არც ეკონომიკურ პოლიტიკაშია მოსალოდნელი პრინციპული ცვლილებები. შედარებით გაიზარდა პოპულისტური კომპონენტი, რადგანაც 2010 წელს ხელისუფლებას დასჭირდება ყველა რესურსის გამოყენება ადგილობრივი არჩევნების მოსაგებად.

ავთანდილ სილაგაძე
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული
აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი

პირველი ნაბიჯები არის საქმიანი და წარმატებული. ჟურნალ “ეკონომისტი“-ს რედაქციას 2010 წელს მინდა ვუსურვო საქმიანობის გაძლიერება ამ მიმართულებით.

2010 წელს, სამწუხაროდ, ეკონომიკური პროგნოზი არ იქნება ოპტიმისტური, გავრძელდება ვარდნა ეკონომიკაში. განსაკუთრებით ეს ეკონომიკის რეალურ სექტორს შეეხება, რაც გამოიწვევს ეკონომიკური სიტუაციის კიდევ უფრო გაართულებას. ამას ემატება ისიც, რომ 2010 წელი არის საარჩევნო წელი, რომელიც კიდევ უფრო დაძაბავს მდგომარეობას. ასე რომ, 2010 წელს სირთულეები გველის.

როზუტა ასათიანი
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ჟურნალ „ეკონომისტის“ რედაქციას დიდი პატივისცემითა და საუკეთესო სურვილებით ვულოცავ ახალ, 2010 წელს. ჟურნალის მთავარ რედაქტორს პროფ. რამაზ აბესაძესა და სარედაქციო კოლეგიას ვუსურვებ ხანგრძლივ შემოქმედებით საქმიანობას. იმედს ვიტოვებ, ეს ახლად დაარსებული საერთაშორისო სამეცნიერო-ანალიტიკური ჟურნალი გამორჩეულ წვლილს შეიტანს ქართული ეკონომიკური მეცნიერებისა და აზროვნების განვითარებაში.

ყოველი ახალი საქმის დასაწყისი სირთულეებთანაა დაკავშირებული. „ეკონომისტი“, რომელიც ჯერ მხოლოდ 1 წლისაა, მრავალი რთული პრობლემის წინაშე დგას, რასაც, სხვა მიზეზებთან ერთად, საქართველოში არსებული მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობაც განაპირობებს. მაგრამ, ვფიქრობთ, თუ სათანადო პასუხისმგებლობით მოვეკიდებით ამ საპატიო საქმეს, ერთსულლოვნებით, ურთიერთმოსმენითა და ურთიერთგაგებით ძალიან ბევრს შევძლებთ და, დვითის მადლით, ჟურნალი „ეკონომისტი“ საპატიო ადგილს დაიკავებს ქართული ეკონომიკური აზრის ისტორიაში.

რაც შეეხება 2010 წლის საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პროგნოზს, რა თქმა უნდა, არსებული რეალობიდან გამომდინარე, ეგზოგენური თუ ენდოგენური ფაქტორების გათვალისწინებით, იგი ოპტიმისტური ვერ იქნება. ამის მრავალი ობიექტური მიზეზი არსებობს. დავიწყეთ იმით, რომ გლობალურ ფინანსურ კრიზისს ჯერჯერობით სასიკეთო პირი არ უჩანს და მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების პროგნოზიც რამდენადმე პესიმისტურია. ასეთ რთულ ვითარებაში გლობალური პრობლემების წნეხქვეშ რომელიმე ქვეყანამ ნაწილობრივ მაინც დაძლიოს შიგა ეკონომიკური პრობლემები, მითუმეტეს საქართველომ, შეუძლებელია.

რატომ მითუმეტეს საქართველომ? იმიტომ, რომ პირველი, საქართველომ ეკონომიკის რეფორმირების 18-წლიან პერიოდში ვერ შეძლო მიეღწია მშპ-ის წარმოების 1990 წლის დონისათვის. მსოფლიო ბანკის და სსფ-ის ექსპერტული შეფასებით იგი მხოლოდ 71,1%-ს შეადგენს, მაშინ როდესაც ეს ბარიერი დაძლიეს აზერბაიჯანმა (192,8%), სომხეთმა (171,6%), რუსეთმა (112,3%) და სხვა პოსტსაბჭოთა ქვეყნებმა; მეორე, დღეისათვის საქართველოში მოსახლეობის ერთ სულზე მოდის 3 ათასი ლარის მშპ, რაც საშუალო მსოფლიო დონის 35%-ს შეადგენს. ეს მეტი რომ არა ვთქვათ, დამაფიქრებელია; მესამე, საქართველოს სამომხმარებლო ბაზრის 70%-ზე მეტი იმპორტული პროდუქციითაა გაჯერებული. აქედან გამომდინარე, საქართველო უფრო მომხმარებელი ქვეყანაა, ვიდრე მწარმოებელი და ამით სხვა ქვეყნების სამუშაო ძალას ასაქმებს, საკუთარს კი ან იძულებულს ხდის საზღვარგარეთ წავიდეს სამუშაოდ, ან კიდევ, უმუშევრობისა და სიღარიბისთვის ჰყავს განწირული. ამიტომაცაა, რომ საქართველომ თავი ვერ დაადგინა უარყოფით საგადასახდელო ბალანსს და ამჟამად იმპორტის ექსპორტით დაფარვა მხოლოდ 23,7%-ს შეადგენს.

საქართველოს მწვავე ეკონომიკურ პრობლემებზე დაუსრულებლად შეიძლება ლაპარაკი, მაგრამ ამ სახეიმო დღეებში არ მსურს განწყობა გაეუფუჭო მკითხველს, ამიტომ მინდა ჩემი ინტერვიუ დავასრულო სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის სიტყვებით: „საქართველო არის წილხვედრი ყოვლადწმინდისა ღვთისმშობლისა, იგი ტახტია წმიდისა სამებისა“, რაც დიდ პასუხისმგებლობასთან ერთად, დიდ იმედს გვისახავს. მთავარია ქართველებს გვიყვარდეს ერთმანეთი, დედასამშობლო და ყველაფერი გამოსწორდება.

სოკრატეს უთქვამს: „ყოველ ადამიანში არის მზე, ოღონდ მიეციოთ საშუალება, ანათოსო“. ამის საშუალება უნდა მიეცეს საქართველოს ყველა მოქალაქეს, მის ყველა კუთხესა და რეგიონს. ასე შევძლებთ სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის აშენებასა და, მერწმუნეთ, საქართველო აყვავდება.

მიხეილ თოქმაზიშვილი
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ქ. “ეკონომისტს” ვუსურვებდი “გამრავლებას” და მრავალი ახალი მკითხველის შექმნას, ჟურნალის თანამშრომლებს – საინტერესო შემოქმედებით საქმიანობას, ხოლო ჟურნალის მკითხველებს კი – ბედნიერ ახალ წელს.

მომავალ წელს, ჩვენი აზრით, გაგრძელდება ეკონომიკის ინერციული მდგომარეობა და გაჭიანურდება გამოცოცხლების ფაზაში გადასვლა, ეკონომიკური ზრდის ტემპები დაბალი იქნება, ინფლაცია – ზომიერი, ინვესტიციების დაბანდება და საბანკო საქმიანობა კვლავ მაღალ რისკებთან იქნება დაკავშირებული, ხოლო სამშენებლო სექტორში კი, უძრავი ქონების გაჭიანურებული რეალიზაციის შედეგად, კვლავ გაგრძელდება კრიზისული ვითარება.

ელგუჯა მექვაბიშვილი
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ჟურნალ “ეკონომისტს” ახალ წელს ვუსურვებ ბევრი მაღალი დონის სტატიას, ჩვენი ქვეყნისა და მსოფლიო ეკონომიკის აქტუალურ პრობლემებზე.

ვფიქრობ, რომ მომავალი წელი მსოფლიო ეკონომიკის კრიზისიდან გამოსვლის დაწყების ეტაპი იქნება. საერთაშორისო ეკონომიკური კონიუნქტურის გაუმჯობესება დადებით ზეგავლენას მოახდენს საქართველოს ეკონომიკაზე. შესაბამისად, მოველი ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის გარკვეულ გაუმჯობესებას.

იაშა მესხია
ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

ჟურნალ “ეკონომისტის” აღორძინება გულწრფელად მიხარია და დარწმუნებული ვარ, რომ იგი ღირსეულად გააგრძელებს იმ ეროვნულ ტრადიციებს, რომელსაც საფუძველი ჩაუყარეს ჩვენმა დიდმა მასწავლებლებმა და ცნობილმა ქართველმა მეცნიერ-ეკონომისტებმა. ჟურნალს ვუსურვებდი მომავალ 2010 წელს უფრო მეტ გამბედაობას და სიღრმისეულობას ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმების ანალიზსა და შეფასებაში, ჟურნალის დაგეგმვაში მიზნობრივ-თემატური მიდგომის დანერგვასა და იმ პრიორიტეტებზე ორიენტაციას, რომელთა ირგვლივ გამართული მეცნიერული დისკუსიები ხელს შეუწყობს ქვეყნის ეკონომიკის წინაშე მდგარი ურთულესი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების მიმართულებით წინადადებებისა და რეკომენდაციების შემუშავებას. ჟურნალი უნდა გახდეს არა მხოლოდ მიღებულ გადაწყვეტილებათა მონიტორი და შემფასებელი, არამედ მან უნდა უზრუნველყოს ხელისუფლება მეცნიერულად არგუმენტირებული პროგნოზებით, თეორიული და გამოყენებითი ხასიათის მიგნებებით, რომელთა პრაქტიკული რეალიზაცია დააჩქარებს ქვეყნის ეკონომიკურ წინსვლას და კრიზისის დაძლევას. ჟურნალს გააჩნია საკმარისი პოტენციალი, რომ გახდეს ხელისუფლების მეცნიერ-კონსულტანტი და ღირსეული პარტნიორი.

რაც შეეხება ეკონომიკურ პროგნოზებს 2010 წლისათვის, იგი უმნიშვნელოდ, მაგრამ მაინც უკეთესი იქნება წინა წელთან შედარებით, რის გარანტიას იძლევა ის დიდძალი უცხოური დახმარებები და სესხები, რომელთა ნაწილის მიღება დაგეგმილია ამ წელს. უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის მხრივ კვლავაც მოსალოდნელია ჩავარდნები, რამეთუ 2010 წელს არ არის მოსალოდნელი პოლიტიკური ხასიათის პოზიტიური გარღვევა და საზოგადოების გამთლიანება, რაც ეკონომიკის ერთ-ერთ დამამუხრუჭებელ ფაქტორს წარმოადგენს. არსებითი ხასიათის ძვრები არ არის მოსალოდნელი დასაქმების დონის ამაღლების მხრივ. მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობა უმნიშვნელოდ გაუმჯობესდება, რასაც განაპირობებს ადგილობრივი ხელისუფლების არჩევნებთან დაკავშირებით სოციალურ პროგრამებზე საბიუჯეტო ხარჯების ზრდა.

ნოდარ ხადური

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, თსუ სრული პროფესორი

აღდგენილი ჟურნალი “ეკონომისტი” 2010 წელს ერთი წლის გახდება. ვულოცავ მას პირველ ახალ წელს, ვუსურვებ ქართული სამეცნიერო (და არა მხოლოდ ეკონომიკური) პერიოდული გამოცემების ფლაგმანი გამხდარიყოს და ღირსეული ადგილი დაიკავებინოს მსოფლიოს ცნობილ სამეცნიერო ჟურნალებს შორის. ამასთან, მის რედაქციას, ავტორებს და მკითხველებს ვუსურვებ წარმატებულ წელს, ჯანმრთელობას, პირად ბედნიერებასა და აყვავებულ საქართველოში ცხოვრებას.

რაც შეეხება 2010 წელს, სამწუხაროდ, როგორც ჩანს, ჯერ ვერ მოხერხდება ეკონომიკური კრიზისის შედეგებისაგან თავის სრულად დაღწევა. 2010 წელს სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების, საგარეო და საშინაო საფრთხეების განეიტრალების შემთხვევაში შესაძლებელი გახდება ეკონომიკის დაცემის საბოლოოდ შეჩერება. ცხადია, კვლავ მაღალი დარჩება უმუშევრობის დონე, ვერ მოხერხდება ინვესტიციების მოცულობის მკვეთრი ზრდა. წლის განმავლობაში მთავრობა, 2009 წლის მსგავსად, ბიუჯეტის შემცირების აუცილებლობის წინაშე დადგება. ამასთან, თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ 2010 წლის გაზაფხულის მიწურულს ქვეყანას ადგილობრივი არჩევნები ელის, არ არის გამორიცხული, გაზაფხულზე ხელისუფლებამ სოციალური ხარჯები გაზარდოს. ზოგადად, პოპულისტური ქმედებებით შესაძლოა, ეკონომიკის კრიზისიდან გამოყვანის პროცესი შეფერხდეს.

მიხეილ ჯიბუტი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

2009 წელს ეკონომიკის განვითარების დონე საქართველოში დაეცა წინასწარი მონაცემებით 4%-ით. მან გადაფარა ეკონომიკის დონის 2%-იანი ზრდა 2008 წელს და ქვეყნის ეკონომიკური დონე 2007 წლის მაჩვენებლებს დაუბრუნდა. ამდენად ასტრონომიული 2010 წელი კი დადგა საქართველოში, მაგრამ განვითარების ეკონომიკურ კალენდარზე ქვეყნისათვის 2007 წელია. 2010 წელს ქვეყნისათვის უზოგადესი ეკონომიკური ამოცანაა მიაღწიოს 2008 წლის ეკონომიკურ დონეს. ეს ურთულესი ამოცანაა, არსებულ გარემოში უფრო შეუსრულებადი (მით უმეტეს, რომ საქართველოს მთავრობის პროგრამაში “ძირითადი მონაცემები და მიმართულებები 201-2013 წლებისათვის” ამ ამოცანის მისაღწევად არასაკმარისი – ეკონომიკის 3%-იანი ზრდაა მიზნად დასახული), თუმცა, სასურველი და მეც ვუსურვებ ჩვენს ქვეყანას მის მიღწევას და ჟურნალ “ეკონომისტს” კი ამ საქმეში ქვეყნისათვის ქმედით ინტელექტუალურ დამხმარებლად გადაქცევას.

პოსტკომუნისტური საქართველოს ეკონომიკა

რამაზ აბესაძე
ემდ, პროფ.

უმუშევრობა და მისი მიზეზები საქართველოში

პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაცია უმეტეს ქვეყნებში ეკონომიკური დაქვეითებით დაიწყო. იგი საქართველოში ყველაზე აშკარად და მძაფრად გამოიხატა. ბუნებრივია, ამ პროცესებს თან სდევდა უმუშევრობის ძლიერ მაღალი დონე.

ბევრმა პოსტკომუნისტურმა ქვეყანამ შეძლო გადაელახა სიძნელები, აეშენებინა მეტად თუ ნაკლებად სრულყოფილი საბაზრო ეკონომიკა. თითქმის ბუნებრივადვე შეემცირებინა უმუშევრობის დონე. ზოგმა კი, რომელთა შორისაა საქართველო, რეფორმების განხორციელების დროს დაშვებული შეცდომებისა და სხვა ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების გამო, ამ ამოცანის შესრულება ვერ შეძლო. ამიტომ ამ ქვეყნებში გვაქვს უმუშევრობის მაღალი დონე, ამასთან, უმუშევრობის სახეობებმაც ტრანსფორმაცია განიცადა. თუ თავდაპირველად სამუშაო ადგილები იყო და საჭირო იყო მხოლოდ მათი ათვისება, ამჟამად ამ სამუშაო ადგილთა დიდი ნაწილი ფაქტობრივად განადგურებულია და უმუშევართა დასაქმებლად საჭიროა ახალი ადგილების ათვისება, რომელთაგან უმეტესი პროფესიის შეცვლას ან კვალიფიკაციის ამადლებას მოითხოვს. გაჩნდა უმუშევართა ახალი ფორმაც – უმუშევარი ასაკის გამო, ანუ უმუშევარი, რომელსაც სურვილი აქვს იმუშაოს, აქვს შესაბამისი კვალიფიკაცია, მაგრამ სამუშაოს ვერ პოულობს, ვინაიდან შედარებით დიდი ასაკისაა, თუმცა არა საპენსიო ასაკის. მაშასადამე, ამჟამად საქმე გვაქვს უმუშევართა ახალ სახეობებთან – **ტრანსფორმაციულ, სტრუქტურულ, ფრიქციულ, ციკლურ და ასაკობრივ უმუშევრობასთან.**

მიუხედავად იმისა, რომ ოფიციალური მონაცემები უმუშევრობასთან დაკავშირებით საქართველოში, ობიექტური თუ სუბიექტური მიზეზების გამო, ხშირად დამახინჯებულია, მათი ანალიზი მაინც საინტერესოა.

1-ლი ცხრილის მონაცემები გვიჩვენებს, რომ დასაქმებულთა რაოდენობას კლების ტენდენცია აქვს. დასაქმებულთა რაოდენობა მცირდება მაშინაც, როდესაც ეკონომიკური ზრდის ტემპები საკმაოდ მაღალია.

ამას განაპირობებს ის, რომ ჩვენთან ეკონომიკური ზრდის ტემპები ჩამორჩება შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპებს. იმისათვის, რომ დასაქმების დონე გაიზარდოს, ანუ უმუშევრობის დონე შემცირდეს, საჭიროა ეკონომიკური ზრდის ტემპები წინ უსწრებდეს შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპებს (წინააღმდეგ შემთხვევაში სტრუქტურული უმუშევრობის დონე გაიზარდება). მაშასადამე, ეკონომიკური ზრდა საქართველოში უმთავრესად ინტენსიური ფაქტორების ხარჯზე მიმდინარეობს.

1990 წლიდან (როდესაც უმუშევრობა საერთოდ არ იყო, თუმცა ფარული უმუშევრობის დონე საკმაოდ მაღალი იყო) 2008 წლამდე, დასაქმებულთა რაოდენობა ნახევრდება (მაგრამ არა აქტიური უმუშევრების ხარჯზე, არამედ, ალბათ, პასიური უმუშევრების ხარჯზე და, უფრო მეტად, მოსახლეობის მიგრაციის ხარჯზე). ამასთან, ნიშანდობლივია, რომ დაქირავებულთა რაოდენობა იკლებს (თითქმის 4-ჯერ), ხოლო თვითდასაქმებულთა რაოდენობა კი იზრდება (4-ჯერ და მეტად). საერთოდ, თვითდასაქმებულთა რაოდენობა გაცილებით მეტია, ვიდრე დაქირავებულებისა (1,8-ჯერ), რაც ერთხელ კიდევ მეტყველებს ჩვენი ეკონომიკის განვითარების დაბალ დონესა და დეფორმირებულობაზე.

ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა საქართველოში¹
(ათასი კაცი)

	1990	1995	2000	2003	2005	2008
ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა – სულ	2763,3	1780,9	1858,0	2050,4	2023,9	1917,8
დასაქმებულები	2763,3	1730,1	1748,8	1814,5	1744,6	1601,9
დაქირავებულები	2502,6	802,1	684,5	618,5	600,5	572,6
თვითდასაქმებულები	260,7	928,0	1064,3	1195,2	1143,3	1028,5
უმუშევრები	127,2	118,2	235,6	235,9	279,3	315,8
პროცენტობით						
ეკონომიკურად აქტიური მოსახლეობა – სულ	100	100	100	100	100	100
დასაქმებულები	100	97,1	94,5	88,5	86,2	83,5
დაქირავებულები	90,6	45,0	37,0	30,2	29,7	29,8
თვითდასაქმებულები	9,4	52,1	57,5	58,3	56,5	53,6
უმუშევრობის დონე	–	2,9	5,5	11,5	13,8	16,5

ოფიციალური მონაცემების მიხედვით უმუშევრობის დონე 1992-2003 წლებში ძალიან დაბალია, რაც ოდნავადაც არ შეესაბამება სინამდვილეს. ამ წლებში არათუ დიდი იყო უმუშევრობის დონე, არამედ დღეს არსებული უმუშევრობაც, მაშინ არსებული ტოტალური უმუშევრობის შედეგია. ასეთი მაჩვენებლების არსებობა გამოწვეულია ფაქტობრივი მონაცემების დამახინჯებით და ფარული უმუშევრობის არსებობით (საწარმოები არსებობდა, მაგრამ არ მუშაობდა და ხელფასებს არ გაცემდა, იქ დასაქმებულები კი უმუშევრებად არ ითვლებოდნენ). უმუშევრობის დონე 2008 წელს ოფიციალურად 16,5%-ია. ექსპერტთა აზრით უმუშევრობის რეალური დონე საქართველოში გაცილებით მეტია (30%-ზე მეტი). შესაძლებელია ეს ციფრი ცოტა გადაჭარბებული იყოს, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ, რომ საქართველოში, დასაქმების სამსახურის ფაქტობრივად არარსებობის გამო, უმუშევართა რაოდენობა შემცირებულია და ასევე ფარულ უმუშევრობას აქვს ადგილი, შესაძლებელია, უმუშევრობა საქართველოში მართლაც ოფიციალურ მაჩვენებელზე საგრძობლად მეტი იყოს.

ეკონომიკის სექტორების მიხედვით დასაქმებულების განაწილება გვიჩვენებს (ცხრილი 2), რომ ჩვენთან საკმაოდ მასშტაბური პრივატიზების პროცესი განხორციელდა. თანაფარდობა, კერძო სექტორის განვითარების კვალობაზე, სახელმწიფო და არასახელმწიფო სექტორებს შორის მისაღებია.

¹ ცხრილები გაანგარიშებულია სტატისტიკური კრებულის “საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული 2008” და “საქართველოს სტატისტიკური წელიწდეული 2009” მიხედვით.

დასაქმებულების განაწილება ეკონომიკის სექტორების მიხედვით
(ათასი კაცი)

	1990	1995	2000	2005	2006
დასაქმებულია ეკონომიკაში სულ	2763	1730	1839	1745	1747
სახელმწიფო სექტორში	2087	734	476	401	360,3
არასახელმწიფო სექტორში	676	996	1363	1344	1387
პროცენტებით					
დასაქმებულია ეკონომიკაში	100	100	100	100	100
სახელმწიფო სექტორში	75,5	42,4	25,9	23,0	20,6
არასახელმწიფო სექტორში	24,5	57,6	74,1	77,0	79,4

საინტერესოა უმუშევართა განათლების დონის მიხედვით განაწილების სურათი (ცხრილი 3), რომელიც გვიჩვენებს, რომ ბოლო წლებში უმუშევართა აბსოლუტურად უდიდესი ნაწილი შედგება სრული საშუალო და უმაღლესი განათლების მქონე პირებისაგან. ეს, ალბათ, იმით უნდა აიხსნას, რომ უფრო მაღალი კვალიფიკაციის შესაბამის სამუშაო ადგილებზეა მეტი მოთხოვნა.

უმუშევრების განაწილება განათლების დონის მიხედვით
(საშუალო წლიური; ათასი კაცი)

	2000	2003	2005	2006
უმუშევარი – სულ	100,6	42,9	34,3	32,3
არასრული საშუალო განათლებით	26,8	0,2	0,7	0,7
სრული საშუალო განათლებით	44,7	28,2	21,7	19,5
უმაღლესი განათლებით	29,1	14,5	11,8	11,9

ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის არაპროგრესულ სტრუქტურაზე მიუთითებს ასევე დასაქმებულთა განაწილება ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით (ცხრილი 4). მომუშავეთა ნახევარზე მეტი დასაქმებულია სოფლის მეურნეობაში, მაშინ როდესაც სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მოცულობას მთლიან შიდა პროდუქტში მხოლოდ 11 პროცენტი უკავია.

საქართველოში უმუშევრობის არაერთი მიზეზი არსებობს როგორც ეკონომიკური, ისე არაეკონომიკური ხასიათისა.

ეკონომიკური ხასიათის მიზეზებიდან შეიძლება გამოვყოთ:

ეკონომიკის ტრანსფორმაცია. საქართველო დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, ბუნებრივია, დაადგა საბაზრო ეკონომიკის მშენებლობის გზას, რომელიც მოითხოვდა სრულიად ახალ წყობილებაზე გადასვლას, რომლის დროსაც ინგრევა ძველი ინსტიტუციები და შენდება ახალი. რასაკვირველია, ეს ცვლილებები დაკავშირებულია ორგანიზაციების გარდაქმნასთან, ზოგიერთის საერთოდ გაუქმებასთან და ა.შ. საწარმოებს სრულიად ახალ პირობებში უწევთ საქმიანობა, ადრე თუ მათ სახელმწიფო მფარველობდა, ახლა მძაფრ კონკურენციას უნდა გაუძღონ, რის გამო ზოგიერთის გამოშვება მცირდება, ზოგიერთი წყვეტს კიდევაც საქმიანობას. ახალი ინსტიტუტებისათვის საჭირო კადრების მომზადებას სჭირდება საკმაოდ დიდი დრო და სხვ. ბუნებრივია, ასეთ პირობებში აუცილებლად გვექნებოდა საქმე უმუშევრობასთან.

დასაქმებულები ეკონომიკური საქმიანობის სახეების მიხედვით
(პროცენტობით ჯამთან)

	2000	2003	2005	2007
სოფლის მეურნეობა, ნადირობა და სატყეო მეურნეობა	52,1	54,9	54,3	53,4
სამთომშობვეებითი მრეწველობა	0,4	0,2	0,3	0,3
დამამუშავებელი მრეწველობა	5,9	4,9	5,1	4,9
ელექტროენერჯის, აირისა და წყლის წარმოება და განაწილება	1,7	1,1	1,3	1,1
მშენებლობა	1,8	2,2	2,5	4,2
ვაჭრობა; რემონტი	10	10,9	10,8	9,9
სასტუმროები და რესტორნები	0,9	0,9	0,9	1,1
ტრანსპორტი და კავშირგაბმულობა	4,1	4,2	4,0	4,2
საფინანსო საქმიანობა	0,5	0,5	0,8	1,0
ოპერაციები უძრავი ქონებით, იჯარა	2,2	1,8	1,5	2,0
სახელმწიფო მმართველობა	6,1	5,0	4,7	3,8
განათლება	6,5	7,5	7,5	7,3
ჯანმრთელობის დაცვა, სოც. დახმარება	4,9	2,7	3,3	3,5
კომუნალური, სოციალური მომსახურება	2,6	2,5	2,2	2

ეკონომიკის საწყისი მდგომარეობა და ძველი ეკონომიკური კავშირების მოშლა. ეკონომიკური დამოუკიდებლობისათვის გარკვეული მზადება საქართველოში წინასწარ დაიწყო, მაგრამ იგი ზოგად განცხადებებსა და მეცნიერულ მოსაზრებებს (განსხვავებით ბალტიისპირეთის ქვეყნებისაგან) ვერ გაცდა. პირიქით, ზოგიერთი არაფრის მომცემი აქციების გამო (გზების გადაკეცვა, საწარმოების გაჩერება და ა.შ.) ქვეყნის ეკონომიკა კიდევ უფრო დასუსტდა. მას დაემატა ის, რომ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ ძველი ეკონომიკური კავშირები, რომელიც საქართველოს ძირითადად საბჭოთა კავშირში შემაჯავლ ქვეყნებთან, განსაკუთრებით, რუსეთთან ჰქონდა, მოიშალა. ახალი კავშირების დამყარებას კი (რადგანაც ეს წინასწარ არ იყო მომზადებული) დიდი დრო სჭირდებოდა. დღესაც კი ეს კავშირები საკმაოდ სუსტია ქვეყნის ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის დაბალი დონის გამო. ბუნებრივია, ასეთ პირობებში საწარმოთა დიდი ნაწილი მუშაობას შეწყვეტდა ან შეკეცავდა, რაც, რასაკვირველია, უმუშევრობის ზრდასთანაა დაკავშირებული.

წინა წყობილებაში არსებული ფარული უმუშევრობა და ინფლაცია. საბჭოთა კავშირის არსებობის ბოლო წლებში ეკონომიკაში თავი იჩინა ფარულმა უმუშევრობამ. იმის გამო, რომ ქვეყანაში უმუშევრობა არ ყოფილიყო, თითქმის ყველა საწარმოსა და დაწესებულებაში შტატები გაბერილი იყო და მუშაობდა საჭირო რაოდენობაზე მეტი. ეს ხდებოდა სახელმწიფოს ხარჯზე, ანუ, უფრო სწორად, შემოსავლების გადანაწილების ხარჯზე. საბაზრო ეკონომიკისათვის კი ასეთი მდგომარეობა შეუთავსებელია, რაც იწვევს ზედმეტი მუშახელის გამოთავისუფლებას.

საბჭოთა ეკონომიკისათვის ასევე დამახასიათებელი იყო ფარული ინფლაცია. მოსახლეობაში იყო გაცილებით მეტი ფულის რაოდენობა, ვიდრე შესაბამისი პროდუქციის მოცულობა. ფასები კი წინასწორულზე გაცილებით დაბალი, ვინაიდან მას სახელმწიფო ადგენდა. ფასების გათავისუფლების შემდეგ კი, ბუნებრივია, იგი სწრაფად გაიზრდებოდა და სუპერინფლაციაში გადაიზრდებოდა, რამაც უმუშევრობის ზრდას შეუწყო ხელი.

ეკონომიკური დაქვეითება. ეკონომიკური დაქვეითება, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქართველოში განსაკუთრებული სიძლიერით გამოვლინდა. ამ მხრივ აღსანიშნავია 1991–1994 წლები, როდესაც ობიექტურად არსებულ ეკონომიკურ სირთულეებს შინა ომები და შეიარაღებული კონფლიქტები აძლიერებდა. მშპ-მ 1994 წელს 1990 წლის მაჩვენებლის მხოლოდ 27,5 პროცენტი შეადგინა. სამრეწველო პროდუქციის მოცულობა 1990 წლის მხოლოდ 16 პროცენტის ტოლი იყო. აღნიშნულ წლებში თითქმის ნახევრდება სასოფლო-სამეურნეო წარმოების მოცულობა, კატასტროფულად მცირდება მშენებლობის მასშტაბები. მკვეთრად დაეცა ქვეყნის ენერგოუზრუნველყოფის დონე. ელექტროენერჯის გამომუშავება ორჯერ შემცირდა, თითქმის შეწყდა ქვანახშირის წარმოება, კრიტიკულ დონემდე დაეცა ნავთობის მოპოვების მოცულობა, არაგადახდისუნარიანობის გამო ქვეყანას შეუწყდა ბუნებრივი აირის მოწოდება. ეკონომიკურ დაქვეითებას აძლიერებდა წინა წლებში ფარული ინფლაციით და უმუშევრობით გამოწვეული ინფლაციის მაღალი ტემპები. ე.ი. ადგილი ჰქონდა სტაგფლაციას, რასაც თანახლდა ფართომასშტაბიანი ციკლური უმუშევრობა, რომელსაც შეიძლება **ტრასფორმაციული სტაგფლაციური ციკლური უმუშევრობა** ვუწოდოთ და რომლის აღმოფხვრაც შეუძლებელია თუ არ აღმოფხვრა მისი წარმომშობი მიზეზები.

ეკონომიკური რეფორმები და მისი განხორციელების დროს დაშვებული შეცდომები. იმ ნეგატიური მოვლენების აღმოფხვრა, რომელმაც საქართველოში ახალ ეკონომიკურ წყობაზე გადასვლის დროს იჩინა თავი, შესაბამისი რეფორმების გატარების შედეგად სწრაფად უნდა აღმოფხვრილიყო. რასაკვირველია, ასეთი რეფორმების გამოცდილება არათუ საქართველოში, არამედ მთელ მსოფლიოში არ არსებობდა, რაც მდგომარეობას ართულებდა, მაგრამ არსებობდა მსოფლიოში საბაზრო ურთიერთობათა მრავალწლიანი გამოცდილება და საერთაშორისო ორგანიზაციები და საზღვარგარეთის ქვეყნები, რომლებიც როგორც მეთოდოლოგიურ, ისე მატერიალურ დახმარებას უწევდნენ პოსტკომუნისტურ ქვეყნებს. ამდენად, არსებობდა ყველა პირობა იმისათვის, რომ შესაბამისი სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარების შემთხვევაში რეფორმები სწრაფად დამთავრებულიყო. სამწუხაროდ, რეფორმების გზაზე არაერთი შეცდომა იქნა დაშვებული, რის შედეგადაც დღეისათვის ქვეყანაში გვაქვს დაბალგანვითარებული დეფორმირებული ეკონომიკა უმუშევრობის მაღალი დონით.²

გლობალიზაცია. გლობალიზაციის პროცესები განსაკუთრებით გასული საუკუნის 50-იანი წლებიდან ძლიერდება და დღემდე გრძელდება. მსოფლიო მეურნეობა ყალიბდება საქონლის, მომსახურების, კაპიტალის, სამუშაო ძალისა და ცოდნის ერთიან ბაზრად: საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობებში

² მაგ., აბესაძე რ. ეკონომიკური რეფორმების განხორციელების ძირითადი შედეგები და მომავლის ამოცანები საქართველოში. წიგნში: საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პრობლემები საქართველოში. თბ., “შეცნეურება,” 2002; აბესაძე რ. საქართველოს ეკონომიკა XX-XXI საუკუნეების მიჯნაზე; ასათიანი რ. საქართველოს ეკონომიკა არასაბაზრო ეკონომიკის ჩიხში. ჟ. “ეკონომისტი”, 2009, №1; მესხია ა. მურჯიანელი მ. ეკონომიკური რეფორმა საქართველოში. თბ., “თსუ გამომცემლობა”, 1996; პაპავა ვ. პოსტკომუნისტური კაპიტალიზმის პოლიტიკური ეკონომია და საქართველოს ეკონომიკა, თბ., “პდწ”, 2002; სანთელაძე ნ. საქართველოში ადმინისტრაციული რეფორმის შექმნილი და მსოფლიო გამოცდილება. წიგნში: “საქართველოს ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის შრომები”, ტ. 4. თბ., 2004; ჩიქავა დ. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტული მიმართულებები. წიგნში: გარდამავალი ეკონომიკის სოციალურ-ეკონომიკური პრიორიტეტები. თბილისი, “თსუ გამომცემლობა”, 2002; ჭითანავა ნ. გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები. თბ., 1997 და სხვ.

დომინირებს არა საერთაშორისო ვაჭრობა, არამედ წარმოებისა და გასაღების ორგანიზება უშუალოდ საზღვარგარეთ; ხორციელდება მსოფლიო საფინანსო ბაზრების ფორმირება და მათი არნახული დივერსიფიკაცია. ძლიერდება უნიფიკაციის ტენდენცია ტექნოლოგიის, ეკოლოგიის, საბუღალტრო და სტატისტიკური აღრიცხვის, განათლების, კულტურისა და სხვა სფეროებში; ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების, ელექტრონული სისტემების დანერგვის მეშვეობით ხორციელდება მსოფლიო საკომუნიკაციო ქსელის დივერსიფიკაცია; ყალიბდება მძლავრი საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციები, რომლებიც მთელ მსოფლიოში ნერგავენ მაკროეკონომიკური პოლიტიკის ერთიან კრიტერიუმებს და თანდათან ახდენენ გლობალიზაციის ინსტიტუციურ გაფორმებას. მათი გადაწყვეტილებები სულ უფრო ხშირად ხდება იურიდიულად აუცილებელი ნომინალურად სუვერენული სახელმწიფოებისათვის; გლობალიზაცია შეიჭრა შიდასახელმწიფოებრივ სფეროშიც და თანდათან ხდება შიგა ცხოვრების ერთერთი განმსაზღვრელი ფაქტორი, რომლის სიძლიერე ბევრად აჭარბებს ეროვნული სახელმწიფოს შესაძლებლობებს; ძლიერდება საერთაშორისო კონკურენცია ისეთ სუბიექტებს შორის, რომელთაც არ აქვთ განსაზღვრული სახელმწიფოებრივი წარმოშობა და რომლებიც კონკურენციას უწევენ ეროვნულ კომპანიებს, დევნიან რა მათ საკუთარი ბაზრებიდან; სულ უფრო და უფრო მეტი სახელმწიფო ებმება გლობალიზაციის პროცესებში, ყალიბდება გლობალური ცივილიზაციის შესაბამისი საერთო ჩვევები, გემოვნებები, ფასეულობები, შეხედულებები, აზროვნება და ა.შ.

მიუხედავად იმისა, რომ გლობალიზაციის პროცესში ყველა ქვეყანა იღებს გარკვეულ სარგებელს, მას თან ახლავს ნაკლოვანებებიც. მაგრამ გასათვალისწინებელია, რომ გლობალიზაცია რეალური პროცესია, რომლის გაუქმებაც არც ერთ ცალკე აღებულ ქვეყანას არ შეუძლია. სწორედ ასეთი მიდგომის კონტექსტში უნდა შეიძლოს ეკონომიკურმა მეცნიერებამ, შეიმუშაოს სახელმწიფო რეგულირების ისეთი მექანიზმი, რომელიც ქვეყანას მისცემს შესაძლებლობას, ისარგებლოს გლობალიზაციის დადებითი მხარეებით და თავიდან აგვაშოროს უარყოფითი შედეგები.³

ახალ გააზრებას მოითხოვს საერთაშორისო ვაჭრობის თეორიები. მაგალითად ფარდობით დანახარჯთა თეორია (დ. რიკარდო), რომელიც გვეუბნება, რომ ქვეყნისათვის სასარგებლოა შემოიტანოს ის საქონელი, რომლის წარმოების დანახარჯები შედარებით უფრო მაღალია, ვიდრე ექსპორტირებული საქონლისა. ჯერ ერთი, დანახარჯების სტრუქტურა გამუდმებით იცვლება (გარდა ბუნებრივი რესურსებისა) და, მეორეც, კიდევაც რომ არ იცვლებოდეს, დამოუკიდებლობის ინტერესებიდან გამომდინარე, არ შეიძლება ქვეყანამ არ აწარმოოს ის პროდუქტი, რომლის ფარდობითი დანახარჯები მაღალია, ვიდრე სხვა ქვეყანაში (დაუშვათ, სოფლის მეურნეობის პროდუქცია).

ახლებურად უნდა იქნეს გააზრებული სამუშაო ძალის თავისუფალი მიგრაციის, თავისუფალი (მცურავი) სავალუტო კურსის, კაპიტალის თავისუფალი მოძრაობის ეროვნულ ეკონომიკაზე გავლენის პრობლემები.

მცოდნეები სავალუტო კურსის არსებობა მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ექსპორტის მოცულობაზე. სავალუტო კურსმა რომ ფასის როლი შეასრულოს, იგი უნდა დგინდებოდეს საქონლისა და მომსახურების საერთაშორისო ბაზარზე მოთხოვნა-მიწოდების საფუძველზე. სინამდვილეში მასზე ასევე გავლენას ახდენს კაპიტალის ბაზარიც, რამაც შესაძლებელია ზოგიერთი ქვეყანა უპირატეს მდგომარეობაში ჩააყენოს. ასევე სერიოზული ნეგატიური შედეგები მოსდევს სპეკულაციებს სავალუტო ბაზარზე. ამიტომ აუცილებელი ხდება **სავალუტო კურსის საერთაშორისო რეგულირების** განხორციელება, რაც მხოლოდ შესაბამისი ორგანოების არსებობით იქნება შესაძლებელი.

³ აბესაძე რ. ეკონომიკური განვითარება. თბ., “მერიდიანი”, 2006.

არ შეიძლება უარი ვთქვათ პროტექციონისტურ პოლიტიკაზე და კარი გავუღოთ ნებისმიერ მოვარდნილ ქარს, გამოწვეულს გლობალიზაციის პროცესებით. ქვეყნისათვის საჭიროა პრევენციები, ზომები, რომელიც ქვეყანას ანიჭებს გარკვეულ ეკონომიკურ უპირატესობას.⁴

საერთაშორისო დახმარებები. საქართველოს ეკონომიკა დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ სწორედ საერთაშორისო დახმარებების ხარჯზე ინარჩუნებდა სტაბილიზაციას. თუმცა, მიღებული დახმარებები რომ რეალურ სექტორში გამოყენებულიყო და საწარმოების აღდგენა-გადართავდა და ახალი სიმძლავრეების შექმნას მოხმარებოდა, მაშინ დღეისათვის პრინციპულად განსხვავებული მდგომარეობა გვექნებოდა, ეკონომიკის განვითარების გაცილებით მაღალი და უმუშევრობის გაცილებით დაბალი დონით.

დემოგრაფიული სიტუაცია საქართველოში არ არის მიმართული უმუშევრობის დონის გაზრდისაკენ, ვინაიდან მოსახლეობის ზრდის ტემპები თითქმის ნულოვანი ან უარყოფითია და დიდი შრომითი ემიგრაციაც უმუშევრობის დონეს მნიშვნელოვნად ამცირებს. თუმცა, ორივე ეს მოვლენა, ვერ ვიტყვი, რომ ქვეყნის ეკონომიკაზე დადებითად მოქმედებდეს, პირიქით, იგი ამცირებს ეკონომიკური ზრდის ტემპებს და საერთოდ ქვეყნის სიძლიერეს.

ინფლაციები, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, წარმოშობს რა სტრუქტურულ უმუშევრობას, ზრდის უმუშევრობის დონეს თუ შრომის ნაყოფიერება იზრდება და პროდუქციის ზრდის ტემპები კი ჩამორჩება შრომის ნაყოფიერების ზრდის ტემპებს. საქართველოში სწორედ ამგვარ სიტუაციასთან გვაქვს საქმე.

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისები გლობალიზაციის პირობებში, ბუნებრივია, მეტ-ნაკლებად ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკაზე ახდენს ნეგატიურ გავლენას. საქართველოს ეკონომიკაზე დიდი გავლენა იქონია 1998 წლის ეკონომიკურმა კრიზისმა რუსეთში და დღევანდელმა მსოფლიო ფინანსურმა კრიზისმა, თუმცა დიდი საერთაშორისო დახმარებების მეშვეობით საქართველოს ეკონომიკა ღრმა ეკონომიკურ კრიზისს არ მოუცავს, მიუხედავად იმისა, რომ ეკონომიკური რეცესია სახეზეა. რასაც, ბუნებრივია, მოჰყვა უმუშევრობის ზრდა, ძირითადად სამშენებლო და საბანკო სექტორებში.

კორუფცია ერთ-ერთ ყველაზე მძლავრ გავლენას ახდენს ეკონომიკურ განვითარებაზე. კორუფციული მმართველობის დროს სახელმწიფო რესურსები მიედინება არა ქვეყნის ეკონომიკის მოთხოვნილებების შესაბამისად, არამედ იქ, სადაც უფრო მოსახერხებელი იქნება მისი მოპარვა.

შეიძლება გამოიყოს კორუფციის წარმოშობის სხვადასხვა მიზეზი. მათგან უმთავრესია **არასრულყოფილი ინსტიტუციები** (უმთავრესად ფორმალურის, მაგრამ ასევე არაფორმალური საც), უპირველეს ყოვლისა, **სახელმწიფო მართვის არასრულყოფილი ინსტიტუტების არსებობა.**

არასრულყოფილ ინსტიტუტებში იგულისხმება: **განუვითარებელი სახელმწიფო დაწესებულებები; არასრულყოფილი საბაზრო ინფრასტრუქტურა; კონსერვატიული საკანონმდებლო ნორმების არსებობა; ახლადმიღებული კანონების არასრულყოფილება; კანონების, ნორმატიული აქტების, დადგენილებებისა და ა.შ. შესრულების დაბალი ხარისხი; საზოგადოებაში ისეთი ჩვევებისა და ტრადიციების არსებობა, რომლებიც ხელს უწყობს კორუფციის გაძლიერებას; სახელმწიფო სექტორში ხელფასების დაბალი დონე, კერძო სექტორთან შედარებით; ბიუროკრატიული ელიტის მოწყვეტა ხალხისაგან; მაკროეკონომიკური არასტაბილურობა და სხვ.**

საქართველოში უმუშევრობის არაეკონომიკური ხასიათის მიზეზებიდან შეიძლება გამოვყოთ:

⁴ Морис Алле. Глобализация: разрушение условий занятости и экономического роста. М., ТЕИС, 2003.

გეოგრაფიული მდებარეობა საქართველოს, ერთი მხრივ (წარმოადგენს რა იგი მსოფლიო სატრანზიტო დერეფანს), აქვს განვითარების დიდ შესაძლებლობებს, მეორე მხრივ (ხვდება რა დიდი სახელმწიფოების ინტერესთა სფეროში) წარმოადგენს შემაფერსებელ ფაქტორს. ამ ვითარებას შეესაბამება დღევანდელი მდგომარეობა. საქართველოზე გადის (და მომავალშიც მოსალოდნელია მათი რაოდენობის ზრდა) საერთაშორისო სატრანზიტო მარშრუტები, იღებს დიდი რაოდენობის საერთაშორისო დახმარებებს, მაგრამ, ამავე დროს, უხდება ბრძოლა ტერიტორიული მთლიანობისათვის. ათასობით ლტოლვილთა არსებობა, ომები, რუსეთის ბაზრის დაკარგვა, ბუნებრივია, დიდ ნეგატიურ გავლენას ახდენს ეკონომიკაზე და ზრდის უმუშევრობის დონეს.

სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის ბრძოლა და სახელმწიფოებრიობის აღდგენა საქართველოსათვის (გასხვავებით რუსეთის, პოლონეთის, რუმინეთის და ა.შ.) დამატებით საზრუნავს წარმოადგენდა ეკონომიკური ტრანსფორმაციის ამოცანის განხორციელებასთან ერთად, რამაც, რასაკვირველია, თავისი ნეგატიური გავლენა იქონია რეფორმების ხარისხსა და ვადებზე.

კრიმინოგენური სიტუაცია საქართველოში დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ უკიდურესად დაძაბული იყო (განსაკუთრებით 1995 წლამდე, თუმცა იგი დაძაბული რჩებოდა 2004 წლამდე). შეიძლება ითქვას, რომ ეკონომიკა ფაქტობრივად ცალკეული კრიმინალური დაჯგუფებების ხელში იყო. ამჟამად კრიმინოგენური სიტუაცია დამაკმაყოფილებელია და ეკონომიკის განვითარებისათვის ამ მიმართულებით საშიშროება არ არსებობს.

უმუშევრობის დონის შემცირებისათვის აუცილებელია ქვეყანაში არსებობდეს შესაბამისი ეკონომიკური მექანიზმი, რომელიც ორიენტირებული უნდა იყოს უმუშევრობის დონის ზრდის თავიდან აცილებასა და დასაქმების დონის ზრდის, ანუ უმუშევრობის დონის შემცირებაზე. ე.ი. აღნიშნულმა მექანიზმმა უნდა შეძლოს გამოავლინოს უმუშევრობის ახალი კერები, შეიმუშაოს და განახორციელოს ღონისძიებები, რომლებიც ხელს შეუწყობს ამ კერების აღმოფხვრას, დასახოს არსებული უმუშევრობის დონის შემცირების გზები და უზრუნველყოს მათი ცხოვრებაში გატარება.

მექანიზმი უნდა მოიცავდეს **იურიდიულ ბაზას, რეგულირების ინსტრუმენტებს, ინდიკატორთა სისტემას, რეგულირების ღონისძიებათა სისტემას, შესაბამის მარეგულირებელ ორგანოებს.**

იურიდიული ბაზა ემყარება არსებულ კანონებს, დებულებებს, წესებსა და დეფინიციებს.

რეგულირების ინსტრუმენტები შესაძლებელია ერთმანეთისაგან განვასხვაოთ სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით. მაგრამ ნებისმიერი ინსტრუმენტი, რომელიც ეკონომიკის სფეროში მოქმედებს, თავის შედეგით ეკონომიკურია. თუმცა მაინც ძირითადად შეიძლება ერთმანეთისგან განვასხვაოთ ადმინისტრაციულ-საკანონმდებლო, ეკონომიკური და ორგანიზაციული ხასიათის ინსტრუმენტები.

ადმინისტრაციულ-საკანონმდებლო ხასიათის ინსტრუმენტებია მაგალითად, სტანდარტები, ნორმები, ნორმატივები, კვოტები და სხვა სახელმწიფო რეგლამენტაციის ზომები.

ეკონომიკურ ინსტრუმენტებს შეიძლება მივაკუთვნოთ საბიუჯეტო-საგადასახადო, ფულად-საკრედიტო და სხვა ბერკეტები, რომლებიც მოიცავს სხვადასხვა სახის მასტიმულირებელ თუ საჯარიმო ღონისძიებებს.

ორგანიზაციული ხასიათის ინსტრუმენტებს კი მიეკუთვნება სახელმწიფო ორგანოების მიერ მიღებული გადაწყვეტილებები ამა თუ იმ სფეროს რეორგანიზაციის თუ ინსტიტუციური მოწყობის შესახებ და ა.შ.

რეგულირების განხორციელებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე ინდიკატორთა (მაჩვენებელთა) სისტემას, რომელიც უნდა ყურდნობოდეს მეცნიერულად შემუშავებულ საბაზრო ეკონომიკისათვის შესაბამის აღრიცხვი-

სა და სტატისტიკური ანგარიშების სისტემას და მიღწეული დონის შემაფასებელ პარამეტრთა ერთობლიობას.

რეგულირების ღონისძიებებს არსებული სიტუაციის შესაბამისად შეიმუშავებენ და ახორციელებენ მარეგულირებელი ორგანოები. ეს ღონისძიებები, ბუნებრივია, ეხება შრომის ბაზრის ინსტიტუციურ მოწყობასა და მისი ფუნქციონირების ეფექტიანობის ამაღლებას.

მაკროეკონომიკური რეგულირების ორგანოები უნდა მოიცავდეს ხელი-სუფლების ყველა შტოს: საკანონმდებლოს (პარლამენტი), აღმასრულებელს (პრეზიდენტი, მთავრობა) და სასამართლოს.

დღეისათვის საქართველოში შეიძლება გამოვყოთ უმუშევრობის დონის შემცირების შემდეგი ძირითადი მიმართულებები:

1. საქართველოში უმუშევრობის რეგულირების უპირველეს ღონისძიებას წარმოადგენს შრომის ბაზრის ინსტიტუციური მოწყობა. დღეისათვის შრომის ბაზარი საქართველოში უკიდურესად სტიქიურია: არ არსებობს შრომის ბირჟა, დასაქმების სახელმწიფო სამსახური და ინფრასტრუქტურა, რომელიც მათ ფუნქციონირებასთანაა დაკავშირებული. ასეთ პირობებში, რა თქმა უნდა, შეუძლებელია, არათუ რეგულირების განხორციელება, არამედ, უბრალოდ, რეალური სურათის დახატვა უმუშევრობის მდგომარეობაზე ქვეყანაში.

უნდა შეიქმნას **დასაქმებისა და მიგრაციის სახელმწიფო სამსახური**, რომელიც შეასრულებს შრომის ბირჟის როლს. მის მოვალეობაში უნდა შევიდეს: თავისუფალი სამუშაო ადგილების (ვაკანსიების) და უმუშევართა (პასიურ და აქტიურ) აღრიცხვა; კონსულტაციების გაწევა უმუშევართათვის სამსახურში მოწყობასთან დაკავშირებით; უმუშევრებისათვის დახმარებების გაცემა; მოქალაქეთა პროფესიული მომზადება და გადამზადება; შრომის ბაზარზე მდგომარეობის შეფასება (ეკონომიკური და არაეკონომიკური, ეკონომიკურად აქტიური და ეკონომიკურად არააქტიური მოსახლეობის რაოდენობის დადგენა და ა.შ.) და სათანადო ინფორმაციის მომზადება; საქართველოში შრომით ემიგრანტთა და იმიგრანტთა აღრიცხვა, შესაბამისი ინფორმაციის მომზადება და სხვ.

სასურველია ასევე შეიქმნას **დასაქმების ფონდი**, რომლის შემოსავლების წყარო იქნება ცენტრალური და ადგილობრივი ბიუჯეტები, სავალდებულო გადასახდელები ბიზნესიდან და ნებაყოფლობითი შენატანები. ფონდი დააფინანსებს სახელმწიფოს მიერ განხორციელებულ ღონისძიებებს დასაქმების სფეროში.

2. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, საქართველოში უმუშევრობის დონის შემცირება ძირითადად დაკავშირებულია ახალი სამუშაო ადგილების შექმნასთან, ე.ი. ახალი კაპიტალდაბანდებების განხორციელებასთან. გარდა ამისა, ინოვაციების განხორციელებას, რომელსაც თან ახლავს შრომის მწარმოებლურობის ზრდა, უმუშევრობის დონის ზრდა რომ არ მოჰყვეს, აუცილებელია წარმოების გაფართოება შრომის მწარმოებლურობის ზრდის პროპორციულად. ე.ი. საქართველოში, ვინაიდან ადგილი აქვს უმუშევრობის მაღალ დონეს და წარმოებაში ინერგება სიახლეები, უმუშევრობის არსებული დონის შემცირება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ეკონომიკური ზრდის ტემპები წინ გაუსწრებს შრომის მწარმოებლურობის ზრდის ტემპებს. უმუშევრობის დონის შემცირებას ართულებს ასევე შრომითი ემიგრანტების დაბრუნება. მაშასადამე, ეკონომიკის თვისებრივ სრულყოფასთან ერთად, მოითხოვება ეკონომიკის მასშტაბების მნიშვნელოვანი ზრდა, რისთვისაც საჭიროა ახალი დიდი მოცულობის დაბანდებების განხორციელება. ეს კი შესაძლებელია როგორც შიგა, ისე გარე ინვესტიციების ხარჯზე. შიგა ინვესტიციების შეზღუდულობის გამო კვლავ დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს უცხოურ ინვესტიციებს – როგორც შედარებითან კრედიტებს, ისე დახმარებებს და პირდაპირ ინვესტიციებს. ამასთან, სახელმწიფო კრედიტები და დახმარებები გამოყენებული უნდა იქნეს როგორც რეალურ წარმოებაში, ისე მომსახურებაში, ვინაიდან ინოვაციის პირობებში მხოლოდ

რეალური სექტორი ვერ აითვისებს შრომით რესურსებს. განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ტურიზმის განვითარებას, ვინაიდან საქართველოში ამის შესანიშნავი შესაძლებლობა არსებობს.

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების განხორციელებისას უნდა მოითხოვებოდეს ადგილობრივი მუშახელის დასაქმება, ამიტომ უნდა განხორციელდეს მათი წინასწარი გადამზადება.

3. ადგილობრივი ინვესტიციების მობილიზაციისათვის აუცილებელია ადგილობრივ ბიზნესმენებზე სახელმწიფო მოხელეთა ყოველგვარი ზეგავლენის მინიმუმამდე დაყვანა, ანუ კორუფციის აღმოფხვრა.

დანახარჯები კორუფციის მთლიანად აღმოსაფხვრელად ძლიერ მნიშვნელოვანია და იგი მოიცავს არა მხოლოდ შესაბამის ღონისძიებებზე გაწეულ მატერიალურ დანახარჯებს, არამედ საზოგადოების თავისუფლების შეზღუდვით გამოწვეულ დანახარჯებსაც. ამასთან, რაც უფრო ძლიერდება სახელმწიფოს მხრიდან კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა, მით უფრო იზრდება კორუფციული შესაძლებლობების პოტენციალი. ე.ი. კორუფციის აღმოფხვრის გზაზე დანახარჯების სიდიდე თანდათან იზრდება და არ მცირდება. მიუხედავად ამისა, კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლას შესაძლებელია მნიშვნელოვანი შედეგები მოჰყვეს (ამაზე მეტყველებს პორტუგალიის, შვეციის, სინგაპურისა და სხვათა შედეგები).

ეკონომიკური თვალსაზრისით, კორუფციის აღმოსაფხვრელად დანახარჯების გაღება უნდა გაგრძელდეს მანამ, სანამ მისი აღმოფხვრის ეკონომიკური შედეგები მეტი იქნება დანახარჯებზე. ე.ი. კორუფციის ოპტიმალური დონე მიიღება მაშინ, როდესაც დანახარჯები, გაწეული მისი აღმოფხვრისათვის, გაუტოლდება მიღებულ შედეგს, ვინაიდან ამის შემდეგ დანახარჯები გადააჭარბებს შედეგს.

კორუფციის შემცირების მაკროეკონომიკური ხასიათის ღონისძიებებიდან უმთავრესია ისეთი მაკრო- და მიკროეკონომიკური კლიმატის შექმნა, რომელიც აღმოფხვრის კორუფციის წარმოშობ მიზეზებს, უპირველეს ყოვლისა, გააუმჯობესებს არსებულ ინსტიტუციებს. გარდა ამისა, შეიძლება გამოვეყოთ კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლის შემდეგი ძირითადი მეთოდები:⁵

კანონებისა და მათი შესრულების გამკაცრება, რასაც შედეგად მოჰყვება კორუფციაზე წასვლის რისკის ამაღლება; საბაზრო ძალების გაძლიერება; ჩინოვნიკთა ხელფასების გაზრდა; ფინანსური კონტროლი (აუდიტი); დამოუკიდებელი სასამართლო ხელისუფლება და სხვ.

4. დასაქმებისა და უმუშევრობის შემცირების უდიდესი რეზერვი არის მცირე ბიზნესი. საქართველოში მცირე ბიზნესის განვითარების დონე დაბალია, რომლის აღმოფხვრა შეუძლებელია სახელმწიფო მხარდაჭერის გარეშე. საზღვარგარეთის თითქმის ყველა ქვეყანაში არსებობს მცირე ბიზნესის სახელმწიფო მხარდაჭერის განვითარებული ინფრასტრუქტურა. საქართველოში კი მცირე ბიზნესის სახელმწიფო რეგულირება თითქმის არ ხდება. აუცილებელია, ჩვენს ქვეყანაში მცირე ბიზნესის განვითარებისათვის შეიქმნას მისი სახელმწიფო მხარდაჭერის ინფრასტრუქტურა.⁶

5. საერთოდ, როგორც ეკონომიკის განვითარების, ისე უმუშევრობის დონის შემცირებისათვის აუცილებელი პირობაა სრულყოფილი საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბება. დღეისათვის ჩვენი ეკონომიკა დეფორმირებულია, ვინაიდან საბაზრო ინფრასტრუქტურა ჩამოყალიბებულია და მისი სტრუქტურა არა-

⁵ Козонов Э.Ю., Жукаев А. Коррупция: истоки и пути преодоления. М., МАКС Пресс, МГУ им. М.В. Ломоносова, 2009.

⁶ საქართველოში მცირე ბიზნესის განვითარებასთან დაკავშირებით იხილეთ წიგნი: აბესაძე რ., კაკულია ე. მცირე ბიზნესის მაკროეკონომიკური რეგულირების მექანიზმი საქართველოში. თბ., “პაბლა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა”, 2008.

სრულყოფილი. მდგომარეობის გამოსასწორებლად აუცილებელია ეკონომიკური რეფორმების სწორად წარმართვა, რისთვისაც:

- საჭიროა მთავრობის არაეკონომიკური ქცევების აღმოფხვრა;
- საკუთრების ხელშეუხებლობის მოთხოვნის დაცვა;
- კონკურენციის გაძლიერება, რისთვისაც აუცილებელია ანტიმონოპოლიური სამსახურის რეალურად ამოქმედება.
- საკუთარი სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის გამოყენება და გაძლიერება;
- ეფექტიანი პრივატიზების განხორციელება.

6. საკანონმდებლო და ნორმატიული ბაზა საქარველოში, ძირითადად, არ არის მიმართული უმუშევრებს დონის გაზრდისაკენ, ვინაიდან კანონით არ არის დადგენილი ნომინალური ხელფასის დონე. იაფი მუშახელის არსებობაც უმუშევრობის დონის შემცირების ხელშეწყობი პირობაა. პროფკავშირების განუუეთარებლობაც უმუშევრობის დონის შემცირების ერთ-ერთ ფაქტორად შეიძლება მივიჩნიოთ.

7. სახელმწიფომ, მის ხელთ არსებული ყველა ინსტრუმენტის (მათ შორის პრეფერენციების შემოღებით) გამოყენებით, უნდა წახალისოს საექსპორტო და იმპორტშემცველი წარმოება. ამისათვის აუცილებელია შესაბამისი სამეცნიერო-ტექნიკური და ინოვაციური პროგრამების განხორციელება.

8. პერსპექტივაში, სოფლად ფერმერული მეურნეობების განვითარების (იგულისხმება შესაბამისი ტექნოლოგიების დანერგვა) კვალობაზე, წარმოიშვება დიდი რაოდენობის ჭარბი მუშახელი, რომელთა დასაქმებისათვის მიზანშეწონილი იქნება მცირე მრეწველობის განვითარება სოფელ ადგილებში.

9. უმუშევრობის დონის შემცირების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მიმართულებას წარმოადგენს საზოგადოებრივი სამუშაო ადგილების ორგანიზება, რისთვისაც სახელმწიფოს შეუძლია გამოიყენოს ბიუჯეტის სახსრები, უცხოური კრედიტები და დახმარებები.

Ramaz Abeasadze

Doctor of Economics, professor

UNEMPLOYMENT AND ITS CAUSES IN GEORGIA

Summary

In most countries postcommunist transformation began with economic decrease. In Georgia it was expressed most evidently. These processes were followed by very high level of unemployment.

Many postcommunist countries could overcome the difficulties and build more or less perfect market economy; decrease the unemployment almost to natural level. Some of them including Georgia could not solve this problem in the process of reform implementation because of mistakes and other objective or subjective causes. Hence, as a result, we have a high level of unemployment in these countries.

The article analyzes the situation and causes of unemployment in Georgia, there are mapped out measures to decrease the unemployment level.

Теймураз Беридзе

доктор экономических наук,
профессор Международного Университета
Чёрного моря (г.Тбилиси)

ПОЛИТИКО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ ОБ АВГУСТОВСКОМ (2008) КОНФЛИКТЕ В ГРУЗИИ

Конец лета 2008 года ознаменовался достаточно серьезным военно-политическим противостоянием между Грузией и Россией, который повлек за собой ряд глубоких негативных результатов – *политических* (признание независимыми самопровозглашенных регионов Грузии со стороны России и её сателлита-Никарагуа), гуманитарных (гибелью людей, потерей людьми десятками лет обжитых мест проживания, и возникновением несколько десятков тысяч временно перемещенных лиц), *экономических* (любые военные действия чреваты отрицательным эффектом для экономик вообще, и в большей степени малых, в силу их малой степени самодостаточности). В *международном же масштабе*, конфликт поставил под сомнение ряд основополагающих и универсальных принципов международного права (и прежде всего, принцип верховенства государственного суверенитета и территориальной целостности государств), что чревато в будущем возможным нарушением миропорядка, и может обернуться негативно для самой же России.

Конечно дать полную (правовую в первую очередь) оценку данному явлению не представляется возможным в одной журнальной статье, и конечно же требуется глубокий анализ специалистов самых разных направлений обществоведения и военной науки.

В данной же статье мы сделали попытку анализа некоторых объективных и субъективных факторов обусловивших, на наш взгляд, этот конфликт, и раскрытия его логики, постольку поскольку, по нашему глубокому убеждению, именно взаимодействие объективного и субъективных начал предопределяет содержание любых политических ситуаций, и даёт ключ к разгадке политических явлений. Мы бы сказали, что в определённом смысле предложена философия политики в данном контексте, предложено наше видение последствий случившегося и возможных действий Грузии в постконфликтном времени и пространстве (как в краткосрочной, так и в средне- и долгосрочной перспективе). Философия политики, как известно, предполагает интерпретацию наиболее общих оснований, границ и возможностей политики, соотношения в ней объективного и субъективного, закономерного и случайного, сущего и должного, рационального и иррационального, и на этой основе раскрытие и объяснение причин действий субъектов политики вообще, и в данном случае действий сторон вышеназванного конфликта.

«ОБЪЕКТИВНАЯ» СОСТАВЛЯЮЩАЯ КОНФЛИКТА

Слово «объективная» в подзаголовке статьи взято в кавычки потому, что на самом деле не существовало абсолютной необходимости, неизбежности случившегося, хотя надо признать, что сложившиеся реалии и тенденции последних лет вели к этому. Непосредственно военному столкновению достаточно долгое время предшествовало политическое противостояние сторон (с некоторой условностью отметим, что оно началось ещё со времен распада Советского Союза). И здесь, уместно вспомнить высказывания известного военного теоретика, прусского генерала Карла фон Клаузевица о том, что «война есть продолжение политики другими, насильственными средствами», и что «война – неотъемлемая часть борьбы человеческих интересов и поступков». Конечно данная теза, в условиях существования оружия сверх разрушительной силы, использование которой может поставить под вопрос существование самого человечества, не

может быть положена в основу внешних политик современных государств, но сама природа международных отношений и человеческих интересов не меняется как во времени, так и в пространстве.

Отношения между Россией и Грузией всегда были не простыми, и в основном диктовались интересами первой [1] (несмотря на то, что Грузия добровольно присоединилась к Российской империи). В условиях же существования СССР эти отношения имели качественно иное содержание, чем в условиях Российской империи, а именно это качество выражалось в том, что Грузия насильственно была присоединена к союзному государству и будучи в рамках этого единого союзного государства – СССР – участвовала в политическом, идеологическом и экономическом противостоянии двух моделей организации общества – капиталистической и социалистической. Чем всё это закончилось общеизвестно, хотя и является предметом дальнейших исследований.

После распада СССР (формальным началом которого принято считать 1991 год, а реально этот распад, на наш взгляд, начался в 1988 году с принятием пакета ряда экономических решений относительно субъектов хозяйствования, в частности, «Закона о государственном предприятии (объединении)»; следует отметить и то, что ряд политиков и политологов коммунистической (левой) ориентации, считают, что этот процесс начался после марта 1953 года-кончины Сталина) и возникновения Содружества Независимых Государств (СНГ) практически все конфликты на постсоветском пространстве имели одну основу – требование реализации права наций (здесь мы не касаемся вопроса соотношения понятия нации и этнической принадлежности, что является отдельным предметом рассмотрения) на самоопределение, что было формально, законодательно закреплено в основополагающих правовых документах СССР, но практически не могло иметь место в силу тоталитарной сущности самого государства, и его идеологической детерминированности. Иными словами, в СССР, как это ни парадоксально звучит, принцип территориальной целостности и право наций на самоопределение не входили в противоречие друг с другом, в условиях же «демократизации» эти два принципа уже пришли в противоречие друг с другом, и предопределили возникновение ряда конфликтных ситуаций на пост-советском пространстве. Это противоречие довольно таки успешно используется сейчас Россией для восстановления своего влияния на территории бывшего СССР. Иными словами складывается иная геополитическая ситуация, нежели к моменту распада СССР, когда вновь провозглашённые государства испытывали иллюзии об государственной независимости и суверенитете.

Следующим объяснением создавшегося положения является и то, что в модель создаваемого СССР была априори заложена мина замедленного действия в виде искусственно создаваемых автономных территориальных образований без учета какой-либо исторической справедливости (подоплекой такого подхода считалась идеологическая детерминированность, желание создания некоей конструкции единой народной общности – «советского народа», и стремления к общему идеалу, а главное гарантии от возникновения центробежных тенденций на огромной территории страны). Естественно каждое такое территориальное образование имело свою специфику определяемую историческим и социально-экономическим развитием, что не в полной мере учитывалось.

Следующим объективным объяснением противостояния сторон, в нашем случае, является вполне естественное и внутреннее стремление Грузии к Европе, к европейским ценностям, в то время как Россия, после распада СССР, стремится восстановиться как империя на Евразийском пространстве, какой она была на протяжении нескольких веков в различных ипостасях (в виде монархии, социалистического государства), Грузия же стремится вернуться на свой естественный и исторический, цивилизационный и социокультурный путь развития. Таким образом, на этом примере можно говорить и о столкновении цивилизаций (the clash of civilizations).

Вообще мировая история возникновения и развития любых империй подтверждает тот факт, что их возникновение и развитие зиждется на одной какой-либо формообразующей и системообразующей основе: фактор принуждения – в Российской империи

(а Грузия была составной частью огромной империи, добровольно присоединившись к ней), фактор идеологии – в СССР (Грузия была союзной республикой в составе единой страны «строившей социализм(коммунизм)»). Каков же фактор действующий сегодня в России – идеологического фактора нет (рыночная демократия не подходит для этого). Возникает вопрос: на чём основано стремление сегодняшнего политического истеблишмента России восстановить её влияние хотя бы в каких-то рамках бывшего СССР, на какой основе? Идеологической – её практически нет, либеральной – это не формообразующий и не системообразующий фактор. Если и говорить о каком-либо одном факторе, то видимо скорее всего это экономический фактор, иными словами экономический империализм, когда достижение политических целей осуществляется посредством экономических рычагов. Вообще, на наш взгляд, в 21-ом веке именно экономические инструменты будут основным средством политического давления.

Объективным объяснением, в определенной мере, можно считать и действия ряда стран по признанию суверенными некоторых территорий (например, Косово), и как симметричный ответ - действия России на территории суверенного государства [2] и признание двух его регионов «суверенными». Хотя проведение прямых аналогий между историческими фактами для объяснения действий политиков не является плодотворным подходом, ведь каждая ситуация и соответственно действие политиков имеет свою специфику в каждом конкретном случае.

РОЛЬ СУБЪЕКТИВНОГО ФАКТОРА В КОНФЛИКТНОЙ СИТУАЦИИ

Объективное и субъективное, будучи категориями философии, имеют вполне определенное применение в относительно молодой дисциплине - конфликтологии, задача которой состоит в объяснении причин возникновения и развития той или иной конфликтной ситуации. В западных научных центрах (университетах и институтах) созданы и функционируют профильные научные лаборатории занимающиеся исследованием причин возникновения и протекания конфликтов (например, в Мэрилендском университете, США). Разброс причин возникновения конфликтов достаточно широк – политические, территориальные, религиозные, экономические, социальные и др. Несмотря на общность ряда причин, существуют и специфические, которые вызывают к жизни конфликты в данном месте, в данное время, и с участием конкретных сторон. Научный анализ этих причин требует всестороннего подхода, и может быть достигнут только на основе междисциплинарного подхода. В данном случае мы попытаемся дать анализ роли субъективного фактора в данном контексте.

Здесь речь не идет об отдельной личности, её действиях (хотя под субъективным должно в первую очередь пониматься именно действия одного лица - субъекта), а об образе мышления группы людей, принимающих определенные и далеко идущие решения. И здесь, действие этого фактора можно оценивать неоднозначно как с одной, так и с другой стороны. Всё ли было сделано обоими сторонами (Россией и Грузией), чтобы не довести дело до открытого противостояния? Здесь, больше вопросов, чем ответов.

Действия России в течение последних 18-19 лет носили планомерный характер попытки распространения своего влияния на Грузию посредством – политического (поддержка сепаратистских режимов, торпедирование на международной арене решений в интересах развития суверенного государства) и экономического давления (в форме приватизации – особенно за последние пять лет – стратегически важных экономических объектов). И всё это имело достаточно «простое объяснение» - Россия как правопреемник Советского Союза будет стремиться продолжать контроль бывшего союзного пространства непрямыми методами (в первую очередь, экономическими). И здесь к месту термин введенный в оборот А.Чубайсом – «либеральный империализм», под которым он понимает достижение политических интересов России исключительно экономическими, современными методами.

Действия Грузии (его руководства) за этот же период времени также были неоднозначными – неприкрытая конфронтация с Россией в период З. Гамсахурдия, относительно спокойная позиция во время правления Э.Шеварднадзе (хотя и в условиях открытого вооруженного конфликта с Абхазией, целиком и полностью поддерживаемой российской стороной), и наконец попытки формального выхода из под влияния российского фактора во время правления М.Саакашвили (формального потому, что как было отмечено выше, экономика Грузии приблизительно на 80 процентов фактически находится в руках российского капитала, что чревато в дальнейшем, в силу логики взаимосвязи политики и экономики, возможностью политического диктата со стороны России). И как венец всего этого, признание «суверенными» регионов Грузии Россией после августовских событий 2008 года.

О доминирующей роли и влиянии политики на экономику в странах с переходной экономической и политической системой нами было ещё отмечено в середине девяностых годов прошлого столетия [3]. Такое положение во многом объясняется наличием ещё не сформировавшихся политических систем, отсутствием гражданского общества и не задействованием по настоящему рыночных механизмов экономики. Именно в этом русле и проявляется действие субъективного фактора – действие лидеров, политического истеблишмента стран в целом. Это подтвердили и события августа 2008 года.

ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ВОЕННОГО КОНФЛИКТА

Самым зримым политическим итогом данного конфликта является признание «де-юре» со стороны постоянного члена Совета Безопасности ООН – России (так и со стороны Никарагуа) двух регионов Грузии независимыми, «суверенными» государствами, и выход Грузии из состава Содружества Независимых Государств (август 2009 года). Сегодня несколько трудно прогнозировать развитие в среднесрочном- и долгосрочном периодах, но что можно сегодня определённо сказать, так это то, что шаги грузинского правительства и всего дипломатического корпуса по отношению ко всем другим государствам должны быть максимально выверенными и взвешенными, чтобы не допустить дальнейшего распространение этого примера.

Так каковыми могут быть политические последствия в краткосрочном, средне- и долгосрочном периодах развития? С самого начала отметим, что не надо исключать в любом из этих периодов развития появление и задействование неожиданных факторов (как внутренних, так и внешних), которые могут существенно повлиять на изменение прогнозов политического и социально-экономического развития.

В *краткосрочном* периоде политическим результатом является разрыв дипломатических отношений с РФ, нежелание вести политических консультаций со стороны РФ, при этом в удобной ситуации в первую очередь оказалась последняя, так как заявляя о нежелании вести диалог с нынешними властями Грузии, РФ в определённой мере снимает с себя те или иные обязательства предусматриваемые нормами международного права по отношению к Грузии как суверенному государству, и принимает решения только в свою пользу, не учитывая интересы другой стороны. И в этом смысле Россия может быть даже и заинтересована в сохранении существующего положения. А действия грузинской стороны на международной арене, и в первую очередь в отношениях с США и Европой, должны быть максимально направлены на то, чтобы снизить действие этого негативного фактора (имеется в виду позиция по отношению к НАТО). Что касается внутренней политической жизни, то результат военного конфликта нанёс ощутимый удар по итак пошатнувшемуся имиджу руководства страны. И в этих условиях речь в первую очередь должна идти о развитии *государственности*, то есть способа политической организации общества осуществляющего его управление, охрану его экономической и социальной структуры. И здесь есть над чем поработать правительственным структурам современной Грузии именно в краткосрочном периоде её развития.

В *среднесрочном* периоде развитие событий будет во многом зависеть от положения дел в самой России, расстановки политических сил, её экономического положения. Ведь не исключено, что дезинтеграционные процессы могут начаться и в самой России и возникнет проблема сдерживания центробежных сил. Ведь политика двойных стандартов никогда не приносила и не принесёт положительного эффекта стороне её проводящей. В ответ на это со стороны России активно может быть задействован и фактор энергоресурсов, как средство решения политических проблем. И поэтому, крайне важна диверсификация поставщиков энергоносителей, которая может сыграть позитивную роль в будущей расстановке политических сил на международной арене (примером может послужить строительство газопровода «Набукко»).

В *долгосрочном* же периоде, на наш взгляд, доминирующим фактором при решении проблем будет учёт растущего действия фактора глобализации в самых разных её аспектах. Так как именно глобализация во всех её видах – политическом, экономическом, социальном, культурном, техническом и др. – многократно усилит взаимозависимость государств и народов (а Грузия к тому же является многонациональным государством), что создаст предпосылки для решения вышеназванной проблемы. Другими словами политические и экономические решения не смогут приниматься изолированно от заинтересованных сторон, эффективность этих решений во многом будет зависеть от степени участия в ней заинтересованных сторон. В этом нам видится положительный эффект глобализации.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ВОЕННОГО КОНФЛИКТА

Общеизвестна взаимосвязь экономики и политики, и несколько трудно придать решающее значение одной из сторон в этой парной конструкции. На наш взгляд, имеют место такие исторические изломы развития, когда одна из сторон приобретает решающее значение, так например, в странах пост-коммунистического пространства именно политический фактор играл, и играет сейчас доминирующее значение [4]. Экономические же средства в свою очередь часто используются, как было отмечено выше, для достижения политических целей.

Экономические последствия любого конфликта, как это не парадоксально, имеют как положительный, так и отрицательный эффект (причем это касается как стороны-победителя, так и стороны-побежденной).

Для стороны-победителя – это возможность за счет дополнительного (экстенсивный путь развития) вовлечения факторов производства в экономику (естественных, финансовых и людских ресурсов) резкого повышения эффективности экономики – положительный эффект, а также потенциальная возможность перегрева экономики, неспособности к адекватной аллокации (распределению) ресурсов и оптимизации структуры экономики в кратко- и среднесрочных периодах развития – отрицательный эффект.

Для стороны-побежденной – это не только и не столько возможность за счет заимствований (или просто грантов) относительно в короткие сроки встать на ноги, заложить основы для роста экономики, но и возможность в определенные сроки перестроить экономику на качественно новой основе (так было в Германии, и ряде других стран Западной Европы) – как положительный эффект; и возможное нарушение территориальной целостности, автоматически ведущее к снижению ВВП, разрушенная инфраструктура, разрыв хозяйственных связей, и что самое важное – потеря людских ресурсов (человеческий капитал), что является не возобновляемым фактором в краткосрочном периоде развития, дезориентация общества и т.д. – как негативный эффект.

В большей или меньшей степени это относится обоим сторонам августовского конфликта. Российская Федерация де-юре признав Абхазию и Южную Осетию (точнее Самачабло), сделала возможным включения в зону своих экономических интересов этих двух регионов, и получение вполне определенных выгод как с политической, так эко-

номической точек зрения, хотя проблемы стоящие перед экономикой самой России одинаково будут распространяться и на её сателлитов. И практически эти два региона будут дотационными для России.

Грузия же с одной стороны, понеся территориальные, людские потери и получив разрушенную инфраструктуру, может рассчитывать на получение вполне определенной экономической выгоды (часть которой уже получена и использована на восстановление инфраструктуры, и в целом потенциала экономики). Но, здесь следует учесть и временной фактор – скоротечность конфликта, в силу чего он не очень повлиял на экономику в целом, разве что в банковской сфере создались вполне объяснимые трудности (действия депозитариев сразу дали знать о себе – со счетов в коммерческих банках в течение нескольких дней было снято около 160 миллионов лари), которые опять-таки будут преодолены с помощью финансовых инвестиций международных финансовых институтов.

В краткосрочном периоде военный конфликт не имел ощутимого негативного эффекта на экономику Грузии [4], но в долгосрочном периоде, с точки зрения снижения объема иностранных инвестиций, этот эффект будет более ощутимым (снижение ВВП, занятости). Так например, в 2009 году в Грузии ожидается снижение притока прямых иностранных инвестиций на 30-35 процентов, а рост ВВП составит всего 2-3 процента (а по некоторым другим прогнозам около 1%).

Хотя можно с полной определенностью отметить, что на состояние сегодняшней экономики Грузии негативно воздействовали не столько сами военные действия, сколько неадекватные, непослеловательные действия правительства в экономической сфере за последние годы, в первую очередь, и конечно мировой экономической кризис (грузинская экономика в большой мере зависит от иностранных вливаний, а дефицит этих ресурсов в условиях кризиса не может не сказаться на уровне её развития). И решающим фактором выхода из сложившейся политической ситуации является именно рост экономики и на его основе преодоление бедности, улучшение социально-экономического положения населения. Каковой же должна быть экономическая политика властей в этих условиях? *Её главный вектор должен быть направлен на совершенствование структуры экономики, развитие импортозамещающего производства и обеспечение импортозамещающего роста. Модель(парадигма) развития экономики не должна быть строго либеральной, а в первую очередь отражать современные тенденции развития национальных экономических систем. Экономический рост следует обеспечивать на базе развития современных технологических укладов, а не на основе ирреальных финансовых потоках. Правительство должно акцентировать усилия на минимизацию кризисообразующих факторов (неадекватная структурная, приватизационная и внешнеэкономическая политика, слабая защищённость прав собственника и др.).*

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Грузия сегодня стоит перед главной объективной реальностью: де-юре со стороны России признаны «независимыми» исконные территории Грузии, де-факто, они находились под протекторатом России с начала 90-х годов прошлого столетия. Решение этой проблемы можно и нужно считать приоритетной в современной Грузии, которая должна быть решена как максимум в долгосрочной перспективе. Сегодня же, на наш взгляд, Грузии следует решать двуединую задачу - строительство правового, демократического и гражданского общества, с одной стороны, и по настоящему эффективной рыночной экономики, с другой.

С точки зрения политической направленности следует строить реально демократическое и правовое государство [5] (а не внедрять так называемую «декорационную демократию», что на самом деле означает вседозволенность и бесконтрольность властей), которое также станет привлекательным для населения потерянных регионов. Здесь необходимо подчеркнуть необходимость формирования системы независимых судов,

освобождение средств массовой информации (СМИ) от прессинга властей. В основе формирования государственной политики должны лежать не пиар-технологии, а взвешенные решения по управлению государством и с учётом интересов взаимосвязанных сторон.

Сегодня на политическом небосклоне Грузии стали появляться карликовые партии учреждаемые как новыми политическими субъектами, так и бывшими высокопоставленными чиновниками существующей администрации, которые заявляют о желании вывода Грузии из кризиса (хочется в это верить), что является, на наш взгляд, естественной реакцией на возникшую ситуацию в стране, с одной стороны, и вполне естественное человеческое желание «быть во власти». Вообще надо сказать, что феномен оппозиции в странах с переходной политической и экономической системы интересная и отдельная тема исследования, здесь же отметим одну их общую черту – отсутствие более или менее реальных программ для будущих действий, что подтвердили и последние события, когда в действии оппозиционных сил не были видны чёткие ориентиры.

С точки зрения экономической направленности следует проводить адекватную для нынешнего этапа развития экономическую политику, укреплять права собственности, развивать институты рыночной экономики, и на этой основе достичь высокоэффективного общества, что сделает страну привлекательной для инвесторов, и на этой основе возвращения потерянных территорий

Сегодня надо исходить из сложившихся реалий, из данной конфигурации базовых факторов: при том условии, что строительство дальнейших отношений будет основываться на учёте интересов сторон в целом в регионе.

Интересный подход к возможному вектору развития в регионе предложен учёными в публикации Института Центральной Азии-Кавказа, который предлагает сосредоточиться на развитии рыночной экономики и демократии в стране, с тем чтобы стать самой привлекательной страной в регионе [6], и тем самым создать условия для заинтересованности двух регионов быть в едином государстве – Грузия. Нам думается, что такому подходу нет альтернативы.

Решение этой проблемы, на наш взгляд, находится в русле исторического контекста её развития, с учетом сложившихся реалий и интересов сторон. А это возможно только при формировании истинно правового, демократического и гражданского общества, с одной стороны, и по-настоящему эффективной рыночной экономики, с другой.

Использованная литература

1. Джавахишвили Ив. Отношения между Россией и Грузией в XVIII веке. Тбилиси. Компас Грузии, 2006 (на груз. яз.).
2. Папава В. Россия: железная хватка Кремля//EurAsianet. 2008.
3. Беридзе Т.А. Экономические основы суверенитета: новые аспекты взаимодействия экономики и политики. Тбилиси.: 1995.
4. Папава В. Потери и вызовы. Каким путём мы идём?//Газета «Аргументы и факты – Тбилиси», №40, 2008.
5. Хецуриани Дж. Признание Россией независимости Абхазии и Южной Осетии в контексте международного права: взгляд из Грузии//Кавказ и глобализация. Том 2. Выпуск 4. 2008, сс.26-36.
6. Gegeshidze A., Papava V. Post-war Georgia's Economic Challenges. Central Asia-Caucasus Institute (01/14/2009 issue of the CACI Analyst); Papava V. Post-war Georgia's Economic Challenges. Central Asia-Caucasus Institute (11/26/2008 issue of the CACI Analyst).

Teimuraz Beridze

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
International Black Sea University,(Tbilisi)*

THE POLITICAL ECONOMY OF THE AUGUST (2008) CONFLICT IN GEORGIA

Summary

The article pays specific attention to the analysis of objective and subjective factors of the August (2008 y.) conflict in Georgia. It studies the anatomy of Georgia-Russian relations of the last two decades.

It is given the analysis of political and economical results of the conflict in Georgia and the author's recommendations for solving the problem in a short-, mid- and long-run period of developments.

ВОПРОСЫ СТРУКТУРНОЙ ПЕРЕСТРОЙКИ ЭКОНОМИКИ ГРУЗИИ И РОСТА УРОВНЯ ЗАНЯТОСТИ

Можно выделить следующие причины, влияние которых необходимо преодолеть с целью обеспечения эффективной реструктуризации экономики, одним из результатов которой должно стать радикальное повышение уровня занятости в условиях соответствующей современным требованиям рационализации ее структуры в разрезе видов деятельности: недостаточная преодоленность некоторых последствий постсоветского обвала экономики; отсутствие в последующий период программной структурообразующей экономической политики, в том числе в разрезе регионов; влияние современного мирового финансово-экономического кризиса.

Несмотря на то, что в последний период существования СССР производство в Грузии (как впрочем и в других республиках) базировалось на использовании устаревших технологий, выпускавших неконкурентоспособную продукцию, его структура была в достаточной мере диверсифицированной, кроме того, в некоторых отраслях существовал ряд конкурентоспособных по технологическому уровню производств (в виноделии, промышленности строительных материалов, химической промышленности, черной и цветной металлургии, машиностроении в области военно-промышленного комплекса, автомобилестроении, судостроении и т. д.). Хотя большинство из этих в то время технологически конкурентоспособных производств впоследствии, в условиях открытого рынка, проигрывало в ценовой конкуренции, и также у большинства возникли проблемы из-за разрыва производственных связей в постсоветском пространстве. Впрочем аналогичные проблемы возникли у всех постсоветских стран, на что указывает множество авторов.

Обвал производства, происшедший в Грузии (как и во всех постсоветских странах) в 1991 году, разрыв традиционных производственно-кооперационных и торговых связей со странами постсоветского пространства вызвал появление значительного числа безработных, в особенности в городах. Часть людей, оказавшихся безработными, вынуждена была сменить профессию, часть – мигрировать в другие страны, часть – переселиться в деревню. Последствия возникшей в тот период структурной безработицы полностью непреодолены и поныне.

Следует отметить, что в Грузии постобвального (трансформационного) периода проводилась либеральная рыночная политика, что в условиях неподготовленности большинства местных предпринимателей к деятельности в рыночных условиях, невозможности существования рациональных рынков при отсутствии их действенной координации со стороны государства и, в определенной мере, координации со стороны отраслевых объединений предпринимателей, а также – на основе диалога⁷ предпринимателей и государственных органов власти, затрудняло развитие экономики с учетом необходимости постепенной и постоянной рационализации ее структуры по мере технологического обновления экономики страны.

Отсутствие со стороны государства и бизнеса необходимой координации экономического развития на основе разработки концептуальной программы и действенного механизма ее реализации также мешает поступательному развитию экономики, поволесному ее встраиванию в глобализирующуюся мировую экономику. Между тем, «как нет совершенного рынка, обеспечивающего оптимальную аллокацию ресурсов, так нет и идеального «научно-обоснованного» государственного механизма выявления потреб-

⁷ Имеется ввиду принятый во многих развитых странах открытый прозрачный диалог, а не скрытый, в целях удовлетворения не соответствующих рациональному экономическому развитию интересов отдельных групп предпринимателей.

ностей общества в той или иной структуре экономики. Однако чем демократичнее общество, тем при прочих равных условиях быстрее будет замечена ошибка в расстановке приоритетов» [7, с.59].

К проблемам, которые необходимо разрешить в Грузии с целью создания институциональных условий для постепенного перехода к рациональной в условиях современного технологического уклада структуре экономики, добавилась проблема создания институциональных и экономических условий, позволяющих избежать серьезного воздействия мирового финансово-экономического кризиса на экономику страны.

Нынешний всемирный финансово-экономический кризис носит более глубокий характер, чем любая другая послевоенная (имеется ввиду вторая мировая война) рецессия. Главной его причиной стало постепенное нарастание несоответствий во взаимодействии финансового и реального секторов экономики, которое сопровождалось запаздыванием институциональной и отраслевой реструктуризации экономики (как в финансовом, так и реальном ее секторах), постепенный и постоянный процесс которой обусловлен внедрением достижений научно-технического прогресса и соответствующим ростом производительности труда и технологий, а также – общим удельным снижением материало- и энергоемкости продукции [5, с.31]. Одной из причин запаздывания процесса реструктуризации явилось уменьшение значения и снижение качества котировки ценных бумаг на американских фондовых биржах и внебиржевыми опытными посредниками торговли фондовыми ценностями, посредством которой контролируется, генерируется и стимулируется реализация научно-технических достижений в США (и опосредствованно во всем остальном мире), являющихся главной страной, обеспечивающей разработку и внедрение научно-технических достижений⁸. Запаздывание процесса целесообразной реструктуризации вызвало резкий рост безработицы во многих странах, в то время как современный уровень производительности труда и технологий в условиях правильно продуманной организации институциональных (включая государственную и рыночную координацию перераспределительных процессов) и технологических структур в разрезе видов деятельности позволяет свести ее (безработицу) до минимального (и даже до естественного) уровня. В большинстве развитых стран, например, в США, разработаны программы преодоления кризиса и уже проявляются тенденции постепенного выхода экономики из состояния рецессии.

Необходимо отметить, что на фоне непреодоленности многих последствий постсоветского обвала экономики, отраженных в показателях статистики (например, высокий уровень безработицы), влияние мирового экономического кризиса на экономику страны оказалось сравнительно незначительным. Этому способствовала конечно и помощь развитых стран, оказываемая Грузии после августовской войны.

В третьем и четвертом кварталах 2008 г. произошло незначительное уменьшение произведенной добавленной стоимости в целом по стране и в разрезе некоторых видов деятельности. Так, по стране в целом объем произведенной в третьем квартале 2008 г. добавленной стоимости составил 96.4% от уровня соответствующего показателя 2007 г., а в четвертом квартале – 97.9%. Падение производства наблюдалось в разрезе следующих видов деятельности: в обрабатывающей промышленности – соответственно – 93.8 и 96.4%, в производстве и распределении электроэнергии, природного газа и воды – 88,2 и 84,8%, переработке продукции домашними хозяйствами – 96.8 и 89.4%, в строительстве – 68.3 и 89.6%, финансовой деятельности – 81,6 и 74, 4%, в операциях с недвижимостью, арендой и оказанию услуг потребителям – 102.1 и 94.2% [2, с. 11-13].

Вместе с этим, по предварительным данным, много работников в связи с воздействием мирового экономического кризиса на экономику страны потеряли работу в сфере финансовой (банковской) деятельности, возможно и в других отраслях.

⁸ США являются ведущей страной мира по разработке и экспорту новых технологий, затрачивающей на их разработку и получающей от их реализации большие финансовые средства. См., напр.: [9, с.6; 10, с. 31-33; 13, с. 100].

Экономика Грузии (как и большинства постсоветских стран) уже до постсоветского обвала и на протяжении ряда лет после него находилась в относительно депрессивном состоянии, т. е. воздействие мирового кризиса наложило уже на относительно «подготовленную» к нему экономику, иначе говоря, вследствие отсутствия программ эффективного развития экономики и экономического механизма их реализации структура экономики была «готова к кризису» (т. е. параметры структуры экономики уже были относительно кризисными – например, соотношение импорта товаров и услуг более чем в четыре раза превышает экспорт – в 2007 г. 5.21 млрд долл. против 1.23 млрд долл. [1, с. 271]– что не может долго продолжаться). Поэтому структурные параметры экономики «вяло» прореагировали на сигналы мирового финансово-экономического кризиса, т. к. деятельность большинства потенциально наиболее эффективных (в случае обновления технологий) предприятий, хотя бы с т. зрения экспортных возможностей, «затухла» еще до начала кризиса.

Таким образом, в силу ряда причин, воздействие мирового финансового и экономического кризиса на экономику Грузии было относительно слабым по сравнению и с ныне проявляющимися последствиями постсоветского обвала экономики. Однако и так высокий уровень безработицы (в 2007 г. – 13.3% от экономически активного населения [1, с. 43]) еще более увеличился, что особенно тяжело в постсоветской стране, где еще почти не действуют принятые в развитых странах механизмы социальной защиты безработных.

Многие экономисты рассматривают современный мировой финансово-экономический кризис как реакцию экономик большинства развитых стран на устаревание современного технологического и сопряженного с ним институционально-экономического уклада (см., напр., [5]), что требует пересмотра институционально-экономических характеристик как во внутривострановом, так и в международном аспектах. Поэтому у Грузии есть сейчас уникальная возможность разработать и реализовать такую концептуальную программу институционально-экономического развития страны, которая поможет постепенному развитию экономики страны в рамках постепенного, но достаточно энергичного перехода ее структуры к современному технологическому укладу (с учетом необходимости увеличения занятости и рационализации ее структуры), преодолев одновременно все последствия постсоветского обвала экономики и воздействия на экономику страны мирового экономического кризиса.

С целью выработки рекомендаций по выработке путей модернизации экономики с учетом необходимости усиления ее социальной ориентации полезно исследовать статистические данные. Обращает на себя внимание устаревшая (несоответствующая современному и назревающему технологическим укладам [5]) структура экономики в разрезе видов деятельности.

Большой информационной насыщенностью (особенно при рассмотрении с другими корреспондирующими материалами) отличаются показатели структуры занятости в разрезе видов деятельности. В условиях медленного сокращения численности занятых из года в год (в 2001г. – 1877.7, в 2004 – 1783.3, в 2007 – 1704.3 тыс. чел.) ее структура в разрезе видов деятельности менялась незначительно.

Очень высока доля занятых в сельском хозяйстве: в 2001 – 52.1%, в 2007 – 53.4%. Такая высокая доля является следствием постсоветского обвала экономики и отсутствием целенаправленной программы (с включением в нее основных параметров механизма обеспечения благоприятной инвестиционной среды) развития в Грузии прогрессивных в ее условиях отраслей экономики. Причем в сельском хозяйстве подавляющая часть работающих приходится на занятых в сфере домашних хозяйств.

На горнодобывающую промышленность в зависимости от года приходится от 0,2 до 0,4% от общей численности занятых. На обрабатывающую промышленность в 2001 г. приходилось 5.4% от общей численности занятых, а в 2007 г. – 4.9%. Правда, в развитых странах и наблюдается некоторое уменьшение количества занятых в обрабатывающей промышленности, но она исходит не от такого низкого начального уровня. Численность

продукции, или 0.15% от общего объема выпуска продукции обрабатывающей промышленности. Та же участь постигла кожевенно-обувную промышленность (определенная часть продукции которой была конкурентоспособна), сейчас ее доля в промышленности составляет 0.2%, серьезный обвал постиг мебельную промышленность – менее 0,5% от общего объема промышленного производства, и ряд других традиционных отраслей с глубокой стадией обработки используемых материалов и сырья. Все это свидетельствует о недостаточности в период последовавший за обвалом рынка государственной координации технологического развития традиционных отраслей, а рыночной координации тогда не существовало. Причем для многих из упомянутых отраслей существовала сырьевая или иная материальная база. Например, кожи, часть древесины экспортируются, между тем было бы правильнее создать институционально-экономическую среду, благоприятствующую их использованию на месте.

В определенной степени сохранила позиции химическая промышленность (в основном благодаря АО «Азот») – 5.8% от общего объема промышленного производства. Удельный вес продукции металлургической промышленности составляет 10.5% от общего объема производства промышленной продукции, причем задействована лишь небольшая часть существовавших ранее производственных мощностей.

В наибольшей мере пострадали производства, основанные на высоких и ключевых технологиях (большинство из которых выпускало неконкурентоспособную продукцию). Так, совокупная доля производства продукции целого ряда промышленных отраслей, относящихся к высоким и ключевым, в общем объеме промышленного производства - производство машин и оборудования, офисного оборудования и вычислительных машин, электрооборудования, производство аппаратуры для телевидения, радио и связи, автомобилей и прицепов и т.д. – в общей сложности не превышает 1.8% от общего объема промышленной продукции [1, с 169-171].

Почти совсем не развивается производство ключевых промышленных технологий, в том числе компьютерных, хотя и в сфере деятельности по их ремонту (реабилитации) в стране, как видно из статистических данных, занято много работников и в ней производится значительный объем добавленной стоимости.

В 2007 году среднемесячная зарплата занятых в экономике в разрезе видов деятельности была в целом по экономике – 268,1 лари, в том числе: в сельском хозяйстве, охоте и лесном хозяйстве – 184,9 лари; в рыбном промысле – 168,8 лари; в горнодобывающей промышленности – 657,7 лари; в обрабатывающей промышленности – 357.7 лари, в производстве и распределении энергии, газа и воды – 533,8 лари; в строительстве – 494,5 лари; в торговле, ремонте автомобилей, бытовых изделий и предметов личного пользования – 355,5 лари; в гостиницах и ресторанах – 258,4 лари; в транспорте и связи – 492,3 лари; в финансовой деятельности – 1014,5 лари; в операциях недвижимостью, аренде и услугах – 405,8 лари; в государственном управлении – 585,4 лари; в образовании – 153,0 лари; в здравоохранении и социальном обеспечении – 206,4 лари, в сфере коммунальных, социальных и персональных услуг – 260,6 лари [1, с.51].

За последние годы заработные платы во многих сферах заметно нарастают. но все-таки они недостаточны для обеспечения участия широких слоев населения в достаточно динамичном товарообороте, без чего невозможно эффективное развитие экономики страны, динамичное социально-экономическое развитие любого региона, что обуславливает необходимость учета возможностей использования региональных факторов роста занятости и рационализации ее структуры [4].

Из приведенных показателей очевидно, что для увеличения занятости и доходов населения в Грузии и ее регионах необходимо осуществление реструктуризации, что является главной предпосылкой эффективного экономического развития страны.

В Грузии высокий уровень безработицы, помимо всего прочего, обуславливает недостаточная скорость, вернее недостаточность механизмов обеспечения повышения занятости в разрезе таких сфер деятельности, которые наиболее востребованы в странах с рыночной экономикой в современных условиях, отставание внедрения современных

технологий, в особенности высоких и ключевых, неспособность многих местных производителей (без надлежащей помощи со стороны государственных и частных институционально-финансовых структур и других необходимых организаций содействия бизнесу) конкурировать с импортной продукцией. Давление импорта на местные конкурирующие товары таково, что, как было отмечено выше, объем импорта на 4 млрд долларов, или более, чем в четыре раза, превышает объемы экспорта. Только в последние два-три года стали появляться единичные новые предприятия обрабатывающей промышленности (например, завод металлопластиков, завод по сборке ряда сложных изделий бытовой техники в Кутаиси и др.).

Таким образом, структура экономики еще далека от рациональной, соответствующей, во-первых, требованиям современного технологического уклада, во-вторых, требованиям обеспечения высокого уровня занятости, что свидетельствует о слабости и недостаточной сбалансированности как самой экономики, так и механизмов ее государственной и рыночной координации. Иными словами – отсутствует полноценный механизм регулирования развития и функционирования производства.

Слабость институционально-инфраструктурной поддержки предпринимательства, недостаточность тесного взаимодействия финансового сектора и реального производства, слабость инновационных и технологических систем поддержки предпринимательства, отсутствие концепции и программ развития, не дает возможности развернуться предпринимательству в промышленности. Ко всему этому добавляется отсутствие реального институционального механизма поддержки безработных и обеспечения занятости, различные варианты которого успешно работают в ряде развитых стран.

Рыночная конкуренция (на рынках товаров и услуг, фондовых рынках) представляет собой движущую силу научно-технического прогресса, в результате внедрения достижений которого растет производительность технологий и труда, развиваются ресурсосберегающие технологии. Течение этого процесса в развитых странах обуславливает постепенную реструктуризацию производства, т.е. изменение соотношения (пропорций) в разрезе промышленности, сельского хозяйства, сферы услуг (в том числе в области реабилитации произведенных изделий долгосрочного пользования), сферы НИОКР и других сфер деятельности. Вместе с этим изменяется спрос на занятых в различных отраслях и сферах деятельности (например, меняются пропорции между промышленностью и сферой услуг в пользу последней). Растет спрос на работников, занятых эксплуатацией сложных технологий, также растет спрос на работников, занятых наукоемкой деятельностью. Рост производительности труда и в условиях роста объемов производства иногда вызывает в некоторых отраслях высвобождение части работников, но обусловленная научно-техническим прогрессом необходимость проведения трудо- и наукоемких работ вызывает и обратные процессы, что замедляет и чаще всего сводит на нет процесс уменьшения численности занятых в промышленности и сельском хозяйстве. В то же время, в современных условиях, численность занятых в НИОКР, а также в тех отраслях сферы обслуживания, которые являются вспомогательными для основного производства (в том числе, организации и предприятия финансового и нефинансового характера, природозащитные и др.), постоянно растет (правда, в условиях современного кризиса число занятых в финансовой сфере, как отмечалось, уменьшилось, но в принципе, оно должно восстановиться, после удовлетворяющей современным условиям институциональной и производственно-технологической реструктуризации финансовых систем – налогово-бюджетной, финансово-кредитной, инвестиционно-фондовой, вместе с их контрольно-мониторинговой составляющей). Вместе с тем, часть занятых в НИОКР и в деятельности по внедрению их результатов в производство (т.е. в сфере инноваций, нововведений) в развитых странах сосредоточена в промышленных, строительных и т.д. корпорациях и связанных с ними предприятиях (а также в тех вспомогательных предприятиях и организациях, которые способствуют развитию сельского хозяйства), что поддерживает рост занятости в промышленности, в строительстве, агропромышленном секторе и т.д.

К настоящему времени в развитых странах полностью еще не сформировались модели экономики, способствующие выходу из финансово-экономического кризиса и стимулирующие становление адекватной современному технологическому укладу структуры экономики. Причем поиски путей совершенствования государственной и рыночной координации перехода и функционирования экономики в условиях технологического уклада, отвечающего современным требованиям (в особенности в странах, где в большей степени практикуется проактивная [8, с.134] государственная реакция на негативные сигналы рынка), началась еще задолго до начала фиксации широкомасштабных проявлений симптомов финансово-экономического кризиса в 2008 году.

Так, в Германии уже давно исследуются проблемы улучшения способов координации формирования и использования человеческого капитала в контексте с совершенствованием координации развития экономики, а именно – исследуется «рынок труда, с необходимостью его приспособления к меняющимся условиям развития экономики Германии на фоне глобализации» [14, с. 103]. Механизм реформ в Германии был запущен в 2003 г. («Повестка дня – 2010») и в последний период получил новый импульс. «В ходе активных дискуссий в среде экспертов были сформулированы пять последовательных этапов разработки плана реформ: 1) выделение перспективных, с точки зрения экономического развития и занятости, отраслей; 2) выбор мер совершенствования политической системы страны¹¹; 3) серьезное переосмысление роли государства в экономике; 4) реорганизация системы социального страхования; 5) реформирование рынка труда» [14, с.106].

В настоящее время в Грузии не уделяется достаточно внимания развитию региональных механизмов содействия предпринимательству, повышению занятости и рационализации ее структуры в разрезе видов деятельности. Между тем, с одной стороны, в условиях глобализации, а с другой – в условиях происходящего во всех развитых странах усиления конкуренции регионов в привлечении инвестиций, роль региональной координации в обеспечении сбалансированного развития экономики страны, сокращения до возможного минимума уровня безработицы, значительно возрастает. Это хорошо видно из опыта развитых стран, в большинстве из которых координация экономического развития из центра органически сочетается с региональной координацией [11; 15].

В этой связи полезно учесть опыт Южной Кореи в разработке и методах реализации промышленной политики. В реализации этой политики активное участие принимают регионы страны. В рамках проекта «4+9» (цифрами отмечено количество участвующих регионов, включая крупные города), в частности, предусмотрено вложение значительных средств, нацеленных на «развитие у регионов способности к восприятию новых знаний и передовых технологий». Для это цели «не менее половины общего бюджета на каждом этапе программы было инвестировано в формирование инфраструктуры для инноваций и повышение качества трудовых ресурсов» [3, с. 60]. В 2004г. была сформирована новая стратегия индустриального развития страны, которая в частности, включает пока невыполненные этапы проекта «4+9» и предусматривает формирование нового технологического уклада [3, с.57-60].

Для обеспечения рациональной реструктуризации экономики целесообразно в Грузии на правительственном уровне разработать специальную концептуальную программу.

В концепциях или концептуальных программах экономического развития, которые в том или ином виде разработаны и реализуются во многих странах, намечены и взаимоувязаны: пути технологической модернизации экономики, пути реализации социальных целей (в том числе пути рационального использования человеческого, в том числе научного, потенциала), т.е. технологическое развитие увязывается с социальным, общегосударственное развитие увязывается с территориальным, а также с большей или

¹¹ Преимущественно в связи с совершенствованием налогово-бюджетной системы на федеральном, земельном и общинном уровнях.

меньшей детализацией намечены пути совершенствования механизмов координации экономики, которые должны способствовать реализации задач модернизации экономики и выполнения социальных целей. Кроме упомянутых выше немецкой программы «Повестка дня – 2010» и южнокорейской «4+9», можно отметить португальскую концепцию устойчивого развития страны (ENDS), которая была внесена в конституцию этой страны при ее пересмотре в 1989 г. «Концепция базируется на четырех основных принципах: сбалансированное развитие всей территории страны; улучшение качества окружающей среды; развитие производства и потребления, а также стимулирование роста занятости; развитие системы образования и инновационных технологий» [15, с. 85]. В Турции был разработан и успешно применяется в разрезе многих регионов страны «перспективный программный документ “Vision 2023 – Science and technology”, который предусматривает масштабную реорганизацию соответствующих госструктур и научно-исследовательских организаций» [12, с. 101-103]. Наконец, уже совсем недавно, в России разработана «Концепция – 2020», которая «официально закрепила необходимый (и разделяемый всеми) курс на обеспечение большей динамичности развития, на инновационно-структурную модернизацию экономики, на активизацию социальных факторов развития» [9, с. 6].

При разработке программного документа (концепции) экономического развития для Грузии необходимо использовать предшествующий мировой опыт разработки и реализации таких документов с учетом современных реалий необходимости перехода на новый технологический уклад и при этом исходить из следующих основополагающих установок (позиций):

- наметить пути реализации структурной политики с учетом национальных приоритетов и необходимости приемлемого в условиях малой страны уровня диверсификации производства, НИОКР и социальной сферы с учетом необходимости повышения уровня занятости;

- учесть необходимость постепенной и постоянной реструктуризации экономики на основе требований, предъявляемых современным развивающимся технологическим укладом;

- учесть необходимость выделения национальных приоритетов, обеспечивающих, с учетом ресурсного и интеллектуального потенциала, улучшение качества экономического развития и рост количества занятых в условиях «рационализации структуры занятых» [4, с. 84].

- обеспечить сбалансированность производственной и социальной составляющих экономического развития. Причем под социальной составляющей понимается как удовлетворительный уровень и качество занятости (на фоне значительного снижения уровня безработицы), так и социальное потребление, т.е. имеется ввиду сбалансированность «в воспроизводственном процессе «население (работники) – рынок труда – производство – рынок продукции и социальных услуг – социальное потребление» [6, с. 47];

- обеспечить сбалансированность структурной экономической политики в разрезе территориальных уровней (страна в целом, регион, муниципальное образование);

- учесть необходимость финансового (налогово-бюджетного, с учетом соответствующих фондов и грантов, финансово-кредитного и инвестиционно-фондового секторов) обеспечения реструктуризации экономики;

- наметить пути мобилизации финансовых средств (национальных, частных и государственных, и иностранных) под реструктуризацию экономики, инвестиции в приоритетные виды деятельности; наметить пути развития всех блоков финансовой системы;

- обеспечить сбалансированность развития экономики в разрезе видов деятельности в реальном секторе экономики, с уделением особого внимания путям комплексного развития сельского хозяйства во взаимосвязи с перерабатывающими сельскохозяйственную продукцию отраслями промышленности, а также – приоритетным в условиях страны высоко технологичным и ключевым отраслям промышленности;

- обеспечить совершенствование институциональной структуры государственной и рыночной координации технологического развития производства (в том числе финансового и других вспомогательных секторов) с учетом необходимости координации развития социальной составляющей экономики;

- обеспечить координацию политики развития международных связей в инвестиционной деятельности и товарообмене фондовой (основные и оборотные фонды) продукцией и продукцией, предназначенной для конечного потребления.

Выполнение такого пакета мероприятий, в частности, обеспечит рост уровня занятости в условиях рационализации структуры занятых и значительного уменьшения уровня безработицы в стране.

На основе концептуальной программы можно разрабатывать частные детализированные программы, например в области развития инновационной деятельности или повышения уровня занятости с учетом необходимости рационализации ее структуры.

Использованная литература

1. საქართველოს სტატისტიკური წელიწადეული. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტი. თბილისი 2008.
2. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკური დეპარტამენტის კვარტალური ბიულეტენი. თბილისი 2009. I.
3. Абдурасулова Д. Промышленная политика Южной Кореи. – Экономист, 2009, №1.
4. Бурдули В. Региональные факторы роста уровня занятости. – ეკონომისტი, 2009, №1.
5. Глазьев С. Мировой экономический кризис как процесс смены технологических укладов. – Вопросы экономики, 2009, №3.
6. Глазырин Н. Об инновационных социально-экономических комплексах. – Экономист, 2008, №1.
7. Гринберг Р. Российская структурная политика: между неизбежностью и неизвестностью. – Вопросы экономики, 2008, №3.
8. Кузин Д. Промышленная политика развитых стран: цели, инструменты оценки. – Вопросы экономики, 1993, №9.
9. Кушлин В. Факторы экономического кризиса и базис его преодоления. – Экономист, 2009, №3.
10. Любимцева С. Инновационная трансформация экономической системы. – Экономист, 2008, №9.
11. Назаров В. Перспективы реформирования Российской системы межбюджетных отношений (в свете зарубежного опыта). – ВЭ, 2006, №9;
12. Никитина М. Модели инновационного развития на примере республики Турция. – МЭиМО, 2006.
13. Семенова Е. Возможности инновационного типа развития. – Экономист, 2006, №3.
14. Сидорова Е. Германские и швейцарские эксперты о модернизации экономики ФРГ. – МЭиМО, 2008, №3. По книге: Deutschland – was nun? ZIMMERMANN Klaus. (Hrsg) Munchen. DTV, 2006.
15. Трофимова О. Региональная политика Португалии. – МЭиМО, 2009, №2.

Vakhtang Burduli

Doctor of Economic Sciences, Professor

**THE QUESTIONS OF STRUCTURAL REORGANIZATION OF GEORGIA'S
ECONOMY AND INCREASE OF EMPLOYMENT LEVEL**

Summary

In the article is shown that to ensure increase of employment level in Georgia it is necessary to conduct gradual restructuring of the economy. Contemporary structure of the economy was formed, particularly, under impact of some, still not overcome, consequences of post soviet collapse of the economy. The necessity of restructuring of the economy is also induced by signals of world financial-economic crisis. In the article are investigated statistical data by structure of economic, such as: structure of employment and structure of gross value added by kind of economic activities; the dynamics of sectoral structure of industry. It is shown that contemporary structure of the economy does not comply with modern technological structure and therefore conditions existence of high level of unemployment. The experience of some developed countries in program realization of measures in perfection of economic structure is systematized. Necessity of elaboration of conceptual program of Georgia's economic development is grounded and are formulated a number of basic requirements that should be followed while its elaboration.

НОБЕЛЕВСКИЙ ЛАУРЕАТ ПО ЭКОНОМИКЕ МИЛТОН ФРИДМЕН, ЕГО ВЗГЛЯДЫ НА ПРОБЛЕМУ БЕЗРАБОТИЦЫ И ПУТИ ЕЕ ПРЕОДОЛЕНИЯ

На сегодняшний день проблема занятости - одна из актуальнейших проблем экономического развития и одна из важнейших, характеризующих общее состояние макроэкономики, дающих представление о ее эффективности. Безработица считается, с одной стороны, важным стимулятором активности работающего населения, а с другой – острейшей общественной проблемой.

Проведенные исследования подтверждают, что все страны прилагают много усилий для преодоления безработицы, но ни одной из них еще не удалось ликвидировать ее полностью. Для рыночной экономики какие-то трудности превращаются в "вечные". Это относится прежде всего к безработице и инфляции. Как уменьшить безработицу, не стимулируя инфляцию? Как бороться с инфляцией и одновременно расширять спрос на рабочую силу? Как стимулировать инвестиции и в то же время не допустить "перегрева" экономики? Эти и многие другие вопросы находят у ученых порой полярно противоположные ответы. Для монетаристов главный бич - это инфляция. Для неокейнсианцев главная цель - обеспечение занятости. Отсюда в первом случае рекомендуется жесткая финансовая политика, а во втором - создание новых рабочих мест при "умеренной" инфляции. В книге «Общая теория занятости, процента и денег» (1936) Дж. Кейнс сформулировал макроэкономический анализ взаимообусловленности совокупных показателей — национального дохода, инвестиций, потребления, сбережений и т.д. Его основные положения: рыночный механизм не способен полностью устранить кризисы и безработицу, необходимо государственное регулирующее вмешательство с использованием налогов, субсидий, ссудного процента. Кейнс доказал необходимость государственного регулирования экономики, опираясь на то, что рыночная экономика не может саморегулироваться, не может быть равновесной при полной занятости, так как не обеспечивается эффективный спрос.

Достижения Милтона **Фридмена** (Milton Friedman - нобелевский лауреат по экономике за 1976г.) так или иначе связаны с его анализом недостатков теоретических выкладок Кейнса и действенной критикой кривой Филлипса, которая приближенно интерпретирует так называемый естественный рост безработицы. Критический анализ исследуемых явлений позволил Фридмену оказывать постоянное влияние на разработку теоретических аспектов экономической политики и оценку экономических факторов безработицы для периодов нарастания инфляции и периодов сокращения занятости трудоспособного населения. Более того, его исчерпывающий анализ роли политики стабилизации экономической конъюнктуры – и это особенно проявилось в его знаменитом анализе применения лагов в разработке стратегии экономической стабилизации – наглядно демонстрирует, каким образом и в связи с чем меры экономической стабилизации могут неожиданно давать противоположный эффект.

Фридмен был удостоен Премии памяти Нобеля по экономике в 1976 г. «за достижения в области анализа потребления, истории денежного обращения и разработки монетарной теории, а также за практический показ сложности политики экономической стабилизации». В Нобелевской лекции он вернулся к теме, затронутой еще в 1967 г. при обращении к Американской экономической ассоциации, – к отрицанию замечания Кейнса относительно устойчивой зависимости между темпом развития инфляции и безработицей. Он пришел к выводу, что на длительном интервале кривая Филлипса все же смещается вверх при условии естественного роста занятости.

По его мнению, причиной подобного явления стало принятие роста незанятости в качестве возрастающего параметра вместо интерпретации его постоянной числовой

константой. Для краткосрочного интервала, по его мнению, инфляционная монетарно-фискальная политика могла бы только временно снизить уровень безработицы, поскольку трудящиеся и корпорации по привычке стремятся к повышению уровня доходов, что в конечном итоге не может не содействовать росту уровня цен (и, соответственно, росту безработицы).

Он показал, что при определенных условиях рост наклона кривой Филлипса мог бы действительно стать вполне допустимым объяснением причины экономической стагнации в начале 70-х годов. Однако социальная цена колебаний инфляции оказывается столь высокой, что Фридмен становится последовательным защитником «стабильности» в противоположность «дискреционности» монетарной политики. Устойчивый рост ставки процента по денежным операциям мог бы привести не только к застою колебаний денежной массы, но и к возрастанию непредсказуемости прогнозов деловой активности в частном секторе. Фридмен заслужил признание в качестве советника президента Ричарда М. Никсона, несмотря на свои расхождения с ним по вопросу об установлении жесткого контроля уровня цен и заработной платы в 1971 г. Взгляды Фридмена на важность невмешательства государства в социальную политику получили широкую известность благодаря постоянным публикациям в отведенной для него с 1966 г. колонке журнала «Ньюсуик» ("News-week"), а также благодаря более ранней публикации книги «Капитализм и свобода» ("Capitalism and Freedom", 1962). Его популярная книга «Свобода выбора» ("Free to Choose", 1980) даже дала название телевизионной заставке цикла проводимых им бесед по социальным и экономическим вопросам.

При анализе исторических тенденций в сфере денежного обращения он уделял особое внимание исследованию зависимости между ценами, объемом производства и денежной массой в долгосрочном плане. Решение же текущих вопросов экономической политики требует знания особенностей взаимосвязи между темпом роста цен и уровнем безработицы («кривая Филлипса») в краткосрочной перспективе. Речь идет о выяснении того, в какой мере и в пределах какого временного интервала политика расширения совокупного спроса, а, следовательно, увеличения массы денег в обращении может и может ли вообще привести к снижению уровня безработицы.

Позиция Фридмена по вопросу о характере взаимосвязи между темпом роста цен и уровнем занятости по существу была определена его моделью номинального дохода. Основной вывод этой модели можно сформулировать следующим образом. При некоторых предположениях о виде ряда макроэкономических функций и адаптивном характере ожиданий равновесия траектория движения экономики определяется ее базовыми социально-экономическими и производственными характеристиками, которые обычно называются реальными факторами. И лишь в том случае, если ожидания экономических субъектов расходятся с реальностью, можно предположить, что изменения номинального совокупного спроса повлияют на реальный объем производства и занятости. В терминах гипотезы о естественном уровне безработицы это означает, что неучтенные изменения номинального спроса и цен могут из-за ошибок в прогнозах привести к отклонению безработицы от естественного уровня, но такая ситуация не может быть активной, и по мере адаптации экономических субъектов возникшее отклонение текущего значения нормы безработицы от естественного уменьшается. Для его поддержания требуются все более значительные денежные «вливания» в экономику, которые, в конечном счете, окажутся неэффективными, а единственным их результатом будет рост цен.

Таким образом, Фридмен ставит под сомнение одно из основополагающих положений политики «точной настройки», а именно, что увеличение массы денег в обращении способно повысить уровень занятости. Фридмен выступает против сложившегося стереотипа в представлениях относительно целей и задач кредитно-денежной политики. Это, однако, не означает, что он преуменьшает значимость этой политики. Напротив, среди всех способов воздействия на экономику он отдает предпочтение

именно кредитно-денежной политике как наиболее приемлемому для демократического общества способу вмешательства в экономику, не приводящему к чрезмерному диктату правительства и уменьшению индивидуальной свободы. Но при этом он четко определяет характер и цели кредитно-денежной политики. Он отстаивает принцип градуализма (постепенности), предполагающий, что мероприятия в рамках этой политики осуществляются медленно, рассчитаны на годы и не являются быстрой реакцией на изменения конъюнктуры. Стабильность движения массы денег Фридман рассматривает как одно из важнейших условий стабильности экономики в целом. Он предлагает отказаться от попыток использования кредитно-денежных рычагов для воздействия на реальные переменные (уровень безработицы, производства) и в качестве целей этой политики определяет контроль над номинальными переменными, прежде всего ценами. Достижение этой цели Фридмен видит в следовании «денежному правилу», предполагающему стабильный и умеренный рост денежной массы в пределах 3--5% в год.

Использование на практике исследований лауреатов нобелевской премии по экономике, в частности Милтона **Фридмена**, которые и приведены в данной работе, может дать положительный эффект при разработке национальной политики борьбы с безработицей в Грузии с учетом местной специфики

Использованная литература

1. www.econlib.org/library/Enc/bios/Friedman.html
2. http://nobelprize.org/nobel_prizes/economics/laureates/1976/friedman-autobio.html

Nata Davlasheridze
Candidate of Economic Sciences

NOBEL PRIZE WINNER IN ECONOMICS MILTON FRIDMEN, HIS OPTION ABOUT THE UNEMPLOYMENT PROBLEM AND THE WAYS OF ITS OVEROMING Summary

The article underlines that the unemployment problem is one of the actual subject of economic theory and the indices of population employment and unemployment are used as key indices of macroeconomics (which are used for the assessment of efficiency and exposure of main tendencies of functioning and development of market relations with regard for general situation of country economy). This mentioned problem is the subject of many economists' researches – beginning with Keynes and including modern scientists. According to this the Melton Friedmen's (Nobel prize winner on economy 1976) ideas on unemployment problem and the ways of its overcoming are of a great interest.

ЗАЩИТА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА И СОЦИАЛЬНО ОРИЕНТИРОВАННАЯ РЫНОЧНАЯ ЭКОНОМИКА – ПРОЯВЛЕНИЕ ЦИВИЛИЗОВАННОСТИ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Исследование теоретические проблем социально ориентированной рыночной экономики, непосредственно связанной с необходимостью защиты прав человека, требует, прежде всего, творческого осмысления и раскрытия сущностной природы социально ориентированных рыночных отношений.

Вышеотмеченная необходимость вызвана тем, что хотя сущность социально ориентированной рыночной экономики в определенной степени подразумевает и сущность традиционно понимаемой рыночной экономики, но, вместе с тем, социально ориентированная рыночная экономика характеризуется качественно новой сущностью, что обусловлено социальной ориентацией рыночной экономики, т.е. ее направленностью на реализацию интересов народа.

Таким образом, сущность социально ориентированной рыночной экономики заключается в функционировании такой рыночной экономики, для которой характерно одновременно стремление к получению прибыли и социальная ориентация.

Необходимо особо отметить, что под рыночной экономикой подразумевается, прежде всего, экономика, цель которой получение максимальной прибыли.

Вместе с тем, рыночная экономика – это экономика, для которой характерно существование полной свободы субъектов экономических отношений, плюрализм форм собственности, многообразность видов предпринимательской деятельности и организационно-правовых форм, которые имеют равные возможности развития.

Следовательно, под рыночной экономикой, как мне представляется, должно подразумеваться, с одной стороны, экономика, нацеленная на получение максимальной прибыли, с использованием многообразных форм ее рыночной организации, а, с другой стороны, – экономика, в которой главная роль придается рыночным механизмам.

Из вышеизложенного логически следует, что рыночная экономика – это экономика, нацеленная на получение максимальной прибыли с решающей регулирующей ролью в ней рыночных механизмов.

Таким образом, хотя рыночно-экономические отношения существовали и ранее, но в современном понимании под рыночной экономикой подразумевается, а точнее, должна подразумеваться, экономика, регулируемая рынком, т. е. под рыночной экономикой в современном понимании подразумевается экономика, которую регулирует рынок, в отличие от экономики советского типа, когда регулирование экономики происходило централизованным планом и командно-административными методами, т. е. когда регулирование экономики происходило той системой, которую Людвиг Эрхард назвал принудительно направляемым хозяйством [1, с. 5].

Следовательно, рыночная экономика, в том понимании, которое реально подразумевается в данном термине в современных условиях, по моему убеждению, должна называться экономикой, регулируемой преимущественно рынком.

Что касается социально ориентированной рыночной экономики, то она подразумевает, с одной стороны, необходимость использования многообразных форм рыночной организации и регулирующей роли рыночных механизмов и, с другой стороны, необходимость правового и организационного вмешательства государства при максимальном сохранении возможной свободы предпринимателей.

Таким образом, если рыночная экономика – это "экономика, в которой существует полная свобода субъектов экономических отношений, развиты товарно-денежные отношения, все формы собственности и виды предпринимательства имеют равные возможности для развития, а роль государства в экономике ограничена" [2, с. 530], и, что

самое главное, если рыночная экономика – это экономика, цель которой получение максимальной прибыли с использованием отмеченных многообразных форм и средств, что является определяющим критерием сущности рыночной экономики, то социально ориентированная рыночная экономика – это экономика, сущность которой определяется параллельно с ее, как рыночной экономики, стремлением к прибыли, также ориентацией на решение социальных проблем, более точно же – социальной ориентацией.

Следовательно, сущность социально ориентированной рыночной экономики, как уже было отмечено, заключается в функционировании такой рыночной экономики, для которой характерны одновременно стремление к получению прибыли и социальная ориентация.

Считаю особенно важным обратить внимание на то, что экономическая цель социально ориентированной рыночной экономики, и в то же время ее социальная ориентация, в которых выражены сущность социально ориентированной рыночной экономики и ее специфические черты, вместе с тем определяют противоречия социально ориентированной рыночной экономики.

Таким образом, сущность и специфические черты социально ориентированной рыночной экономики, т.е. экономическая цель социально ориентированной рыночно-экономической системы и в то же время ее социальная ориентация выступают в качестве определяющих причин возникновения и существования противоречий социально ориентированной рыночной экономики.

Исходя из вышеотмеченного, основное противоречие социально ориентированной рыночной экономики представляет собой противоречие между экономической целью социально ориентированной рыночно-экономической системой и ее социальной ориентацией [3, с. 108-109].

Из основного противоречия социально ориентированной рыночной экономики вытекают также другие противоречия, которые характерны для рыночной экономической системы с социальной ориентацией.

В частности, исходя из основного противоречия социально ориентированной рыночной экономики мной раскрыто и обосновано также существование таких противоречий, каковыми являются:

- противоречие между необходимостью свободного функционирования социально ориентированной рыночной экономики и необходимостью ее государственного регулирования с целью практической реализации социальной ориентации рыночной экономики;

- противоречие в условиях социально ориентированной рыночной экономики между экономической целью предприятий и социальной ориентацией этой рыночной экономики;

- противоречие между частнособственнической экономической целью предпринимателей и социальной ориентацией рыночной экономики;

- противоречие между чисто экономической целью коррупционеров – желающих получать доходы незаконным путем и осуществляющих это на практике – и практической реализацией социальной ориентации рыночной экономики.

Таким образом, наличие противоречий социально ориентированной рыночной экономики – это вполне естественное явление.

Поэтому, без соответствующего правового регулирования рыночно-экономической системы со стороны государства социальная ориентация экономики невозможна и немыслима [4].

Вместе с тем, правовое обеспечение социально ориентированной рыночно-экономической системы не лишено проблем.

В частности, главной проблемой правового обеспечения социально ориентированной рыночно-экономической системы является то, что рыночная экономика, как уже отмечалось, стремиться к свободе и к получению максимально высокой прибыли, а

необходимость социальной ориентации рыночной экономики, наряду с этим, требует институционально-правового вмешательства государства в деятельность этой системы.

Хотя, следует особо обратить внимание на то, что отмеченное вмешательство государства с использованием институционально-правовых механизмов вовсе не означает ограничения деятельности рынка.

Более того, под вмешательством государства в деятельность рынка мной подразумевается не мелочная опека над функционированием рыночных отношений со стороны государственной власти, а создание максимально возможных условий государственной властью для эффективного функционирования рынка в интересах народа.

Таким образом, под вмешательством государства в деятельность рынка мной подразумевается не только непосредственное регулирование рыночных отношений, но и дерегулирование экономической жизни, ибо дерегулирование экономики, т.е. обеспечение свободы рынка, рассматривается мной как одна из значительных форм государственного регулирования экономики [5, с. 30].

Следовательно, в условиях реального цивилизованного функционирования общества и государства, дерегулирование экономики возможно лишь при его (имеется в виду дерегулирование) институционально-правовом и организационном обеспечении со стороны государственной власти, которое, по моему мнению, должно подразумевать, с одной стороны, непосредственно процесс дерегулирования экономики, и, с другой стороны, процесс свободного функционирования экономики в рамках существующих в государстве законов и других правовых актов.

Необходимо особо обратить внимание на то, что выявление особенностей социально ориентированной рыночной экономики, и ее отличий от рыночной экономики в традиционном понимании, имеет принципиальное значение для решения проблем социальной ориентации рыночно-экономической системы.

Притом раскрытие истинной сущности социально ориентированной рыночной экономики приводит к логическому выводу о том, что данная рыночно-экономическая система, а точнее, ее социальная ориентация, по моему глубокому убеждению, является проявлением цивилизованности рыночных отношений.

Использованная литература

1. Эрхард Л. Благосостояние для всех. – М.: Начала - Пресс, 1991.
2. Экономическая теория / Под ред. А. И. Добрынина, Л. С. Тарасевича: Учебник для вузов. 3-е издание. – СПб: Изд. СПбГУЭФ, Изд. "Питер Ком", 1999.
3. Кураташвили Анзор А. Основное противоречие социально ориентированной рыночной экономики и правовой фактор. Периодический научный журнал "Интеллект", 1999, № 3 (6). Тбилиси: Издательство "Интеллект", 1999.
4. Кураташвили Анзор А. Социально ориентированная рыночная экономика и влияние правового фактора на ее эффективное функционирование (монография на грузинском языке). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2008.
5. Кураташвили Анзор. Социально ориентированная рыночная экономика и правовые проблемы ее эффективного функционирования. *Материалы Международной научной конференции, посвященной 80-летию со дня рождения академика Михаила Рокетлишвили* (18-19.11.2008). Тбилиси: Международное издательство "Прогресс", 2008.

Anzor Kuratashvili
Academical Doctor of Economics

**PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND SOCIALLY ORIENTED MARKET
ECONOMY – DISPLAY OF CIVILIZATION OF MARKET RELATIONS**

Summary

In scientific work the intrinsic nature of socially oriented market relations is revealed and its qualitative difference from traditionally understood market economy is shown.

As a result of the scientific analysis of socially oriented market-economic system the author comes to a logic conclusion that protection of human rights and socially oriented market economy, to be exact, its social orientation is a display of civilization of market relations.

აბრარული წარმოება

*ზურაბ რევიშვილი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი*

აბრარული წესრიგის პოლიტიკის აქტუალური საკითხები

წესრიგის პოლიტიკას “თვისებრივი ცვლილებების განმსაზღვრელ პოლიტიკასაც” უწოდებენ, მისი უმნიშვნელოვანესი მიზანია “თვისებრივი ჩარჩო-პირობების ფორმირება”, სათანადო საკანონმდებლო ჩარჩოების უზრუნველყოფა, რომელიც განაპირობებს სექტორის განვითარების არჩეული მოდელის ფორმირებასა და მის ეფექტურ ფუნქციონირებას [1, გვ. 15,44]. აბრარული წესრიგის პოლიტიკის მნიშვნელოვან ელემენტებს შეადგენს: მიწის ბაზრის რეგულირება, სასოფლო-სამეურნეო მიწების განაწილება, საკუთრებისა თუ ფლობის ფორმების განსაზღვრა, სასოფლო მეურნეობების კუთვნილი სავარგულებების მინიმალური და მაქსიმალური ზომების დადგენა [2, გვ.109-195].

მიწის ბაზარი განისაზღვრება და მოიცავს მიწის საკუთრების, მემკვიდრეობით მიღება-გადაცემის, საიჯარო და საზიარო ურთიერთობების ფორმებს და წარმოადგენს არასრულ ეკონომიკურ და იურიდიულ კატეგორიას. იგი აბრარული პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი ინსტრუმენტია და ასახავს ამა თუ იმ ქვეყნის მიწით, სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებით უზრუნველყოფის ხარისხს, მიწის საკუთრებისადმი ისტორიულად ჩამოყალიბებული ცნობიერებისა და მეურნეობრივი ყოფის თავისებურებებს, ეროვნული ინტერესების რეალიზაციისა და ეკონომიკის ლიბერალიზაციის ტრადიციებს.

ისტორიულად, არსებით ცვლილებებს განიცდიდა მიწის საკუთრებით ურთიერთობანი, მასშტაბები, საიჯარო თუ საზიარო გარიგებანი, რენტის სიდიდე და ფორმები. განვითარებულ ქვეყნებში მიწის განაწილებისა და სარგებლობის საკითხები მეტ საზოგადოებრივ გააზრებას იძენდა და მეტად იზიარებდა საერთო სახელმწიფო პოლიტიკის მიზნებსა თუ გლობალურ პრობლემებს. შედეგად წარმოიქმნა მიწის ბაზრის, ყიდვა-გაყიდვის, იჯარის, მიწის საკუთრების შთამომავლობით თუ სხვა ფორმებით გადაცემის სახელმწიფო რეგულირების განვითარებული სისტემა.

დასავლეთ ევროპის ყველა ქვეყანა ახორციელებს მიწის ბაზრის კონტროლს. მათ შორის არიან ქვეყნები მიწის ბაზრის ლიბერალური რეჟიმით, უფრო გაადვილებული მიწის ყიდვა-გაყიდვითა და საიჯარო ურთიერთობებით, თუმცა ამ ქვეყნებშიც არის შეზღუდვები. დასავლეთ ევროპული ქვეყნების კანონმდებლობით, ძირითადად, უარყოფითი დამოკიდებულებაა იურიდიულ პირებზე მიწის გაყიდვის საკითხისადმი. უმეტეს ქვეყნებში მიწის ყიდვა შეუძლიათ მხოლოდ ფიზიკურ პირებს, რომლებიც აკმაყოფილებენ მკაცრ მოთხოვნებს. ეს მოთხოვნები განსაკუთრებით ეხება სპეციალურ სასოფლო-სამეურნეო განათლებას, შრომით გამოცდილებას, სოფლად ცხოვრებას, სოფლის მეურნეობის განხორციელებისათვის სათანადო კაპიტალის ფლობას.

უმრავლეს ქვეყნებში არ არის დაპირისპირება მიწაზე საკუთრებისა და იჯარის ფორმებს შორის. ქვეყნების გამოცდილება ცხადყოფს, რომ მიწათსარგებლობის ეფექტურად განხორციელება შესაძლებელია როგორც ერთი, ისე მეორე ფორმით და, ეკონომიკურად თუ იურიდიულად, არ უნდა იზღუდებოდეს რომელიმე მათგანი. თითოეულ ქვეყანაში ეს საკითხი უნდა წყდებოდეს ეროვნული პირობებიდან და მეურნეობრივი მიზანშეწონილობიდან გამომდინარე.

თანამედროვე ეტაპზე მთლიანად მიწა, და განსაკუთრებით სასოფლო-სამეურნეო სავარგული, წარმოადგენს არა მხოლოდ მოცემული ქვეყნის საარსებო არეალს, არამედ კაცობრიობის სასიცოცხლო რესურსს. მსოფლიომ ამ რესურსების დაცვისა და ეფექტურად გამოყენების წარმატებული გამოცდილება

დააგროვა. მიწათსარგებლობის სისტემისა და მიწის ბაზრის ჩამოყალიბებაში სახელმწიფო რეგულირება გადამწყვეტ ფაქტორს წარმოადგენს.

უზრბანიზაციის და ინდუსტრიალიზაციის პირობებში, მეტად მნიშვნელოვანი განსხვავებანი სოფლისმეურნეობრივი სავარგულების ფასებსა და საბინაო და სამრეწველო ობიექტების მშენებლობისათვის გამოყოფილი მიწების ფასებს შორის განაპირობებს სახელმწიფოს მხრიდან მიწების ფუნქციონალური განაწილების უმკაცრესი წესების შემოღებისა და გატარების აუცილებლობას. ადმინისტრაციულ ღონისძიებებთან ერთად, მნიშვნელოვანია ეკონომიკური ბერკეტების გამოყენებაც, კერძოდ, მიწების ფუნქციონალური გამოყენების შეცვლისა და სასოფლო-სამეურნეო მიწების არასასოფლო-სამეურნეო მიწების კატეგორიაში გადაყვანისას, საკომპენსაციო თანხა უნდა იყოს მეტად მაღალი და რეალურ ბარიერს უნდა ქმნიდეს სასოფლო-სამეურნეო მიწის რესურსის დაცვისათვის.

სასოფლო-სამეურნეო მიწით უზრუნველყოფის დაბალი მაჩვენებლების მქონე რიგი ქვეყნების აგრარულ პოლიტიკაში აშკარად შეიმჩნევა მსხვილი მიწათმფლობელური სისტემების დაშლის ტენდენცია, ცალკეული პირების ხელში რომ არ მოხვდეს მიწის დიდი მასივები. ხშირად, მიწის ყიდვის ან იჯარის უფლების მისაღებად, მყიდველი ან მოიჯარე უნდა იყოს ადგილობრივი მცხოვრები, მას უნდა ჰქონდეს პროფესიული განათლება, ამ სფეროში მუშაობის გამოცდილება. ასე, მაგალითად, დანიაში, არენდატორისგან მიწის შექმნისას, მყიდველი იღებს სასოფლო-სამეურნეო მიწის პროფილის შენარჩუნებისა და გარემოს დაცვის პასუხისმგებლობას. დანიის მიწის კანონმდებლობა მითითებს, რომ პირები, რომლებიც ეწვეიან სოფლის მეურნეობას საკუთარ ან საიჯარო მიწებზე, მუდმივად უნდა ცხოვრობდნენ მოცემულ ფერმაში. დანიაში განსაზღვრულია მიწათსარგებლობის ზედა ზღვარი, საკუთარი და არენდირებული მაქსიმალური მიწის ფართობი არ უნდა აღემატებოდეს 150 ჰა-ს. გამონაკლისი დაიშვება იმ შემთხვევაში, თუ ფერმერი დაასაბუთებს რომ, მისი მეურნეობის სპეციფიკის გამო, მას ესაჭიროება მეტი ფართობი და მეზობელი ფერმერებიდან არავინ იქნება ამის წინააღმდეგი. კანონმდებლობა ასევე განსაზღვრავს მანძილებს ფერმებში მიმავალ გზებს შორის (2კმ-მდე), ნაკვეთების მაქსიმალურ რაოდენობას (არაუმეტეს 5-სა) და მათ ურთიერთდაცილებულობის ზღვრებს (10-25კმ). კანონი უშვებს გამონაკლისს, როდესაც ფერმერს ესაჭიროება დამატებითი ნაკვეთი ნაკელის გასატანად და შესანახად. მოიჯარე ან მყიდველი უნდა ცხოვრობდეს სასოფლო ადგილზე არანაკლებ 8 წელი; თუ ფერმის ზომა ამეტებს 30 ჰა-ს, მან უნდა დაასაბუთოს თავისი პროფესიული კვალიფიკაცია, მას უნდა ჰქონდეს შრომითი გამოცდილება სოფლის მეურნეობაში და სათანადო განათლება; მან უნდა დადოს პირობა, რომ იმუშავეს ფერმაში არანაკლებ 8 წლისა, ე.ი. ამ პერიოდის განმავლობაში მას არ შეუძლია ამ მიწის გაყიდვა ან იჯარითა თუ ქვეყნით გაცემა. მიწის ყიდვა აკრძალულია, თუ ესაა კაპიტალის დაბანდების ოპერაცია ან ფასი მიწაზე არ შეესაბამება რეალურ ღირებულებას. მიწის ყიდვისას უპირატესობა ეძლევა მეზობელს, რომელიც ცხოვრობს 1 კმ-ზე ახლოს ამ ნაკვეთიდან. იურიდიულ პირებს დანიაში არც სასოფლო-სამეურნეო მიწის შექმნის და არც მისი იჯარით აღების უფლება არ აქვთ. ასეთი უფლება აქვთ მხოლოდ ფიზიკურ პირებს [აქ და შემდეგ იხ. 3]. ამრიგად, დანიის კანონმდებლობა ხელს უწყობს ამ ქვეყნისათვის ოპტიმალური ოჯახური მეურნეობების შენარჩუნებას, იგი არ უშვებს არც ლატიფუნდიების შექმნას ან მიწებით სპეკულაციას და არც მათ არარაციონალურ დანაწევრებას. ამგვარი პოლიტიკა მნიშვნელოვნად განაპირობებს დანიის სოფლის მეურნეობის ეფექტიან ფუნქციონირებას.

შვეიცარიაში მიღებული “კანონი მიწის საკუთრების შესახებ” (1994) განსაზღვრავს, რომ მიწა შეიძლება ეკუთვნოდეს მხოლოდ მას, ვინც ამუშავეს, ადგენს ერთი მეურნეობის მინიმალურ და მაქსიმალურ საზღვრებს. მინიმალურ

რმა ზომამ უნდა უზრუნველყოს ერთი ადამიანის დასაქმება 75%-ით, ანუ 2100 საათით წლის განმავლობაში. მაქსიმალურად ითვლება ნაკვეთი, რომელიც უზრუნველყოფს ნორმალური შემოსავლების დონეს 2,5–3 დასაქმებულისთვის. დაბლობ, ვაკე ადგილებში მინიმალური ფართობის ზომაა 5–7,5 ჰა. იჯარით აღებისას მიწის მინიმალური ზომა უნდა უზრუნველყოფდეს 1,5 მომუშავეს დასაქმებას.

იტალიაში, პორტუგალიასა და ესპანეთში სასოფლო-სამეურნეო მიწის კანონმდებლობებში განსაზღვრულია ფერმერული მეურნეობების მიწის ფართობების ქვედა ზღვრები, რათა, სოფლის მოსახლეობის სიჭარბის გამო, თავიდან იქნეს აცილებული ნაკვეთების გადამეტებული დაქუცმაცება და ფრაგმენტიზაცია. მათი კანონები განსაზღვრავს ცნებას – “მინიმალურად არსებობის უნარიანი მეურნეობა” და კრძალავს ნებისმიერ გაყიდვას თუ საიჯარო გარიგებას, რომლითაც ირღვევა ეს მინიმალური ზომა. განსხვავებული ბუნებრივი და ეკონომიკური პირობების გამო, ასეთი მინიმალური ზომა დგინდება რეგიონულ დონეზე. ამასთან ერთად, ესპანეთის მიწის კანონმდებლობა ზღუდავს იჯარის ზედა ზღვარსაც, რომლის მიზანია, არ დაუშვას მსხვილი მამულების წარმოქმნა.

იაპონიაში მიწის კანონმდებლობა ითვალისწინებს სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების შეზღუდულობას და ქალაქების დიდ დაწოლას სასოფლო რაიონებზე. აქ სახელმწიფო ახორციელებს მკაცრ პოლიტიკას სასოფლო-სამეურნეო მიწების შენარჩუნების მიმართულებით. ნებისმიერი საკუთრებითი თუ საიჯარო ცვლილება მიწაზე მოითხოვს სამთავრობო თანხმობას, რომელიც ითვალისწინებს შემდეგ პირობებს: მესაკუთრე თვითონ უნდა ამუშავედეს მიწას, რომელიც მას ეკუთვნის ან იჯარით აქვს აღებული; გლეხი ან მისი ოჯახის წევრი მუდმივად უნდა იყოს დასაქმებული სასოფლო-სამეურნეო წარმოებით; საერთო ფართობი შეძენის ან იჯარით აღების შემდგომ არ უნდა იყოს 0,5 ჰა-ზე ნაკლები (ხოკაიდოზე – 2 ჰა) ან მეტი; მთავრობა მიწის შეძენისას გამონაკლისს უშეებს, თუ ეს ეხება განსაკუთრებით ინტენსიური ტიპის მეურნეობებს. გლეხს უნდა ჰქონდეს სათანადო კვალიფიკაცია, ფინანსური და სხვა შესაძლებლობანი წარმოების ეფექტიანად განხორციელებისათვის მეურნეობის მთელ ფართობზე და იგი მუდმივად უნდა ცხოვრობდეს ამ მეურნეობაში. სასოფლო-სამეურნეო მიწის ყიდვის ან იჯარით აღების უფლება აქვს მხოლოდ “ფიზიკურ სასოფლო-სამეურნეო პირს”.

ნორვეგიაში აგრარული პოლიტიკის ერთ-ერთი ძირითადი მიზანია მცირე მეურნეობების შენარჩუნება და ქვეყნის სოფლის მეურნეობის წარმოებისათვის მძიმე პირობების მქონე რეგიონების (განსაკუთრებით ჩრდილოეთის და ცენტრალური სასოფლო ადგილების) მოსახლეობისგან დაცლის შეფერხება. პოლიტიკა ძირითადად ორიენტირებულია სოციალურ და ეკოლოგიურ მიზნებზე, რათა არ გაუკაცრიელდეს აღნიშნული ტერიტორიები; ორიენტაცია აღებულია მესაკუთრე ფერმერის შენარჩუნებისაკენ, კანონმდებლობა ზღუდავს ნაკვეთების დანაწევრებას, ხოლო იჯარა რეგლამენტირებულია კანონით და ადგილობრივი ხელისუფლების გადაწყვეტილებებით.

ნიდერლანდებში დაშრობილი მიწების მნიშვნელოვანი ნაწილი ეკუთვნის სახელმწიფოს და გაიცემა ხანგრძლივი იჯარების საფუძველზე. იჯარით გაიცემა ასევე სხვა სასოფლო-სამეურნეო მიწებიც. მთლიანად 30% მთლიანი მიწებისა საიჯარო მიწებია, სასოფლო მეურნეობების თითქმის ნახევარი მთლიანად ან ნაწილობრივ საქმიანობს საიჯარო მიწებზე. სახელმწიფოს მხრიდან საიჯარო ურთიერთობების რეგულირებისას, ორიენტაცია აღებულია მეურნეობების დანაწევრების შეზღუდვისაკენ, ამავე დროს, იზღუდება მიწის გადაჭარბებული კონცენტრაცია და ცალკეული პირების ხელში დიდი ფართობების მოქცევა. ასეთი პრინციპები ვრცელდება როგორც იჯარის, ისე მიწის გაყიდვის შემთხვევაში. ამავე დროს, მხედველობაში მიიღება სასოფლო-სამეურნეო წარმოების

ტაპი, საჭირო ნაკვეთების ზომები, რათა წარმატებით განხორციელდეს მათი კომერციული საქმიანობა. მეურნეობის ეფექტიანი საქმიანობა არის საფუძველი სახელმწიფოს მხრიდან იჯარის საკონტრაქტო პირობების შეცვლის, გაგრძელების თუ შეწყვეტისა.

ირლანდიაში, გამომდინარე ისტორიული დაპირისპირებით ინგლისელ “ლენდ-ლორდებსა” და არენდატორ ირლანდიელებს შორის, მიწის იჯარა ეროვნული სულის საპირისპირო მოვლენადაა მიჩნეული. აგრარული პოლიტიკა აქ ორიენტირებულია მესაკუთრე ფერმერზე. იჯარის მიღების უფლებას ესაჭიროება მთავრობის განსაკუთრებული უფლება.

საფრანგეთში ბოლო 30 წლის განმავლობაში მიწის ბაზარზე რთული კონტროლის სისტემა ხორციელდება. კანონი მიწის ყოველი ყიდვა-გაყიდვისას ან იჯარით გაცემისას განსაკუთრებულ სამთავრობო ნებართვას მოითხოვს. აქცენტი კეთდება ფაქტობრივ მიწათმოსარგებლეზე. თუ მიწის მესაკუთრე იცვლება და მოიჯარე იგივე რჩება, ამისათვის ნებართვა არ არის საჭირო, ხოლო თუ იცვლება მოიჯარე, ხოლო მესაკუთრე იგივე რჩება, ამ შემთხვევაში აუცილებელია ნებართვის მიღება. ასეთი ნებართვისათვის საჭიროა მინიმალური მიწის ფართობი, რომელიც განსაზღვრულია კანონით. მეურნეობა უნდა უზრუნველყოფდეს მინიმუმ ორი ადამიანის დასაქმებას და მათ მიერ სათანადო შემოსავლის მიღებას. ამჟამად ამგვარ მინიმალურ ზომად მიჩნეულია 25 ჰა.

გერმანიაში მუდმივი კონტროლი ხორციელდება სასოფლო-სამეურნეო მიწების საკუთრების ცვლილებისა თუ იჯარით გაცემისას. თუ რამდენიმე პირს უნდა მიწის შექენა ან იჯარით აღება, უპირატესობა ენიჭება მას, ვინც უკვე ეწევა სოფლის მეურნეობას. მიწის ფრაგმენტაციის აღკვეთის მიზნით, გასაყიდი ან იჯარით გასაცემი ნაკვეთი არ უნდა იყოს 1 ჰა-ზე ნაკლები; მაქსიმალურ ზომად მიჩნეულია 400-500 ჰა.

მიწის ბაზრისადმი უფრო ლიბერალური დამოკიდებულება განსაზღვრულია ქვეყნის სასოფლო-სამეურნეო რესურსებით, ეროვნული და ისტორიული ტრადიციებით. ასეთ ქვეყნებს უპირველესად მიაკუთვნებენ აშშ-ს, ავსტრალიასა და კანადას. შედარებით ნაკლებ კონტროლს ახორციელებს დიდი ბრიტანეთი, ბელგია და საბერძნეთი. თუმცა ამ ქვეყნებშიც სახელმწიფო იტოვებს ჩარევის უფლებას, მაგალითად, ეკოლოგიური პრობლემის წარმოქმნისას. ავსტრალიაში, სადაც მიწის უდიდესი ნაწილი ეკუთვნის სახელმწიფოს, სარგებლობის უფლების ან იჯარით გაცემისას, ფერმერებს ეკისრებათ მიწათსარგებლობის სათანადო წესების დაცვის პასუხისმგებლობა. აშშ-ს სოფლის მეურნეობის მხრივ მნიშვნელოვან 13 შტატში აკრძალულია სავარგულების შექენა იურიდიული პირების და არა ფერმერების მიერ, სასოფლო-სამეურნეო მიწებს პროფილი რომ არ შეეცვალოს.

სსრკ-ს დაშლის შემდგომ, საქართველოს, ისე, როგორც სხვა რესპუბლიკებს, უნდა გადაეწყვიტა სასოფლო-სამეურნეო მიწების განაწილების, რეფორმირების საკითხი, რომლის სასიცოცხლო მნიშვნელობის გამო, პოლიტიკოსთა და მეცნიერთა შორის არსებობდა განსხვავებული მოსაზრებები, რაც იმ პერიოდისათვის მოითხოვდა ამ საკითხის მეცნიერულ განხილვას, პოზიციათა შეჯერებას და ქვეყნის ინტერესის მომცველი სათანადო აგრარული წესრიგის პოლიტიკის შემუშავებას. სამწუხაროდ, ეს არ მოხდა და 1992 წელს სასოფლო-სამეურნეო მიწების განაწილება დაიწყო ყოველგვარი კონცეპტუალური თუ სტრატეგიული გააზრების გარეშე.

მიწების განაწილების, მათი პრივატიზების საკითხების განხილვისას, ჩვენი აზრით, მეტად ყურადსაღები დასავლელ მეცნიერ ეკონომისტთა ჯგუფის (30-მდე პროფესორი, სამეცნიერო ცენტრების ხელმძღვანელი და ცნობილი წამყვანი ეკონომისტები; მათ შორის არიან ნობელის პრემიის ლაურეატები – ფრანკო მოდილიანი, ჯემს ტობინი და რობერტ სოლოუ, რომელთაც 1996 წელს შეუერთდა კიდევ ერთი ნობელის ლაურეატი – უილიამ ვიკრი) მიერ შე-

მოთავაზებული პოზიციაა მ. გორბაჩოვისადმი 1991 წელს გაგზავნილ ღია წერილში. ცნობილ ეკონომისტთა ჯგუფი, სსრკ-ს დაშლის შემდგომ რეალობებს რომ ითვალისწინებს, იძლევა რჩევებს, რომ მსოფლიო გამოცდილებიდან გამომდინარე, უმჯობესია მიწაზე შენარჩუნდეს სახელმწიფო საკუთრება და სახელმწიფო შემოსავლების მნიშვნელოვანი ნაწილი ჩამოყალიბდეს მიწის რენტის ფორმით, რომ დასავლეთის ქვეყნების უკეთ განვითარებას დიდად აფერხებს მიწის კერძო საკუთრება, ვინაიდან კერძო სექტორი ითვისებს მიწის რენტის დიდ ნაწილს. მათი აზრით, “მიწის რენტა წარმოადგენს კოლექტიური შრომის შედეგს და ის უნდა გამოიყენებოდეს ყველა მოქალაქის ინტერესებში”, “ეფექტურობის და სამართლიანობის უზრუნველსაყოფად ყველა მიწათმოსარგებლელ უნდა ყოველწლიურად უხდიდეს მიწის რენტას ადგილობრივ ხელისუფლებას, მათ მიერ გამოყენებული მიწის სათანადო სარენტო ღირებულების სიდიდეს”; “სახელმწიფო უნდა განსაზღვრავდეს პერიოდულად სარენტო გადასახადების ნიხრებს და არ შეიძლება ამ უფლების გადაცემა მიწათმოსარგებლელისათვის” [4].

მიწის შეზღუდული რესურსების მქონე ქვეყნების გამოცდილებათა გათვალისწინების საფუძველზე ვფიქრობთ, რომ საქართველოს აგრარული პოლიტიკა მიმართული უნდა იყოს, ერთი მხრივ, შინამეურნეობათა საშუალო ზომის ოპტიმალურად გადიდებისაკენ, ხოლო მეორე მხრივ, იგი უნდა ზღუდავდეს ოპტიმალურ მეურნეობაზე უფრო დიდი მეურნეობების და, შესაბამისად, მსხვილი მიწათმფლობელობის წარმოქმნასა და ფუნქციონირებას. სავარგულების პრივიტიზებისა თუ ყიდვისას, უპირატესობა უნდა მიენიჭოს სოფლად მცხოვრებ და სოფლისმეურნეობრივი გამოცდილების მქონე ფიზიკურ პირებს.

საქართველოს კანონის – “სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების შესახებ” (1996) – პირველ ვარიანტში (მუხლი-4) საადგილმამულო (ფერმერულ) მეურნეობის ცნებაში შეტანილია “საკომლო (გლეხური, ფერმერული) მეურნეობები” და “სასოფლო-სამეურნეო იურიდიული პირი”; “იურიდიული პირი, რომელიც ეწევა შერეული სახის საქმიანობას, ჩაითვლება საადგილმამულო (ფერმერულ) მეურნეობად, თუ იგი შემოსავლის ნახევარზე მეტს იღებს სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობით” (პუნქტი 3,6). 2000 წლის ცვლილებებით განისაზღვრა, რომ “სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის საკუთრების უფლება აქვს ფიზიკურ პირს, კომლს” და “საქართველოში რეგისტრირებულ იურიდიულ პირს” (პუნქტი-2). 2007 წლის დამატებებით, სასოფლო-სამეურნეო მიწა შეიძლება საკუთრების უფლებით ჰქონდეს ასევე უცხოელს და საზღვარგარეთ რეგისტრირებულ იურიდიულ პირს სათანადო შენიშვნით, რომ: “უცხოელი და საზღვარგარეთ რეგისტრირებული იურიდიული პირები ვალდებული არიან, თავიანთ საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო მიწის ნაკვეთი მათზე საკუთრების უფლების წარმოქმნიდან 6 თვის განმავლობაში გაასხვისონ საქართველოს მოქალაქეზე, კომლზე ან/და საქართველოს კანონმდებლობის შესაბამისად რეგისტრირებულ იურიდიულ პირზე” [5, გვ. 6, 7; 6, გვ. 25, 26].

ვფიქრობთ, საქართველოში უცხოელ ფიზიკურ თუ იურიდიულ პირს ადვილად შეუძლია დააფუძნოს შეზღუდული პასუხისმგებლობის, სააქციო თუ სხვა ტიპის საზოგადოება, რომელშიც მას ექნება საკონტროლო პაკეტი და არ ექნება შეზღუდვა სასოფლო-სამეურნეო თუ არასასოფლო-სამეურნეო მიწების შეძენასა და ფლობაში.

”სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის არასასოფლო-სამეურნეო მიზნით გამოყოფის სანაცვალგებო მიწის ათვისების ღირებულებისა და მიყენებული ზიანის ანაზღაურების შესახებ” (1997) კანონის 2007 წლის დამატებებით, არსებითად ადვილდება სასოფლო-სამეურნეო მიწების არასასოფლო-სამეურნეო მიწებად გადაქცევის მექანიზმი. ასე, მაგალითად, ქალაქ თბილისისა და ბათუმის, ასევე ქობულეთის საზღვრებში მოქცეული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების 1 ჰა მიწისათვის სანაცვლო საკომპენსაციო თანხა შეადგენდა 34001

ლარს, ბორჯომისათვის – 19857 ლარს, ყაზბეგისათვის – 14286 ლარს და ა.შ. [6, გვ. 35-37]. ვფიქრობთ, რომ საკომპენსაციო თანხები არ არის სათანადოდ მაღალი და დიდი ქალაქებისა თუ სარეკრეაციო ადგილების მიმდებარე სასოფლო-სამეურნეო მიწებს ადვილად შეეცვლებათ კატეგორია და ამგვარი ვითარება სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების შემცირების დიდ საფრთხეს ქმნის.

2003 წლის 1 იანვრის მდგომარეობით საქართველოში მოსახლეობის ერთ სულზე (2002 წლის აღწერის მონაცემები) მოდიოდა 0,69 ჰა სასოფლო-სამეურნეო სავარგული, ხოლო სოფლის მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით ეს მაჩვენებელი შეადგენდა 1,4 ჰა-ს. ამავე წლის 1 აპრილის მდგომარეობით, საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო მიწა საკუთრებაში გაუნაწილდა 1110,8 ათას კომლს (ოჯახს), მათ შორის სოფლად მცხოვრებ 772,5 ათას კომლს გადაეცა 690,1 ათასი ჰა, ე.ი. 0,89 ჰა და ქალაქად მცხოვრებ 338,3 ათას ოჯახს გადაეცა 72,9 ათასი ჰა, ე.ი. საშუალოდ 0,22 ჰა. საკუთრების უფლებით სულ განაწილდა 763 ათასი ჰა, ანუ მთლიანი სავარგულების 25,2%. ამავე პერიოდისთვის, ფიზიკურ და იურიდიულ პირებზე იჯარით გაიცა 905,1 ათასი ჰა, ანუ მთელი სავარგულების 29,9%. მათ შორის 40,2 ათასმა ფიზიკურმა პირმა იჯარით მიიღო 473,1 ათასი ჰა, ანუ საშუალოდ ერთმა ფიზიკურმა პირმა მიიღო 11,8 ჰა; ხოლო 4,2 ათასმა იურიდიულმა პირმა იჯარით მიიღო 432,0 ათასი ჰა სავარგული, ანუ საშუალოდ ერთმა იურიდიულმა პირმა მიიღო 102,9 ჰა. სახელმწიფოს განკარგულებაში, ამ დროს, რჩებოდა 1355,7 ათასი ჰა, ანუ მთელი სავარგულების 44,8% [7, გვ. 1-4].

2004 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერამ აჩვენა, რომ სასოფლო-სამეურნეო მიწების მქონე (საკუთრება და იჯარა) შინამეურნეობების 43,2%-ს ჰქონდა 0,5 ჰა-ზე ნაკლები; 0,5-0,99 ჰა მიწა ჰქონდა მეურნეობების 32%-ს; 1-1,99 ჰა-მდე ჰქონდა მხოლოდ მეურნეობების 18,3%-ს; 2–2,99 ჰა – 3%-ს და 3–4 ჰა ჰქონდა შინამეურნეობების 1,4 %-ს; საშუალოდ ერთ სასოფლო-სამეურნეო სავარგულზე გაანგარიშებით 2004 წელს მოდიოდა 1,21 ჰა სასოფლო-სამეურნეო სავარგული. აღსანიშნავია, რომ შინამეურნეობების სარგებლობაში არსებული მცირე ზომის ფართობები დანაწევრებულია: 2-3 ნაკვეთიანი მეურნეობა ჰქონდა მეურნეობების 48,8%-ს, 4-5 ნაკვეთიანი – 13%-ს, 6-9 ნაკვეთიანი 3,9%-ს და ერთნაკვეთიანი მეურნეობები შეადგენდა 33,9%-ს; ნაკვეთები მნიშვნელოვანი მანძილით არიან ერთმანეთს დაცილებულნი, რაც მათი დამუშავების დამატებით პრობლემებს ქმნის [8, გვ. 3, 55, 84]. ამრიგად, შინამეურნეობების 75,2% ფლობდა 1 ჰა-ზე ნაკლები ზომის სავარგულს და ეს მცირე ფართობებიც დანაწევრებული და გაფანტულია.

შინამეურნეობების მდგრადი განვითარების აუცილებლობა მიწების გადაინაწილების ისეთი წესრიგის პოლიტიკის განხორციელებას საჭიროებს, რომელიც ხელს შეუწყობს მეურნეობათა საშუალო ზომების ოპტიმალურ გადიდებას და ნაკვეთების გამთლიანებას. ვფიქრობთ, შინამეურნეობებისთვის, არსებული ვითარებიდან გამომდინარე, ოპტიმალურია 2-3 ჰა სავარგულის ფლობა. ამავე დროს, ადგილობრივი მიწის რესურსებიდან გამომდინარე, რეგიონებისათვის დიფერენცირებულად უნდა განისაზღვროს მეურნეობების საშუალო, მაქსიმალური თუ მინიმალური ზომა, დადგინდეს იჯარით გასაცემი მიწის ზღვრული სიდიდე.

“სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის პრივატიზაციის შესახებ” (2005) და “ფიზიკური და კერძო სამართლის იურიდიული პირების მფლობელობაში (სარგებლობაში) არსებული მიწის ნაკვეთებზე საკუთრების აღიარების შესახებ” (2007) კანონებმა მნიშვნელოვნად გააფართოვა სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების პრივატიზების ფორმები (სპეციალური აუქციონი, ღია აუქციონი, პირდაპირი მიყიდვა და კონკურენტული შერჩევა) და ხელი შეუწყო ფიზიკური და იურიდიული პირების მიერ

თვითნებურად დაკავებული სახელმწიფო მიწების საკუთრების უფლებათა აღიარებასა და მათ პრივატიზებას.

უნდა აღინიშნოს, რომ “მიწის მართვის სახელმწიფო დეპარტამენტის” რეფორმირებამ და მიწების პრივატიზაციისა და ყიდვა-გაყიდვის საჯარო რეესტრში რეგისტრირებამ, ერთი მხრივ, გააადვილა მიწების საკუთრებითი თუ მათი იპოთეკით დატვირთვის საკითხების მოგვარება, ხოლო, მეორე მხრივ, გართულდა სასოფლო-სამეურნეო მიწების განაწილებისა და გადანაწილების, საკუთრებითი თუ საიჯარო ფორმების ცვლილებების ამსახველი სტატისტიკური ინფორმაციის მოკვლევა. ჩვენი აზრით, სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტმა უნდა განახორციელოს სათანადო სტატისტიკური კვლევები როგორც სასოფლო-სამეურნეო მიწების შესახებ, ისე მიწის მესაკუთრე თუ მოიჯარე იურიდიულ პირებს, სასოფლო-სამეურნეო მიწების განაწილების, საკუთრებითი, საიჯარო ურთიერთობების ცვლილებების, მათ მიერ მიწების ეფექტურად გამოყენების თაობაზე. ეს ინფორმაცია მეტად მნიშვნელოვანია მეურნეობათა ფუნქციონირების, ეფექტური ზომების დადგენისა და სასოფლო-სამეურნეო მიწების გადანაწილების სათანადო საკანონმდებლო ჩარხების შემუშავებისათვის. აგრარული სექტორის წესრიგის პოლიტიკამ საქართველოში, შემოქმედებითად უნდა გაითვალისწინოს განხილული ქვეყნების წარმატებული გამოცდილებები და სასოფლო-სამეურნეო მიწების სახელმწიფო რეგულირებაში აღიარებული, პროგრესული პრინციპები უნდა დაამკვიდროს.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ. გველესიანი, ი. გოგორიშვილი, ეკონომიკური პოლიტიკა, წიგნი I, სახელმძღვანელო, “უნივერსალი”, თბ., 2008 (წიგნში ვრცლადაა განხილული ვალტერ ოიკენის “ეკონომიკური პოლიტიკის საფუძვლებში” მოცემული წესრიგის პოლიტიკის ძირითადი პრინციპები; იხ.: I, გვ. 48-51).
2. Roger D. Norton. Agricultural Development Policy: Concepts and Experiences, Published: John Wiley & Sons Ltd, West Sussex, England, 2004; Cop.: FAO of the UN, 2004.
3. http://www.ntax.ru/doc/articles/zarubejnii_opit.htm
4. Открытое письмо президенту СССР М.С. Горбачеву. журн. “Энергия, Экономика, Техника, Экология”, №8, 2003.
5. მიწის შესახებ საქართველოს კანონმდებლობათა კრებული, საქართველოს მიწის მართვის სახ. დეპარტამენტი, თბ., 2001.
6. საქართველოს მიწის კანონმდებლობა, თბ., გამ-ბა “RISE”, 2009.
7. საქართველოში სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებების მიწის პრივატიზებისა და იჯარით გაცემის მიმდინარეობის შესახებ 01.04.2003წ. მდგომარეობით, მიწის სახელმწიფო დეპარტამენტი, თბ., 2004.
8. საქართველოს 2004 წლის სასოფლო-სამეურნეო აღწერა. საქართველოს ეკონომიკური განვითარების სამინისტროს სტატისტიკის დეპარტამენტი, თბ., 2005.

Zurab Revishvili

Academic Doctor of Economics

LIVE ISSUES OF AGRICULTURAL ORDER POLICY

Summary

There are examined some developing and developed countries experience in the formation of land market; principles of the governmental land regulations, tendencies of regulations plots and farm sizes in small land countries; regulative laws of land distribution.

There are offered some ideas, helping the efficient land distribution in Georgia; also are proposed principles of promoting governmental regulations of agricultural land in the country.

ეკონომიკურ-სოციალური პრობლემები

როლანდ სარჩიშვილი
ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი
ნაწილი არევაძე
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

**მოსახლეობის კლიმრი საშუალო ფენის ფორმირებისათვის
საძაბოველოში**

მოსახლეობის ფენებად დაყოფის საფუძვლად მიჩნეულია სიმდიდრე ან შემოსავალი, რაც შემდგომ განათლებისა და კულტურის დონეებით შეიძლება დაზუსტდეს. მოსახლეობაში საშუალო ფენის პროცენტული შემადგენლობის ზრდა და მცირე მეწარმეობის განვითარება საქართველოში მდგრადი ეკონომიკური განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი წინაპირობაა.

განვითარებულ ქვეყნებში „მუდამ მშფოთვარე“ [1, გვ. 563] მოსახლეობის საშუალო ფენაზე მთელი მოსახლეობის დაახლოებით 60-75% მოდის, პოსტკომუნისტურ საქართველოში კი ის 15-20%-მდე ვარირებით შეიძლება დახასიათდეს და მის ოპტიმალურ მნიშვნელობაზე მხოლოდ მინიმუმით შეიძლება საუბარი.

მდიდრად ითვლება ფენა, რომელიც ფლობს საუკეთესო ეკონომიკურ პირობებს და გააჩნია მაღალი შემოსავალი, ზოგჯერ ზრუნავს სხვა ფენების კეთილდღეობის ამალგებაზეც. მოსახლეობის ღარიბ ფენას თავი ძლივს გააქვს და მხოლოდ ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებების დონეზე არსებობის შენარჩუნებას ცდილობს. განვითარებულ ქვეყნებში მათზე მთელი მოსახლეობის დაახლოებით 20% მოდის, 3-5%-ის ცდომილებით.

მდგრადი ეკონომიკური განვითარებისათვის პირობების შექმნა ყველგან და მ.შ. საქართველოშიც გულისხმობს მოსახლეობის საშუალო ფენის რიცხოვნობის ზრდას, შეფასებისათვის კრიტერიუმების დადგენას და მისი მიხედვით მოსახლეობის სტრუქტურის ოპტიმიზაციას, რომლის საფუძველი შეიძლება იყოს არა მხოლოდ უცხოური ინვესტიციები, არამედ ქვეყნის შინაგანი რესურსებით საქმიანი აქტივობის დაფინანსების შესაძლებლობები და მათი თავისუფალი მოქმედებისა და სინერგიული ეფექტის მიღებისათვის სათანადო პირობების შექმნა. ეს, უმუშევრობის შემცირებასთან ერთად, საშუალო ფენის გაძლიერებას გამოიწვევს, ხოლო დაზღვევის სხვადასხვა ფორმის გამოყენების მოშველიება მნიშვნელოვნად შეამცირებს ყოველგვარ მოსალოდნელ რისკს. უნდა ითქვას იმაზეც, რომ მუშაობა ამ მიმართულებით საქართველოში უკვე დაწყებულია, მაგრამ მოსახლეობას ბოლომდე ჯერაც არ აქვს გაცნობიერებული დაზღვევის არც არსი და არც მოსალოდნელი შედეგები.

შევნიშნავთ, რომ პოსტკომუნისტური საქართველოს ეკონომიკაში 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან სახელმწიფომ აშკარად დაიწყო ზრუნვა მოსახლეობის მდიდარი ფენის შესაქმნელად, რამაც, ფაქტობრივად, საშუალო ფენის გაღარიბების ხარჯზე გამდიდრებული პარტოკრატისა და ტექნოკრატის დიდი ნაწილი გააძლიერა, საშუალო ფენა კი ძალზე დაასუსტა. ამის ანალოგად შეიძლება ჩაითვალოს საბჭოთა ხელისუფლების დროს წინა პლანზე პროლეტარიატის ჰეგემონიის წამოწევა.

მოსახლეობის საშუალო ფენაში ვგულისხმობთ ცხოვრების საშუალო დონეზე შესანარჩუნებლად „მოღვაწე“ ადამიანთა ერთობლიობას, რომლებიც უმუშევრები არ არიან, აქვთ საშუალო შემოსავალი, განათლებისა და კულტურის მაღალი დონე და საარსებო საშუალებებზე, ანუ ა. მასლოუს მიხედვით, ფიზიოლოგიური მოთხოვნილებების გარდა, ბევრი სხვა მოთხოვნილებაც, იქნება ეს უსაფრთხოებისა თუ მომავლის საიმედოობის, სოციალური, პატივისცემის თუ თვითგამოხატვის და მათი დაკმაყოფილების შესაძლებლობა. თითქმის ყვე-

ლა განვითარებულ ქვეყანაში სწორედ მოსახლეობის საშუალო ფენაა ხელი-სუფლების დასაყრდენი, საზოგადოებრივი აზრის შემქმნელი და ცხოვრებაში მისი განმასხვრციელებელი, საზოგადოებრივი წესრიგის დამცველი, ჯანსაღი მომავალი თაობის აღმზრდელი და ა.შ.

საშუალო ფენაში მოხვედრილ ადამიანთა უმრავლესობა გამოირჩევა მაღალი ინტელექტით, სახელმწიფოს აღმშენებლობაში მონაწილეობის უნარით, განათლების მაღალი დონით, პატრიოტიზმით, შრომითი საქმიანობის გააქტიურებისაკენ მისწრაფებით და ა.შ. მოსახლეობის საშუალო ფენაში მოიაზრებიან მენეჯერები, ექიმები, ინჟინრები, პედაგოგები, ეკონომისტები, მეცნიერები და სხვა.

სხვადასხვა ქვეყანაში საშუალო ფენის მოსახლეობის რიცხოვნობის დასადგენად გამოყენებული ზოგადი კრიტერიუმები პრინციპში ერთმანეთის მსგავსია, მაგრამ მიღებული შედეგები ერთმანეთისაგან აშკარად განსხვავდება, რამდენადაც დიდი როლი ექსპერტულ შეფასებებს ენიჭება, რომელშიც უპირველესად გაითვალისწინება კონკრეტულ ქვეყანაში არსებული რეალობა, რომლის ინდიკატორები შეიძლება იყოს პოლიტიკური აქტივობა, სიმდიდრისა და განათლების დონე, კულტურული ფასეულობები და ა.შ. ამიტომ ის, ვინც ერთ ქვეყანაში მდიდრად ითვლება, მეორეში შეიძლება ღარიბად იქნეს მიჩნეული და პირიქით.

საქართველოში ძალზე გართულებულია მოსახლეობის ფენების მიხედვით ზუსტი სტატისტიკური ინფორმაციის მოპოვება. ასეთი მანკვნებლების გაურკვეველობის გამო, სიძნელეები იქმნება და იძულებული ვხდებით, ვისარგებლოთ მხოლოდ ექსპერტული შეფასებებით, რომელიც ერთმანეთისაგან საკმაოდ განსხვავებული შეიძლება იყოს და, ამდენად, ზუსტი ვერ იქნება.

ამასთან დაკავშირებით, ვფიქრობთ, საკმაოდ საინტერესოა აკად. ა. გუნიას სტატიაში [2, გვ. 7] მოყვანილი მონაცემები, რომელიც ასახავს საქართველოში საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლის დასაწყისში მოსახლეობის სამივე ფენის ქონებრივი დიფერენციაციის მანკვნებლებს (იხ. ცხრილი). ამავე ცხრილში ჩავრთეთ ჩვენი, როგორც ექსპერტების სავარაუდო მონაცემები და მონაცემები, რომელიც თ. აქუბარდიას სტატიიდან [3, გვ. 411] არის მოყვანილი.

ცხრილი

მოსახლეობის ფენებად დაყოფის საორიენტაციო მანკვნებლები პროცენტებში

	ა. გუნიას შეფასებით 1992-1993 წწ.	ჩვენი თვალ- საზრისით 2000 წ.	თ. აქუბარდიას მიხედვით 2003 წ.	ჩვენი თვალ- საზრისით 2005-2008 წწ.
მდიდრები	8	2-5	5-8	8-10 მ.შ. ელიტა 3-5
საშუალო ფენა	15	5-8	20-25	15-20
ღარიბები	77	93-87	75-67	77-70

წარმოდგენილი მონაცემებით საყურადღებოა ის, რომ მოსახლეობის საშუალო ფენის პროცენტული შეფასება, საორიენტაციო პროგნოზითაც კი, 15-20%-ს არ აღემატება, რაც, ჩვენი თვალსაზრისით, საეჭვო არ უნდა იყოს, თუმცა, სამწუხაროდ, ძალზე დაბალია. ამის მიზეზად მიჩნეულია ის, რომ მეცნიერ-მუშაკების, პედაგოგების, ინჟინრების, ექიმების და ა.შ. დიდი ნაწილი, მცირე ხელფასების ან სულაც უმუშევრობის გამო, ჩათვლილია ღარიბი მოსახლეობის შემადგენლობაში, რაც, შესაძლოა, ჯერ კიდევ არ იყოს საგანგაშო, თუ მას

მხოლოდ დროებითი ხასიათი ექნება, თუმცა ნამდვილად საგანგაშოა ის ფაქტი, რომ ჩვენს სინამდვილეში, სრულიად დაკნინებული და უგულვებელყოფილია სამეცნიერო საზოგადოების და საერთოდ მეცნიერების წამყვანი როლი როგორც მოსახლეობის საშუალო ფენის ჩამოყალიბებაში, ისე ქვეყნის აღმშენებლობის საქმეში. მაშინ, როცა სწორედ მეცნიერებაა ყველგან მიჩნეული და აღიარებული არა მხოლოდ ინოვაციური, არამედ უკვე ახალი სუპერკომპიუტერული ტექნოლოგიების შემმუშავებელ და ეკონომიკაში მის დამნერგავ ძალად, რაც ახლა, ჩვენს პირობებში, შეუძლებელია მეცნიერული გამოკვლევების ძალზე შეზღუდული საბიუჯეტო დაფინანსების გამო, და როცა კატასტროფულად ეცემა მეცნიერ-მუშაკთა რიცხოვნობა. საჭიროა იმის გათვალისწინებაც, რომ ათეულ წლებით ჭკვიანი ადამიანების გონებით შექმნილი მეცნიერული მიღწევების დანგრევა რამდენიმე დღეში შეიძლება, მის მომავალ აშენებას კი ათეული წლები აღარ ეყოფა.

ყურადღებას იქცევს პროფ. უ. სამადაშვილის საკმაოდ მიმზიდველი და საინტერესო მსჯელობა საქართველოში ძლიერი საშუალო ფენის შემდგომი განვითარების აუცილებლობასთან დაკავშირებით, რომელსაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება „ნამდვილად დემოკრატიული საზოგადოების, კონკურენტუნარიანი ეროვნული ეკონომიკისა და ეფექტიანი სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისათვის“ [4, გვ. 37]. მაგრამ სამწუხაროა, რომ სტატიაში საშუალო ფენის რიცხოვნობის შეფასების თუნდაც საორიენტაციო მაჩვენებლები მოყვანილი არ არის.

უნდა აღინიშნოს, რომ მოსახლეობის საშუალო ფენის რიცხოვნობა ძლიერ შემცირდა ბევრი ჩვენი თანამემამულის საზღვარგარეთ სამუშაოდ გამგზავრების გამო, რამდენადაც მათ ქვეყნის შიგნით ვერც სამუშაო იშოვეს და ვერც საარსებო საშუალებები. წასულთა უმრავლესობა სწორედ მაღალი დონის ახალგაზრდა სპეციალისტები: მეცნიერები, ექიმები, ინჟინრები, მაღალკვალიფიციური მუშები – საშუალო ფენის წარმომადგენლები არიან. საგანგაშოა, რომ წამსვლელთა რაოდენობა არ მცირდება, შესაძლებელია იზრდება კიდევ. ზოგიერთი ექსპერტის აზრით, საზღვარგარეთ, ოფიციალურად, მილიონზე მეტი ჩვენი თანამემამულე იმყოფება, არაოფიციალურად რამდენია არავინ იცის, რომელთა ერთი ნაწილი, შესაძლოა, ჩვენთვის საბოლოოდ დაკარგულიც იყოს თუ უკან აღარ დაბრუნდება. თუმცა, ამ პროცესს თავისი დადებითი მხარეც აქვს. ჯერ ერთი, ქვეყანაში მცირდება უმუშევართა რაოდენობა და მეორეც, მათ მიერ სამშობლოში გამოგზავნილი მილიონობით დოლარით ბევრი ჩვენი თანამემამულე არსებობას ინარჩუნებს, განსაკუთრებით ახლანდელი გლობალური ფინანსური კრიზისის პირობებში. თუ ხელისუფლება შეიძლებს უცხოეთში სამუშაოდ წამსვლელთა შესაჩერებელი ღონისძიებების შემუშავებას და მის რეალიზაციას ქვეყანაში ახალი სამუშაო ადგილების შექმნით, ამით ბევრად შეუწყობს ხელს როგორც წამსვლელთა რაოდენობის შემცირებას, ისე წასულთა უკან დაბრუნების ზრდას, რაც შეიძლება, მოსახლეობის საშუალო ფენის რიცხოვნობის მკვეთრი მატების საფუძველი გახდეს.

მოსახლეობის საშუალო ფენის ფორმირებაზე გარკვეული გავლენის მოხდენა პრივატიზაციის პროცესსაც შეუძლია, თუმცა იმ პროცესმა, რომელიც 90-იან წლებში დაიწყო და ახლაც გრძელდება, ეს ვერ შეძლო. შეიძლება ითქვას, რომ პრივატიზაცია დასაწყისში თითქმის თვითდინებაზე იყო მიშვებული მთლიანად პოსტსაბჭოთა სივრცეში და, კერძოდ, საქართველოში. „მასიური პრივატიზაციის პროცესში სახელმწიფო საკუთრება ძალზე შემცირებული ფასებით გაიყიდა. ამკარად და ფარულად მიეყიდა ის ყოფილ პარტოკრატებს, ხელისუფლებასა და მასთან დაახლოებულ პირებს, სახელმწიფო მოხელეებს. გაიყიდა ყველაფერი, რისი გაყიდვაც შეიძლებოდა თითქოსდა იმ პრინციპით, რომ აღებული თანხებით გაჩერებულ საწარმოთა ამოქმედება უნდა განხორციელებულიყო, მაგრამ არაფერი ამის მსგავსი არ მომხდარა... ყველაფერი ძირითადად ცალკეული ოჯახური კლანების ხელში მოხვდა, მაშინ, როცა მშრომელებს,

მეცნიერების და ინტელიგენციის წარმომადგენლებს არაფერი შეხვედრიათ 5 ლარიანი ვაჭურისა და, უკეთეს შემთხვევაში, საკუთარი (საბჭოთა ხელისუფლების დროს მიღებული ან აშენებული) ბინების გარდა“ [5, გვ. 105].

ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტ, პროფ. ვლ. პაპავას აზრით, „პრივატიზაციის მიზანი ბევრი ფულის ამოღება კი არ უნდა იყოს, არამედ ის, რომ პრივატიზებულმა ობიექტებმა მომავალში უკეთ იმუშაოს“ [6, გვ. 35]. როგორც ვხედავთ, ეს უდავოდ ჭეშმარიტი მოსაზრება პრივატიზაციის პროცესის გამტარებელთა მხრიდან ჯერაც არ არის ბოლომდე გაზიარებული და ამიტომ საქართველოში მიმდინარე პრივატიზაციის პროცესს დადებითი ზეგავლენა არც საშუალო ფენის ფორმირებასა და გაჩერებულ საწარმოთა ამოქმედებაზე და არც ახალი სამუშაო ადგილების შექმნაზე არ მოუხდენია. მან მხოლოდ ხელი შეუწყო ქვეყანაში ეკონომიკური უთანასწორობის გამწვავებას და ქონებრივ პოლარიზაციას, რაც იმით გამოიხატა, რომ მდიდრები უფრო გამდიდრდნენ, საშუალო და ღარიბი ფენა კიდევ უფრო გაღარიბდა. ამასთან, მდგომარეობამ გარკვეული გაუმჯობესება თითქოსდა დაიწყო „ვარდების რევოლუციის“ შემდეგ, მაგრამ ინვესტიციების სიმცირის გამო, ვითარება არსებითად არ გაუმჯობესებულა. მით უმეტეს, რომ მას გასულ წელს აგვისტოს მოვლენები და გლობალური საფინანსო კრიზისიც დაემატა.

შექმნილ ვითარებაში მდგომარეობიდან გამოსავალი, მეწარმეობის განვითარების ისტორიის ანალოგიით, შეიძლება მოიძებნოს მცირე მეწარმეობის განვითარებით, რომლითაც ხელი შეეწყობა საშუალო ფენის რიცხოვრივ ზრდას და გაძლიერებას, საზოგადოებაში მეწარმეობრივი ნიჭის გამოვლენას, უმუშევრობის დონის შემცირებას, ინოვაციური ეკონომიკის ჩამოყალიბებას [7]. ამასთან დაკავშირებით, საინტერესოდ გვეჩვენება ჯონ მენარდ კეინზის ცნობილი დებულება, რომელსაც ემკ ნ. ბიბილაშვილმა მიაქცია ყურადღება, რომლის თანახმად, მთავრობამ წარმოების სტიმულირებისა და უმუშევართა სამუშაო ადგილებზე დასაბრუნებლად უნდა გაზარდოს სახელმწიფო ხარჯები, თუნდაც იგი იწვევდეს ბიუჯეტის დეფიციტის ზრდას [8, გვ. 160-161], რასაც მოჰყვება მცირე მეწარმეობის განვითარება მოსახლეობის საშუალო ფენის გაძლიერებასთან ერთად.

ამას უნდა დაემატოს უცხოური დახმარების ნაწილის ამ მიზნით გამოყენება და, რაც მთავარია, მოსახლეობის მდიდარი ფენის კეთილსასურველი დამოკიდებულება საშუალო ფენის გაძლიერების მიმართულებით.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. გ. მენქიუ. ეკონომიკის პრინციპები. თბილისი. „დიოგენე“. 2000. თარგმნილი ინგლისურიდან.
2. გუნია. მოსახლეობის ცხოვრების დონე – ეკონომიკური განვითარების ამსახველი ფაქტორი. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის „მაცნე“. ეკონომიკის სერია, ტ. 1. №1, 1993. გვ. 5-17.
3. თ. აქუბარდია. საქართველოს საგადასახადო სისტემის საკანონმდებლო სრულყოფის გზები. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის „მაცნე“. ეკონომიკის სერია, ტ. II. №4, 2003. 407-418.
4. უ. სამადაშვილი. საშუალო კლასის ფორმირების პრობლემები საქართველოში. პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის 65-ე წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო-პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული. ეკონომიკური განვითარების ტენდენციები თანამედროვე ეტაპზე. თბ., 2 ივლისი, 2009, გვ. 37-43.
5. რ. აბესაძე, რ. სარჩიშვილი, ნ. არევაძე, მ. მეღაშვილი. ეკონომიკური განვითარებისა და პროგნოზირების პრობლემები. თბ., „უნივერსალი“, 2004.

6. ვ. პაპავა. ოთხი წელი „ვარდისფერ“ პარლამენტში. თბ., „სიახლე“, 2009.
7. რ. აბესაძე. „სრულყოფილი საბაზრო ეკონომიკა ჯერჯერობით არ გვაქვს“. „სახელმწიფო დახმარების გარეშე მცირე მეწარმეობა ვერ განვითარდება“. გაზეთი „ბანკები და ფინანსები“, 12 აგვისტო, 2009.
8. ნ. ბიბილაშვილი. დასაქმების ძირითადი პრინციპები ეკონომიკის კეინ-ზიანურ თეორიაში. პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული. ტ. I, თბილისი, 2008, გვ. 158-163.

Roland Sarchimelia

Doctor of Economic Sciences

Nanuli Arevadze

Academic Doctor of Economics

FORMATION OF STRONG MIDDLE CLASS OF POPULATION IN GEORGIA

Summary

The article analyses the changes of middle class quantity and percentage in total amount of population and possibilities of its growth especially in connection with small production development.

There are exposed difficulties connected with determination of middle class quantity because of less reliability of official statistics and for lack of precise criteria.

Are emphasized the role of middle class in the formation of conditions for sustainable economic development in Georgia and the necessity of its further strengthening.

Are noticed some mistakes done in the process of transition from command to market economy, connected with bringing to the forefront the formation of rich class of population, wrongly realized privatization, large scale of population migration, wrong distribution of means of money without taking into account the possibilities to strengthen middle class and decrease the unemployment.

ინვესტიციები

ლინა დათუნაშვილი
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

გლობალიზაციის პირობებში ინვესტიციების დახანძრვის შესაძლებლობები საქართველოში

გლობალიზაცია ეროვნულ ეკონომიკათა განვითარების პროცესის რეალური შედეგია, რასაც შემდეგი ძირითადი მიზეზები განაპირობებს: 1. ეკონომიკური განვითარების შინაგანი მოთხოვნები ამაღლდეს ადამიანთა ცხოვრების რეალური დონე, რითაც დაინტერესებულია მსოფლიოს ყველა ქვეყანა; 2. ადამიანთა პირადი ინტერესების დაკმაყოფილების მოტივაცია, მიიღოს რაც შეიძლება მეტი მოგება; 3. მსოფლიოში გადაუჭრელი გლობალური პრობლემების არსებობა, რომელთა გადაწყვეტაც ცალკეულ ქვეყნებს არ შეუძლიათ [1].

გლობალიზაცია თანამედროვე მსოფლიოს ერთ-ერთი ძირითადი თავისებურებაა. იგი თავისი არსით უნივერსალურია და მისი ძლიერი ტენდენციები გავლენა დღეს გარდაუვალია. გლობალიზაცია ერთმანეთთან აახლოებს და ურთიერთდამოკიდებულს ხდის ქვეყნებს. იგი ხელს უწყობს მსოფლიო მასშტაბით რესურსების ეფექტიან გამოყენებას, მეცნიერების მიღწევების მოკლე ვადაში დანერგვას, რესურსდამზოგველი და ნაკლებნარჩენებიანი ტექნოლოგიების ფართოდ გავრცელებას, **კაპიტალის თავისუფალ მოძრაობას, განსაკუთრებით ფინანსური კაპიტალის მობილურობის ზრდას** და ა.შ...

გლობალიზაციის პირობებში იზრდება ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების შესაძლებლობები. ამ პროცესში მნიშვნელოვანი როლი ენიჭება ადგილობრივი და უცხოური კაპიტალის თავისუფალ მოძრაობას, მის ხელმისაწვდომობას, მისთვის სასურველი გარემოს შექმნას და მასთან დაკავშირებულ მაკროეკონომიკურ სტაბილურობას.

საქართველო ნელა, მაგრამ მაინც ვითარდება და ადმინისტრაციულ-მმართველური ეკონომიკური ურთიერთობიდან საბაზრო ურთიერთობაზე გადადის. საქართველომ, რომელიც მსოფლიო გლობალიზაციის ნაწილია, უნდა შეძლოს, დღეს მიმდინარე პროცესებიდან აიღოს მისთვის დადებითი ისე, რომ თავი აარიდოს ამ პროცესებიდან გამომდინარე სხვადასხვა სახის საფრთხეებს.

მსოფლიო ეკონომიკაში ძლიერდება ინტერნაციონალიზაციისა და გლობალიზაციის ტენდენციები. აღნიშნული პროცესები, უცხოური ინვესტიციების ზრდის კვალდახე, სულ უფრო მნიშვნელოვან როლს თამაშობს სხვადასხვა ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებაში.

ინვესტიცია – ესაა ფინანსური, მატერიალური და ინტელექტუალური ფასეულობების ყველა სახეობა, რომელიც შეიძლება ჩაიდოს ნებისმიერი საქმიანობის სფეროში, ქვეყნის შიგნით და საზღვარგარეთ, მაღალი მოგების მიღების მიზნით. ამ პროცესში ორი ძირითადი კომპონენტია გასათვალისწინებელი: დანახარჯები, ანუ საინვესტიციო დაბანდებები და შედეგები, ანუ ის შემოსავლები, რასაც ინვესტორი საინვესტიციო პროექტის განხორციელების შემდეგ იღებს.

ინვესტიციების მოზიდვა ქვეყნის ეკონომიკის კრიზისიდან გამოყვანის საშუალებაა. ეს ნაბიჯი აუცილებელია რიგი მიზეზის გამო:

გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყანაში, ისეთი, როგორც საქართველოა, ნელა ვითარდება მცირე და საშუალო ბიზნესი, პრივატიზებულია საწარმოთა უმრავლესობა, რომლებიც თავიანთი პირვანდელი დანიშნულებით აღარ ფუნქციონირებენ, მაღალია უმუშევრობის დონე, დაბალია შრომის მწარმოებლურობის მაჩვენებელი და შესაბამისად შრომის ანაზღაურება, რაც განაპირობებს მოსახლეობის დანაზოგების სიმცირეს და ქვეყანაში მწირ ადგილობრივი

კაპიტალდაბანდების შესაძლებლობას. ამასთან, გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის ზოგიერთი დარგი რეკონსტრუქციას და მოდერნიზაციას, ზოგიც მთლიანად განახლებას საჭიროებს, რაც მსხვილი კაპიტალდაბანდებების მოზიდვის აუცილებლობას იწვევს. ამავე დროს, დღეს მიმდინარე კაპიტალის მოძრაობის საერთაშორისო პროცესი მჭიდრო კავშირშია მოწინავე ტექნოლოგიების, სხვადასხვა დარგში მეცნიერული მიღწევების გავრცელებასა და დანერგვასთან, რაც, გარკვეულწილად, აუცილებელია საქართველოს ეკონომიკის შემდგომი განვითარებისათვის.

ინვესტიცია არა მხოლოდ კაპიტალის გლობალური დაბანდების წყაროა, არამედ ეკონომიკაში მართვისა და მარკეტინგის მოწინავე მეთოდების დანერგვაცაა, მრეწველობისა და აგრარული სფეროს გამოცოცხლებით ახალი სამუშაო ადგილების შექმნის, ექსპორტის ზრდის კვალობაზე საგარეო ვაჭრობის გაფართოებისა და საბოლოოდ მსოფლიო ეკონომიკაში ეროვნული ეკონომიკის ეფექტურად ინტეგრირების საშუალებაა. ქვეყანაში დღეს მიმდინარე პროცესებიდან გამომდინარე, ახლო პერსპექტივაში მსხვილი კაპიტალდაბანდებების გარეშე საქართველოს ეკონომიკის გამოცოცხლება, განვითარება და შემდგომი აღორძინება ალბათ გაძნელებულია, არადა მსოფლიოში დღეს მიმდინარე გლობალიზაცია ხელს უწყობს ცალკეული ქვეყნის ამ პროცესში სხვადასხვა საშუალებით ჩართვას. ასეთი საშუალება ინვესტიციებია, რომელიც ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების სტიმულად უნდა იქცეს და საქართველომ, განვითარებული ეკონომიკით, მყარი ადგილი უნდა დაიმკვიდროს მსოფლიო თანამეგობრობაში და მტკიცედ ჩაერთოს შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში.

ინვესტიციების მოზიდვის საქმეში უდიდესი როლი ენიჭება საინვესტიციო კლიმატს, რომელიც დიდი შინაარსობრივი ტევადობისაა. იგი პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და იურიდიული პირობების ერთობლიობაა, რომელიც ხელსაყრელია საინვესტიციო პროცესისათვის. ესაა სხვადასხვა ფაქტორთა ერთობლიობა, რომელიც დამახასიათებელია კონკრეტული ქვეყნისათვის. მასში თავს იყრის ყველაფერი, რასაც ინვესტორი იღებს მხედველობაში, როცა აფასებს, თუ რამდენად კეთილსასურველი ან არაკეთილსასურველი პირობებია ამა თუ იმ ქვეყანაში კაპიტალის დასაბანდებლად. ინვესტორს აინტერესებს ამ ქვეყნის კულტურა, ეკონომიკა, იდეოლოგია, პოლიტიკა, სტაბილურობა. სიტუაციის ანალიზის დროს ინვესტორი შეისწავლის ერთმანეთისგან განსხვავებულ ამ პარამეტრებს საერთო განზომილებაში, რომელიც მოიცავს და გამოხატავს საინვესტიციო რისკის მაჩვენებელს. რაც უფრო ცუდი საინვესტიციო კლიმატია ქვეყანაში, მით უფრო აფასებს თავისი საქმიანობის რისკს ინვესტორი [2].

საინვესტიციო კლიმატის შინაარსი რთული და კომპლექსურია, ამიტომ შეიძლება მისი განხილვა სხვადასხვა დონეზე: მაკროდონეზე განხილვის დროს ყურადღება ექცევა ისეთ ფაქტორებს, როგორცაა ინვესტიციების მიმღებ ქვეყანაში არსებული რეალური პოლიტიკური და ეკონომიკური სიტუაციები, აგრეთვე სოციალური კლიმატი, ამასთან, გადამწყვეტ როლს თამაშობს ისეთი პარამეტრები, როგორცაა: სახელმწიფო პოლიტიკა საზღვარგარეთულ ინვესტიციებთან დამოკიდებულებაში, საერთაშორისო შეთანხმებათა დაცვის ტრადიცია, საზღვარგარეთული ქვეყნების ქონების ნაციონალიზაციისაკენ სწრაფვა, მყარი სახელმწიფო ინსტიტუტები, პრაგმატიზმი ეკონომიკურ პოლიტიკაში. ეკონომიკაში სახელმწიფოებრივი ჩარევის ხარისხი და სხვა.

მაკროდონეზე საინვესტიციო კლიმატი მუდამდებია ორმხრივ ურთიერთობაში ინვესტორ ფირმებსა და სახელმწიფოს კონკრეტულ ორგანოებს, სამეურნეო სუბიექტებს შორის, მიმწოდებელს, მყიდველს, ბანკებსა და აგრეთვე ინვესტიციების მიმღები ქვეყნის შრომით კოდექტივებს შორის. ამ დონეზე ხდება საინვესტიციო კლიმატის განზოგადებული შეფასების კონკრეტიზაცია ქვეყნის რეალური ეკონომიკური, იურიდიული და სოციალურ-კულტურული მდგომარეობის შესაბამისად.

კაპიტალის მიღების სისტემის ოპტიმალური ძიების პროცესი მიმდინარეობს როგორც ეკონომიკურად მაღალგანვითარებულ, ისე განვითარებად ქვეყნებში. ეს სისტემა თავისი ელემენტების გავლენით კლასიფიცირდება ორი მიმართულებით: პირველი (დადებითი), რომელსაც მიეკუთვნება საგადასახადო და საბაჟო შეღავათები უცხოურ კაპიტალზე, კეთილსასურველი პირობები მოგების გატანისათვის, გარანტიები ქონების ჩამორთმევის წინააღმდეგ, რეგისტრაციის გამარტივებული პროცედურა, თავისუფალი ზონების შექმნა და ა.შ. მეორეს (უარყოფითი) მიეკუთვნება უცხოურ კაპიტალზე საექსპორტო კვოტების აუცილებელი დადგენა, ფასებზე კონტროლი, შიდასავაჭრო ოპერაციების ლიცენზირება და სხვა.

ინვესტორი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს ინვესტიციის მიმღებ ქვეყანაში ბაზრის სიდიდესა და ტევადობას. ეს მაჩვენებელი, სხვა მახასიათებელთან ერთად, ერთ-ერთ ძირითადს წარმოადგენს, როდესაც იგი თავისი საქმიანობისათვის ამა თუ იმ რეგიონს ირჩევს და ქმნის თავის საწარმოს ან სხვა სახით აბანდებს კაპიტალს. ამასთან, ინვესტორი სწავლობს და აანალიზებს ამ ქვეყნის ან რეგიონის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სიტუაციას, თავისი საქმიანობისათვის სასურველ სახელმწიფო რეგულირების აპარატსა და საკანონმდებლო აქტებისა და კანონების მთელ სპექტრს. ქვეყნის შიგნით არსებული პოლიტიკური, სოციალური და კრიმინოგენული სიტუაციების სტაბილურობა სტიმულს აძლევს ინვესტორს, მონაწილეობა მიიღოს ახალი საწარმოების შექმნაში. აწარმოოს პროდუქცია და გაიტანოს ბაზარზე. ამდენად, ინვესტორის საბოლოო მიზანია რეგიონში ბაზრის განვითარების შესაძლებლობა [3].

ადგილობრივი და უცხოელი ინვესტორი, საგადასახადო შეღავათებთან ერთად განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს იმას, თუ როგორი გარემოა შექმნილი ქვეყანაში მეწარმეობის განვითარებისათვის. კერძოდ, არსებობს თუ არა კეთილსასურველი პირობები ამ პროცესის გააქტიურებისათვის; არის თუ არა ეს სიტუაცია სტაბილური და ხომ არ იცვლება მოკლე პერიოდის განმავლობაში ერთმანეთის გამომრიცხავი კანონებითა და სხვა სამართლებრივი აქტებით; აგრეთვე, არის თუ არა სახელმწიფოს მიერ დაცული ინვესტიციები და აქვს თუ არა ინვესტორს მყარი გარანტია საქმიანობისათვის.

მიუხედავად იმისა, რომ უცხოური ინვესტიციების მოზიდვით დაინტერესებულია გარდამავალი ეკონომიკის მქონე მრავალი ქვეყანა, მიღწეული შედეგები მნიშვნელოვნად განსხვავდება ერთმანეთისაგან. ამ ქვეყნების გამოცდილების შესწავლამ გვიჩვენა, რომ აღნიშნული პროცესის მიმართ ქვეყნებს ორი ტაქტიკური მიდგომა აქვთ – რიგი ქვეყნები უცხოური ინვესტიციების ხელშეწყობას შეღავათების მინიჭების გზით ცდილობენ (მაგ., გადასახადებიდან გათავისუფლება, რიგი პრივილიგიები და სოციალური უფლებები), – სხვა ქვეყნები კი ისეთი ბიზნესგარემოსა და საინვესტიციო კლიმატის შექმნას ცდილობენ, რომლებიც ხელსაყრელი აღმოჩნდება როგორც შიდა, ისე უცხოური ინვესტიციებისათვის.

ჯანსაღი საინვესტიციო პოლიტიკა საბაზრო ურთიერთობის აუცილებელი ატრიბუტია. იგი დღის წესრიგში აყენებს ადგილობრივი და უცხოელი ინვესტორებისათვის თანაბარი ხელშეწყობი პირობების შექმნის აუცილებლობას, რისთვისაც კარგი ფონი უნდა შექმნას ყოველმხრივ დასაბუთებულმა საკანონმდებლო აქტებმა. საინვესტიციო პოლიტიკის გატარების დროს გათვალისწინებული უნდა იქნეს: შრომითი, ნედლეულ-რესურსული, ინოვაციური, საწარმო-საფინანსო, სამომხმარებლო, ინფრასტრუქტურული და სხვა შესაძლებლობები.

პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს შეუძლია საქართველოს ეკონომიკის ზრდის დაჩქარება ისეთ სექტორებში, როგორცაა ენერგეტიკა, სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა, ტურიზმი, სოფლის მეურნეობის და კვების პროდუქტების წარმოება და სხვა. საქართველომ, ეკონომიკურად განვითარებული ქვეყნების – სამხრეთ აღმოსავლეთ აზიის ახალი ინდუსტრიული ქვეყნები: ჰონ-კონგი, სამხ-

რეთ კორუპცია, სინგაპური, ტაივანი – მსგავსად, ძირითადად პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების გამოყენებით, ექსპორტზე ორიენტირებული ეკონომიკური პოლიტიკა უნდა გაატაროს. როგორც ცნობილია, ამ ქვეყნების წარმატებების საფუძველი ძლიერი სახელმწიფო ეკონომიკური პოლიტიკა იყო, რომელიც სტაბილური და მიმზიდველი საინვესტიციო გარემოს უზრუნველყოფას გულისხმობდა. ამასთან ერთად, დიდი ყურადღება ექცეოდა ქვეყნის ეკონომიკის განვითარებისათვის სხვა აუცილებელ ფაქტორებსაც, როგორცაა: განათლება, სოციალური პოლიტიკა, საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურა და სხვა.

საინვესტიციო საქმიანობა, რომლის ძირითადი შედეგი ამ საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლის გადიდებაა, არ არის დაზღვეული რისკისაგან, რომელიც, თავის მხრივ, ფინანსური დანაკარგების წარმოქმნის ალბათობაა და საბოლოოდ, ინვესტორისათვის საინვესტიციო საქმიანობის პირობების გაურკვევლობის შედეგად, კაპიტალის შემცირების ან შემოსავლის და მოგების დაკარგვის საფრთხეს შეიცავს.

საინვესტიციო საქმიანობას შეიძლება დაემუქროს სოციალურ-პოლიტიკური, ეკოლოგიური, სახელმწიფოებრივი რეგულირების ღონისძიებებთან დაკავშირებული კონიუნქტურული, ინფლაციური და სხვა სახის რისკი. ეს ის რისკებია, რომლებიც ერთნაირია საინვესტიციო საქმიანობის ყველა მონაწილისა და ინვესტირების ყველა ფორმისათვის, რომლებზედაც ინვესტორს არ შეუძლია გავლენის მოხდენა ინვესტირების ობიექტის შერჩევის დროს. ამავე დროს, ამ სახის რისკები, რომლებიც სერიოზულ საფრთხეს წარმოადგენს ინვესტორებისთვის, აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნეს ინვესტირების ყველა ფორმისა და სუბიექტის მიერ.

ცხრილი

2004-2009 წლებში ინვესტიციების შემოდინება საქართველოში
(მლნ აშშ დოლარი)

2004	2005	2006	2007	2008	2009
499.1	449.8	1190.4	2014.8	1564.3	I კვარტალი 124.7
მათ შორის ევროკავშირის ქვეყნებიდან					
	243.7	407.1	1132.7	476.6	81.6

2008 წლის აგვისტოს მოვლენებმა (რუსეთ-საქართველოს ომი) მნიშვნელოვნად შეამცირა ინვესტიციების შემოსვლა საქართველოში.

საქართველოში 2009 წლის II კვარტალში მხოლოდ 92,179 მლნ აშშ დოლარის ინვესტიცია შემოვიდა, რაც წინა წლის ამავე პერიოდთან შედარებით 6,5-ჯერ არის შემცირებული. უძრავი ქონების სექტორის ბაზრის წილი მთლიან ინვესტიციებში 62,6%-ია და 57,75 მლნ დოლარს შეადგენს. მეორე ადგილზე საბანკო სექტორია 24,57 მლნ აშშ დოლარის ინვესტიციით. I კვარტალში საბანკო სექტორიდან ინვესტიციების გადინება შეინიშნებოდა და ეს მაჩვენებელი 5,527 მლნ აშშ დოლარს შეადგენდა. მესამე ადგილი, 3,649 მლნ აშშ დოლარის ინვესტიციით, მშენებლობას უკავია. სოფლის მეურნეობასა და თევზჭერაში ინვესტიციების მოცულობა მხოლოდ 413,3 ათასი აშშ დოლარია. წინა წელს კი 10,938 მლნ აშშ დოლარს აღემატებოდა. მეორე კვარტალში შემოსული ინვესტიციის 79,8% არაბეთის გაერთიანებულ საემირატებზე მოდის.

ქვეყანაში პოლიტიკური და სამხედრო არასტაბილურობა ნებისმიერ შემთხვევაში ბიზნესის წარმატებით განხორციელების ხელის შემშლელი ფაქტორია და, ბუნებრივია, ასეთ პირობებში ინვესტორს ნაკლებად უნდებია სურვილი, ფული დააბანდოს ისეთ ქვეყანაში, სადაც ასეთი სიტუაციაა და მაღალია კაპიტალის დაკარგვის რისკი.

დღეისათვის ქვეყნის ეკონომიკური კრიზისიდან გამოყვანის ერთ-ერთ საშუალებად, ადგილობრივთან ერთად, უცხოური ინვესტიციები გვესახება. ვფიქრობთ, ახლო პერსპექტივაში კიდევ უფრო უნდა გაააქტიურონ თანამშრომლობა და ერთობლივი საქმიანობა კონსორციუმებმა, საინვესტიციო ფონდებმა, ბანკებმა, თავისუფალმა ეკონომიკურმა ზონებმა და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებმა ქვეყანაში ინვესტიციების დასაბანდებლად.

ქვეყანაში აუცილებელია არა მარტო ინვესტიციების მოზიდვის ხელშეწყობა, არამედ საქართველოს ეკონომიკური პოლიტიკის მთლიან სტრატეგიაში უფრო კონკრეტულად განისაზღვროს პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები ეკონომიკის რომელ დარგსა და რომელ რეგიონშია ყველაზე მეტად საჭირო. ინვესტიციების დაბანდების შესაძლებლობების გააქტიურების მიზნით, პირველ რიგში, აუცილებელია მსოფლიო არენაზე საქართველოს იმიჯის გაუმჯობესება, ეფექტიანი პარტნიორული ურთიერთობების დამყარება, ინვესტორთა მომსახურების ამადლება, საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენების ხელშეწყობა, ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილურობა და სხვა.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რ. აბესაძე. ეკონომიკური განვითარება. “მერიდიანი”, თბილისი, 2006.
2. ლ. დათუნაშვილი. საინვესტიციო კლიმატი საქართველოში. წიგნში: „საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პრობლემები საქართველოში“, თბილისი „მეცნიერება“, 2000, ტ. I.
3. ლ. დათუნაშვილი. ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემო – ქვეყნის ეკონომიკის აღორძინების საფუძველი. წიგნში „ეკონომიკური განვითარების აქტუალური პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე“. თბილისი, პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2008.
4. ლ. ქოქიაური, ნ. ბებიაშვილი. საინვესტიციო პოპექტები, თეორია, ანალიზი, მართვა. თბილისი, 2009.

Lina Datunashvili

Junior Scientific Worker of P. Gugushvili Institute of Economics

FOREIGN INVESTMENTS IN GEORGIA UNDER GLOBALIZATION

Summary

The article analyzes the possibilities of swift growth and development of national economy with the help of local and foreign investments. With this regard the article discusses the role of investments under globalization conditions directed at the revival of national economy. The article emphasizes the reasons which stipulated the necessity of investment attraction, for the country with transitional economy such as Georgia. In addition there is characterized investment climate and its role on macro and micro levels.

ზისკალური პოლიტიკა

თინათინ ქურდაძე
ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი

**ბიუჯეტის საბაღასახალო და არასაბაღასახალო შემოსავლების
ოპტიმიზაცია საქართველოში**

საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტი უახლოეს წარსულში ხასიათდებოდა შემოსავლების უკმარისობით. ეს განპირობებული იყო ქვეყანაში გაზრდილი „ჩრდილოვანი ეკონომიკით“, რომელსაც სტატიისტიკოსები „დაუკვირვებელ ეკონომიკას“ უწოდებენ და დაბალი სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დონით. საერთოდ, სახელმწიფო ეროვნული შემოსავლის და ეროვნული სიმდიდრის რაც უფრო დიდ ნაწილს ითვისებს, მით უფრო მეტად თანაბრად არის განაწილებული და გადანაწილებული ათვისებული შემოსავალი და სიმდიდრე. საქართველოში არათანაბარი იყო ეროვნული შემოსავლებისა და ეროვნული სიმდიდრის განაწილების მაჩვენებლები და ქვეყანაში „სამართლიანობის“ პრინციპი ფაქტობრივად არ მოქმედებდა.

საგადასახალო შემოსავლების შესახებ უნდა ითქვას, რომ მათი სტრუქტურული მაჩვენებლების შემცირება დაკავშირებული იყო პრობლემებთან, რომელიც, თავის მხრივ, საგადასახალო ადმინისტრირებისა და საგადასახალო კანონმდებლობის პრობლემებს უკავშირდება. ეს პრობლემა თითქმის ყველა ქვეყანაში დგას, მაგრამ საქართველოში კორუფციამ, საგადასახალო ვალდებულებებისადმი განსხვავებული პასუხისმგებლობის არსებობამ, გადასახადების ამკრეფთა არაკომპეტენტურობამ თავიანთ საქმიანობაში, საგადასახალო კანონმდებლობის არასრულყოფილებამ და არახელსაყრელმა საინვესტიციო გარემომ მდგომარეობა ამ მხრივ უფრო გაამძაფრა და ქვეყანა უმძიმესი საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისის წინაშე დააყენა.

საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტში საგადასახალო შემოსავლების დაბალი მაჩვენებლები პირველ ყოვლისა განპირობებული იყო კორუფციით. კორუფციამ საქართველოში მოიცვა საზოგადოებრივი ცხოვრების თითქმის ყველა სფერო. სახელმწიფო უნდა ებრძოდეს კორუფციის ნებისმიერი სახით გამოვლინებას, აღმოფხვრას მისი გამომწვევი მიზეზები, რაც რთული და მრავალასპექტიანი პრობლემაა, რომლის გადაჭრაც განსხვავებულ მიდგომასა და კომპლექსურ ღონისძიებათა გატარებას მოითხოვს. ახლაც აქტიურად გრძელდება პრევენციული ღონისძიებები ამ პრობლემის აღმოსაფხვრელად, რითაც, საბოლოო ჯამში, საზოგადოება აუცლებლად უნდა დაადგეს იმ გზას და ცხოვრების წესს, რასაც ჰქვია “კანონი”, იმიტომ რომ, კანონის ენის გარდა სხვა ენა არ არსებობს ამ პრობლემის თავიდან ასაცილებლად.

საქართველოში საგადასახალო ვალდებულებებისადმი პასუხისმგებლობის მხრივ ჯერ კიდევ არ არის მიღწეული თანასწორობა. ხშირად მეწარმეთა ერთი ნაწილი იბევრება სრულად, მეორე ნაწილი კი – არასრულად, რამაც თავიანთი ვალდებულებებისადმი ნიპილისტური დამოკიდებულება წარმოშვა. ამდენად, საგადასახალო სისტემის სრულყოფილების წინაპირობა უნდა იყოს თანასწორობა არა მარტო კონკრეტული გადასახადის, არამედ გადამხდელთა ინტერესების თვალსაზრისითაც. თანასწორობა მეტ-ნაკლებად დარღვეულია საშემოსავლო გადასახადის კუთხით იმიტომ, რომ დაბევრის წყაროს შეადგენს შემოსავლები, რომელსაც იღებს აქტიური სამუშაო ძალა. გასულ პერიოდში საშემოსავლო გადასახადმა მოიმატა 12%-დან 25%-მდე და შემდეგ შემცირდა 20%-მდე, თუმცა ტვირთი მძიმეა. ბიბლიიდან ძველ აღთქმას თუ გადაავლებთ თვალს, აბრაამი დმერთს სწირავდა თავისი მონაგების მეათედს, ჩვენს ენაზე რომ ვთქვათ 10%-ს. ასე რომ, დღესდღეობით ეს იქნება იდეალური განაკვეთი, რითაც ჩვენ წინაპ-

რების მაგალითის გამოვიყენებთ სახელმძღვანელოდ ამ მეტად მტკივნეული საკითხის მოსაგვარებლად და საზოგადოების მნიშვნელოვანი ნაწილის ინტერესების დასაკმაყოფილებლად.

საგადასახადო შემოსავლების მობილიზების პრობლემა დაკავშირებულია აგრეთვე გადასახადების ამკრეფთა დაბალ საშემსრულებლო დისციპლინასთან, ვინაიდან, ხშირ შემთხვევაში, გადასახადის გადამხდელს საგადასახადო აგენტი თვითონ უბიძგებს, დამალოს შემოსავლები და შევიდეს მასთან გარიგებაში. ამას თან ერთვის გადასახადის ამკრეფის არაკომპეტენტურობა, ვინაიდან იგი ვერ ერკვევა სრულყოფილად საგადასახადო კანონმდებლობაში. ამასთანავე, დიდი მნიშვნელობა აქვს საგადასახადო ინსპექტორის შრომის ანაზღაურებას. ხელფასი უნდა იყოს იმ ოდენობის, რომ პირველადი მოთხოვნილებები და საჭიროებები მაინც დაკმაყოფილდეს.

გადასახადების მობილიზაციის მაჩვენებელთა გაუმჯობესება მნიშვნელოვნადაა დამოკიდებული გადამხდელთა საქმიანობის ზუსტად აღრიცხვასა და კონტროლზე. შერჩევითი გამოკვლევები მოწმობს, რომ საწარმოთა და ორგანიზაციათა უმრავლესობაში ადგილი აქვს შემოსავლების გადამალვის ფაქტებს. ეს აისახება საგადასახადო შემოსავლების შემცირებაში, რითაც ბიუჯეტში ჩნდება მნიშვნელოვანი დანაკარგები. ხელისუფლებამ, მკაცრი კონტროლის მიზნით, დააუკლებულა მეწარმეები, შეეძინათ საღარო-აპარატები და ისე ეწარმოებინათ საღაროს ოპერაციები. საღარო-აპარატით მეწარმეს არ შესწევს უნარი შიდა თაღლითობისათვის. ასევე მკაცრი სანქციები დააწესა იმათთვის, ვინც არღვევს საღარო-მეურნეობას. ამან გამოიწვია გარე მოვაჭრეების პროტესტი, ამიტომ ხელისუფლება იძულებულია, 1 წლით გადაუვადოს მათ ეს პროცესი. სახელმწიფო ამით არ შემოიფარგლება, და, იმედია, გააგრძელებს იმ მზარდ ტენდენციებს, რომლის ვექტორიც მიმართული იქნება კონტროლის გაუმჯობესებისაკენ.

დღეისათვის საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთია 20%. ხელისუფლება უნდა ცდილობდეს საშემოსავლო გადასახადის შემცირების გზით პირდაპირი გადასახადების გაზრდას. ეს თეორიული პროცესია, თუმცა, თუ გავითვალისწინებთ ისეთ დაბალ საგადასახადო კულტურას, როგორც საქართველოშია, გადასახადის გადამხდელი აკეთებს ყველაფერს, რომ მაქსიმალურად არ გამოააშკაროს თავისი საქმიანობა და ამით აიცილოს თავიდან დაკისრებული გადასახადის გადახდა. თუმცა გადასახადის გადახდის სავალდებულოობა არის ძირითადი პრინციპი, რომელსაც იცავს საგადასახადო კანონმდებლობა. ეს გამოიხატება იმით, რომ საშემოსავლო გადასახადის სახით მიღებული შემოსავლების ხვედრითი წილი არის მინიმალური ბიუჯეტის მთლიან შემოსავლებში (საშუალოდ 13%-ის ოდენობით). ანალოგიური სურათია მოგების გადასახადის მხრივ, რომლის სახით მიღებული შემოსავლები ბიუჯეტში დაახლოებით 8%-ს შეადგენს.

რაც შეეხება დამატებული ღირებულების გადასახადს, იგი, ვიცით რომ შემცირდა 20-დან 18%-მდე. სახელმწიფო ბიუჯეტი ძირითადად ფორმირდება არაპირდაპირი გადასახადებით, რომელთა შორის უპირატესობა უკავია დღგ-ს. მისი შემცირებული განაკვეთი აუცილებლად აისახება სახელმწიფო ბიუჯეტის მთლიან შემოსავლებში და დიდ დანაკარგებს მოიტანს. ამ გადასახადის შემცირება თეორიულად არანაირ დადებით ტენდენციას არ მოიტანს. თუ ჩვენ მოვიშველიებთ მშპ-ის კომპონენტებს, ყველაზე დიდი მაჩვენებლით გამოირჩევა სამომხმარებლო შესყიდვა, ანუ დამატებული ღირებულების გადასახადს მომხმარებელი გადაიხდის ნებისმიერ პირობებში. საგადასახადო კანონმდებლობაში დღგ-ის გადამხდელად ითვლება საქონლის მიმწოდებელი, თუმცა ამ გადასახადს თავის მხრივ აკისრებს მომხმარებელს, რითაც ეს უკანასკნელი ხდება რეალური გადამხდელი.

გაიზარდა აგრეთვე საგადასახადო განაკვეთები აქციზურ საქონელზე, ამის კონკრეტული მაგალითია სამამულო და უცხოური წარმოების სივარტებზე აქციზების ოდენობის გათანაბრების პროცესი. ზოგიერთი ამაში უარყოფით გამოვლინებებს ხედავს, ბუნებრივია, ამის შესაბამისად გაიზარდა აქციზური საქონლის ფასი. მაგრამ, რეალურად, ეს დადებითი ტენდენციაა, რასაც ორი დადებითი მხარე აქვს:

- თუ მომხმარებელი შეიძენს აქციზურ საქონელს მაღალი ფასის პირობებში (ეს ოღონდ იმ შემთხვევაში, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ფასი აქციზურ საქონელს მოემატა მხოლოდ აქციზის ხარჯზე, განსაკუთრებით ისეთ არასასარგებლო პროდუქტზე, როგორცაა თამბაქო), მაშინ ბიუჯეტს შევსების რეალური შანსები ექნება;

- თუ მომხმარებელი არ შეიძენს გაძვირებულ აქციზურ საქონელს, მაშინ მის ჯანმრთელობას საფრთხე აღარ დაემუქრება, რაც მისი სიცოცხლის ხანგრძლივობისა და დღეგრძელობის საწინდარია.

რა თქმა უნდა, ეს კარგი მიმართულებაა, თუმცა მეტი სრულყოფილებით სავსე საჭიროა მეტი სიფრთხილის გამოჩენა. ხელისუფლება ამ რეფორმით არ შემოიფარგლება და კვლავაც აგრძელებს მუშაობას ამ საკითხის გარშემო. არ შეიძლება საგადასახადო განაკვეთების განსაზღვრა ფისკალური მიდგომით, ანუ სხვა ქვეყნის გამოცდილების გადმოტანა ეროვნულ ინტერესთა და თავისებურებათა გათვალისწინებლად. გადასახადების გადახდა მეწარმეს არ უნდა უჯდებოდეს იმდენი, რომ დარჩენილი წმინდა მოგება ვერ მოახმაროს წარმოების შემდგომ კაპიტალიზაციასა და დივერსიფიკაციას. უმჯობესია, საგადასახადო განაკვეთები იყოს მცირე და გადასახადების გადამხდელთა რაოდენობა მეტი, ვიდრე მაღალი საგადასახადო განაკვეთების პირობებში ნაკლები გადამხდელი.

2004 წლის დასაწყისში პრეზიდენტმა საჯაროდ გაათავისუფლა ინდივიდუალური მეწარმეები გადასახადებისაგან. თითქოს ეს კარგი ფაქტია, მაგრამ ამ დადებით ვეფექტს თან ახლავს ნეგატიური გამოძახილი – დაირღვა თანასწორობის პრინციპი და შესაბამისად ბიუჯეტსაც ჰქონდა დანაკარგები შემოსავლების მხრივ. ასე რომ, არსებული საგადასახადო კანონმდებლობა მოითხოვს უფრო საფუძვლიან ცვლილებებს. იგი გადაჭრით ვერ პასუხობს მეწარმეთა და ბიზნესმენტთა ინტერესებს. საჭიროა, საგადასახადო სისტემა ევრდნობოდეს იმგვარ მექანიზმებს, რომელიც ხელს შეუწყობს მიკროეკონომიკის განვითარებას, მეწარმეობისა და ბიზნესის რეგულირებას, რათა ქვეყანაში არა მარტო მომგებიანობით განისაზღვროს გადასახადების გადამხდელთა გადახდისუნარიანობა, არამედ ბიუჯეტს ჰქონდეს დამატებითი შემოსავლების წყაროები და სტიმული მიეცეს ქვეყანაში ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას. სწორედ ამას უნდა ემსახურებოდეს ის ახალი ეკონომიკური აქტი, რომელიც პრეზიდენტმა შემოგვთავაზა, მაგრამ, ერთია მიზანი, მეორე, მიღებული შედეგი.

როგორც ცნობილია, ხელისუფლებამ გაამარტივა დაბეგვრის რეჟიმი, შეამცირა რა გადასახადების როგორც რაოდენობა, ისე ოდენობაც. ასევე გააუქმა ვითომდა არაეფექტური საგადასახადო შეღავათები. არაეფექტური საგადასახადო შეღავათების გაუქმებას უნდა გაეძლიერებინა სამართლიანი კონკურენცია ბიზნესში, მაგრამ მოხდა პირიქით. ამიტომ, სასურველი იქნება ამ შეღავათების აღდგენა უფრო დახვეწილი და ცივილიზებული ფორმით, როგორც ეს მიღებულია ევროკავშირის ქვეყნებში, ჩვენ სომ სწორედ აქეთკენ მივდივართ. ხელისუფლება ჯერ კიდევ 2007 წლისათვის გეგმავენა საქართველოს კანონმდებლობის, მათ შორის საგადასახადო კანონმდებლობის, ევროკავშირის კანონმდებლობასთან შესაბამისობაში მოყვანას. 2008 წლის 1 იანვრიდან მოვარობამ აამოქმედა მნიშვნელოვანი ინიციატივა საგადასახადო განაკვეთების შემდგომი შემცირების მიმართულებით, რაც, პირველ რიგში, ქვეყანაში საშემოსავლო გადასახადის 25%-იანი დაბეგვრის რეჟიმის შემოღებას ეხება (ნაცვლად მანამდე არსებული 20%-იანი სოციალური და 12%-იანი საშემოსავლო გადასახადისა);

მთავრობა ისევ ცვლის საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთს 20%-მდე. 2009 წლის 1 დეკემბრიდან ბიზნესმენები თავისუფლდებიან დამატებული ღირებულების გადასახადისაგან (დღგ), ხოლო ვისაც გადახდილი აქვს, უკან დაუბრუნდება. ეს პროცესები კვლავაც გადრმაველება და შემდგომშიც გაგრძელდება. ეს ინიციატივა პრეზიდენტიდან წამოვიდა თავისუფალი ეკონომიკური აქტის სახით, რომელიც რეფერენდუმების ჩატარების გზით უნდა დარეგულირდეს. ყოველივე ეს მნიშვნელოვანი შედეგათია ჩვენი თანამოქალაქეებისათვის, რომლებიც დასაქმებულები არიან როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სექტორში. მთავრობის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება მათთვის საგადასახადო ტვირთის შემსუბუქების თაობაზე შესაბამისად, მათი ოჯახების შემოსავლების გაზრდის მთავარი წინაპირობაა – რადგან ხელისუფლების მთავარი მიზანია – დაბალი გადასახადების ხარჯზე გადასახადის გადამხდელს, ყოველ რიგით ადამიანს, დაბევრის პირობებში ხელზე ასაღებად დარჩეს უფრო მეტი თანხა, ანუ მათი შემოსავლებიდან (მაგ. ხელფასებიდან) სახელმწიფომ სულ უფრო მცირე თანხა დაბეგროს. ყოველივე ეს კი დასაქმების დონის ამღლების საწინდარია როგორც კერძო სტრუქტურებში, ისე საჯარო სექტორში, მეორე მხრივ, სახელმწიფოს მხრიდან დაბევრის ასეთი პირობების შემოთავაზების მიზანი ეკონომიკური ზრდისა და ბიზნესის ხელშეწყობაცაა. ცვლილებების ძირითად მიზანს სამეწარმეო გარემოს გაუმჯობესება და ინვესტიციების ზრდის ხელის შეწყობა წარმოადგენს.

საგადასახადო შემოსავლების გაუმჯობესებაში განსაკუთრებული როლი ეკუთვნის საინვესტიციო პოლიტიკას, რომელიც მიზნად ისახავს ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნას. ამ უკანასკნელისათვის საჭიროა, არსებობდეს მაკროეკონომიკური და პოლიტიკური სტაბილურობა, ინვესტორთათვის მომგებიანი ფისკალური და მონეტარული სისტემა. ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს ფორმირების საკითხი უშუალოდ უკავშირდება საკანონმდებლო ბაზის სრულყოფასა და კანონმდებლობის დაცვას. მაგალითად, 1995 წლის 30 ივნისს მიღებულ იქნა „საქართველოს კანონი უცხოური ინვესტიციების შესახებ“, რომელიც ითვალისწინებდა ხელსაყრელი საინვესტიციო გარემოს შექმნას, მაგრამ ამით არ დაინტერესდნენ უცხოელი ინვესტორები გართულებული პოლიტიკური, ეკონომიკური და კრიმინოგენური სიტუაციის გამო. სამწუხაროდ, ეს კანონი უგულვებლყოფდა ადგილობრივ ინვესტორთა ინტერესებს და საერთოდ, ადგილობრივ ინვესტორთა ინტერესები იგნორირებული იყო უცხოელ ინვესტორებთან შედარებით. მეორე პრობლემა ის იყო, რომ საგადასახადო შედეგათები მიანიჭეს იმ საწარმოებს, რომლებიც მხოლოდ ვაჭრობით იყვნენ დაკავებულნი. აღნიშნულიდან გამომდინარე, 1996 წლის 12 ნოემბერს მიღებულ იქნა „საქართველოს კანონი საინვესტიციო საქმიანობის ხელშეწყობისა და გარანტიების შესახებ“. ამ კანონში პრიორიტეტი მინიჭებული ჰქონდა ეროვნულ ინვესტიციებს და ის გახდა უცხოური ინვესტიციების განხორციელების, სტიმულირების, რეგულირებისა და დაცვის განმსაზღვრელი. ამიტომ, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის თვალსაზრისით, დიდი მნიშვნელობა ენიჭება სტაბილურ მაკროეკონომიკურ გარემოს, რადგანაც იგი წარმატებული სამეწარმეო საქმიანობისა და ბიზნესის რეალიზაციის საწინდარია.

საქართველოსადმი ინვესტორთა დაინტერესებამ თავი იჩინა პოსტრეკულუციური ტრანსფორმაციის ეტაპზე, თუმცა 2008 წელს დაიწყო მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი, რომელმაც მძიმე დარტყმა მიიყენა მსოფლიოს განვითარებულ ქვეყნებს. საქართველომ, როგორც ამ ქვეყნების მნიშვნელოვანმა პარტნიორმა, მძიმე დანაკარგები განიცადა. ეს დანაკარგები კი უფრო მეტად გაიზარდა გასული წლის აგვისტოს თვეში არსებული საომარი მდგომარეობის გამო. ცნობილია, რომ საინვესტიციო გარემოს სიჯანსაღე მოითხოვს არა მარტო ეკონომიკურ მდგრადობას, არამედ ქვეყნის ტერიტორიულ მთლიანობას და სტაბილურ პოლიტიკურ გარემოს. სწორედ ამ პერიოდში დაიკარგა ნდობის ფაქტორ-

რი ინვესტორთა მხრიდან. განსაკუთრებული დარტყმა მიადგა საკრედიტო ორგანიზაციებს, როგორც ქვეყანაში ყველაზე მდგრად და სტაბილურ საფინანსო ინსტიტუტებს. საკრედიტო დაწესებულებებიდან მოხდა დანაზოგების გადინება და ბანკებმა დაკარგეს მნიშვნელოვანი საკრედიტო და სადეპოზიტო რესურსები. გაძვირდა “იაფი ფული”. აღნიშნული მდგომარეობის რეაბილიტაციისათვის საბანკო დაწესებულებებმა მრავალ თანამშრომელს შეუმცირა შრომის ანაზღაურება და მრავალი გაათავისუფლა კიდევ. თუმცა, საქართველო, თავისი გეოპოლიტიკური მდგომარეობის გამო, ინტერესს არ კარგავს და განვითარებული ქვეყნების თვალსაწიერიდან არ ქრება, რისთვისაც იგი ეკონომიკურად ყველაზე მოქნილი გამოდგა საერთაშორისო თანამეგობრობაში გაწევრიანებისათვის პრეტენდენტ ქვეყნებს შორის. ეკონომიკურ ექსპერტთა ბოლო შეფასებებით, საქართველო ახლა იმყოფება განვითარების იმ ეტაპზე, რომელიც იყო აგვისტოს მოვლენების წინ. ამრიგად, რომ არ ყოფილიყო ეს მძიმე ტრაგედია, საქართველო უფრო ადვილად გადაიტანდა ამ კრიზისულ მდგომარეობას. თუ, მაგალითად, ამერიკა ან ევროპის რომელიმე განვითარებული ქვეყანა საკუთარი ეკონომიკური განვითარების დონის საზომად იყენებს პერიოდს “2008 წლის მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის წინ” და “შემდგომ”, საქართველოსათვის ეს არის პერიოდი “2008 წლის აგვისტოს ომის წინ” და “შემდგომ”.

ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, აუცილებელია კონტროლის ეფექტური სისტემის დანერგვა, რითაც მოხდება გადასახადების არაკეთილსინდისიერი გადამხდელების იდენტიფიკაცია. ეს ადამიანები არაკეთილსინდისიერად ეკიდებიან არა მარტო სახელმწიფოს ფინანსურ ინტერესებს, არამედ საზოგადოებრივ ინტერესებს, რომელშიც შედის ეროვნული, სოციალური და სულიერი ინტერესები. ზარალდება საზოგადოების უამრავი წევრი, რომელთა სოციალურ უსაფრთხოებას ბზარი უზნდება, რაც დიდ ნაპრადად იქცევა ზოგიერთისათვის. მარტივად რომ ვთქვათ, სახელმწიფომ უნდა აამოქმედოს თავისი ადმინისტრაციული ბერკეტები და მკაცრი რეაგირება უნდა მოახდინოს ყოველ არაკეთილსინდისიერ გამოვლინებასა და პასუხისმგებლობის თავიდან აცილებაზე. უნდა დაწესდეს მაღალი ფინანსური სანქციები იმათთვის, ვინც თავს აარიდებს სახელმწიფო ვალდებულებებს, ნებისმიერ შემთხვევაში ბიუჯეტის შემოსავლები გაიზრდება ასეთი სანქციების ხარჯზე და შესაბამისად დაკმაყოფილება საზოგადოებრივი და სოციალური მოთხოვნილებები. ოღონდ ეს ეფექტი შედეგს გამოიღებს იმ პირობებში, როდესაც საშემოსავლო გადასახადი გახდება მინიმალური და შრომის ანაზღაურება საკმარისი და მსყიდველუნარიანი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ვ. პაპავა, პოსტკომუნისტური გარდამავალი პერიოდის მაკროეკონომიკა (თეორია და პოლიტიკა), თბილისი, 2005.
2. გ. გამსახურდია, ფინანსების როლი საქართველოს გარდამავალ ეკონომიკაში, თბილისი, 1997.
3. თ. გამსახურდია, საქართველოს საგადასახადო-საბიუჯეტო სისტემის ფუნქციონირების პრობლემები თანამედროვე ეტაპზე, თბილისი, 2003.
4. ლ. ქოქიაური, ინვესტირების საფუძვლები, თბილისი, 2001.
5. ზ. როგავა, გადასახადები. საგადასახადო სისტემა და საგადასახადო სამართალი, თბილისი, 2002.
6. თ. ბასილია, ა. სილაგაძე, თ. ჩიკვაძე, პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაცია: საქართველოს ეკონომიკა XXI საუკუნის მიჯნაზე, თბილისი, 2001.

7. საქართველოს კანონი „საბიუჯეტო სისტემების შესახებ“.
8. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი.
9. И.Ф. Щербина, Т.С. Степановна, Возможности повышения эффективности реализации бюджетной политики Украины путем использования программно-целевого метода бюджетирования. журн. «Бюджет», №1 январь 2007.
10. Мертон, З. Боди, Финансы, М., С.П., К., 2005.
11. В. Д. Фетисов, Т. В. Фетисова, Финансы и Кредит, М., 2006.

Tinatin Kurdadze
Academic doctor of Economics

THE NECESSITY OF OPTIMIZATION OF TAX AND NONTAX INCOME OF THE BUDGET IN GEORGIA

Summary

For the formation of budget it is necessary to keep balance between tax income. It is ideal for the society when budget is mainly built by nontax income which is a high indicator of purchasing capacity of population. But the improvement of investment environment should be preferential because this should promote the realization and international investment interests. Just this is the source of national income and wealth. Georgian people is very gifty and wise, spiritually and physically healthy. These potentialities should be taken into account and the prerequisite of it must be their employment.

საერთაშორისო ურთიერთობები

რევაზ ღორთქიფანიძე

*ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი,
ნიუ-იორკის პოლიტიკურ მეცნიერებათა აკადემიის წევრი*

ბანკოტარბული ძველების გავლენა მსოფლიო ბაზარზე

მსოფლიო ბაზრის სრულყოფილი კონტურების ჩამოყალიბების უმნიშვნელოვანესი საფუძვლებია მე-20 საუკუნის კომპიუტერულ-მანქანური წარმოება აშშ-ში (ათასწლეულების მიჯნაზე აქვე ფეხადგმული ინტერნეტის გლობალურ ქსელთან ერთად) და მანქანურ-სამრეწველო რევოლუცია შუა საუკუნეების ევროპაში (დიდი ბრიტანეთი). აღნიშნულმა ერთგვარად დაამარცხა ამერიკის აღმოსავლეთი აფრიკისა და აზიის უძველეს ქვეყნებში წარმოქმნილი ლოკალური ბაზრების დაკავშირების პრობლემა. სწორედ კომპიუტერულ-მანქანური ინდუსტრიაა დღეს მთავარი ფაქტორი მსოფლიოში ეკონომიკური განვითარების სტიმულირებისა და ადამიანების ცხოვრების პოლარულად დიფერენცირებული დონეების შესაძლო დაახლოებისათვის.

ელემენტარულად, ინტერნეტის გლობალური ქსელით მონიტორინგის (კონტროლის) გარეშე მეტი იყო ალბათობა, რომ ზოგიერთ რეაქციულ მცირე ფოლად-მონარქიულ თუ დიდ იმპერიულ ძალებს, დიქტატორულ სახელმწიფო რეჟიმებსა და მათ მომსახურე ბიზნესელიტას, რომლებსაც დიდი შემოსავლები უგროვდებოდათ, არ შეესმინათ ხალხის, ზოგჯერ, უადვილესი სასიცოცხლო პრობლემები.

სწორედ ამიტომ, ახალგაზრდა ქართულ ბიზნესს დღეს განსაკუთრებით ესაჭიროება ისეთი სახელგანთქმული საერთაშორისო კომპანიების პარტნიორობა, როგორებიცაა კორპორაცია მაიკროსოფტი, ჯენერალ მოტორსი, აი-ბი-ემი, ბოინგი, ფორდ მოტორი, სიმენსი, ტოიოტა და სხვ.

ხსენებული სახელგანთქმული ამერიკული მაიკროსოფტი თითქმის უკვე 3 ათეული წელია გვევლინება კომპიუტერული ტექნოლოგიების პროგრამული უზრუნველყოფის წარმოების მსოფლიო ფლაგმანად და, საერთოდ, ბიზნესის უმდიდრეს კომპანიებს შორის ერთპიროვნულ ლიდერადაც კი, ბოლო წლებში მის წინააღმდეგ აგორებული ანტიმონოპოლიური ბუმიცა და შესაბამისი პრობლემების მიუხედავად. მსოფლიოს ავტომწარმოებლებს შორის კი (საერთო საქონელბრუნვის მაჩვენებლით) ასევე ამერიკული ჯენერალ მოტორსი ლიდერობს, რომელსაც მხოლოდ სხვადასხვა პარამეტრებში ეცილებიან ცნობილი ევროპული და იაპონური კომპანიები.

ტექნიკის სწრაფი განვითარების ეპოქაში აქტუალური და ნიშანდობლივია, რომ “ახალი საზოგადოების მშენებლობის პროცესში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება ცივილიზებული ქვეყნების კულტურული და სამეურნეო-მმართველობითი გამოცდილების გაანალიზებას და საზოგადოებრივი განვითარების პრაქტიკაში შესაბამის გავრცელება-დანერგვას” [1. გვ. 543-547].

მსოფლიო ბაზრის ჩამოყალიბებასა და კულტურულ-სამეურნეო თანამშრომლობის გაფართოებასთან ერთად, კანონზომიერი ხასიათი მიიღო ტექნიკის შემდგომი განსაზოგადოებისა და სახელმწიფოს როლის განუხრელი მატების ეკონომიკურმა პროცესებმაც. მაგრამ, აღნიშნული, ჩემი აზრით, არ უნდა ნიშნავდეს სახელმწიფოს უსასრულოდ გაძლიერებას კერძო სექტორის დაკნინების ხარჯზე. მე შევიმუშავე ეკონომიკური კონკურენციის ძალის კანონისა და წონასწორული რეალიზების პრინციპულ-მათემატიკური მოდელი [2], რომელიც, დენის ძალის კანონის მსგავსად, განსაზღვრავს ეკონომიკური კონკურენციის ძალის დიდ მნიშვნელობას, რაც შეუთავსებელია სახელმწიფო სექტორის მონო-

პოლიასთან და არამუდმივ, მაგრამ პერიოდულ წონასწორობას გულისხმობს სახელმწიფო და კერძო სექტორებს შორის.

ტექნიკური დონის თვალსაზრისითაც კი, რაც არ უნდა განვითარებული იყოს ბაზარი, თუ კონკურენცია არ არის სრულყოფილებასთან მიახლოებული, ეკონომიკური ეფექტიანობის ნაცვლად, შესაძლოა, დიდ დანაკარგებთან გვეპყროს. განსაკუთრებით სავალალოა შედეგი, როცა ბაზარს თავის სასარგებლოდ “ერთმმართველი” აკონტროლებს ან ეკონომიკური სუბიექტების რიცხვი შეზღუდულია და ხსენებულ სუბიექტებს შესაძლებლობა ეძლევათ, ფარულ შეთანხმებაში შევიდნენ.

ჩემი აზრით, საკმაოდ გააზრებული ანტიმონოპოლიური პოლიტიკის შედეგად, ტექნიკის წამოების ძვირადღირებულ ინდივიდუალურ პროექტებში აშშ-ს ხარისხობრივ პარამეტრებში ბევრი ვერ ეცილება, მასობრივ, ე.წ. “სახალხო” პროდუქციაში კი ჯერ კიდევ მეტად აქტიურობს ევროპული და აღმოსავლური მწარმოებელი, რომელიც ამერიკულ ბაზარზეც ფართოდება. თავად აშშ მრავლად იყენებს მსოფლიო საუკეთესო გამოცდილებას მანქანურ წარმოებაში და ეკონომიკურად უძლიერეს ამ ქვეყანაში ბაზარზე პირველობის ყოველგვარი პოლიტიკური ამბიციის გარეშე იწარმოება ისეთი ცნობილი ევროპული და იაპონური ბრენდების პროდუქცია, როგორებიცაა მერსედესი, ბმვ, ფოლცვაგენი, ტოიოტა და სხვა [3; 4; 5].

საქართველოც, იმედია, უხვად გამოიყენებს ამერიკულ და სრულიად მსოფლიო გამოცდილებას საუკეთესო სამამულო გამოთვლითი მათემატიკისა და საინჟინრო სკოლის პირობებში და გაჩნდება, პირველ ეტაპზე, მოწინავე ამერიკულ და სხვა საზღვარგარეთულ კომპანიებთან ერთობლივი, შემდგომ კი დამოუკიდებელი ქართული კონკურენტუნარიანი კომპიუტერული, საავტომობილო და სხვა მანქანური ტექნიკა-ტექნოლოგიები.

საქართველოს ლტოლვა მაღალგანვითარებული ეკონომიკური კავშირებისკენ, უეჭველად, პროგრესული და ჯანსაღია, რასაც ჩვენი ეკონომიკური პოლიტიკა ყოველმხრივ დასაბუთებულად უნდა მოიაზრებდეს. საერთოდ, ეკონომიკური თანამშრომლობის საფუძველს, ბუნებრივია, თანამედროვე პოლიტიკურ-რელიგიური და ისტორიულად ჩამოყალიბებული ეთნიკურ-გეოგრაფიული ხასიათის ურთიერთობანი ქმნის. ურთიერთობებში არსებულ წინააღმდეგობათა (განსხვავებთა) იგნორირება შეუძლებელია: ვერც მათ სრულ აღმოფხვრას მოვახერხებთ და არც მათ გამწვავებას უნდა ვეცადოთ. ისინი, თავისთავად, ობიექტურ თუ, ზოგჯერ, სუბიექტურ მიზეზთა გამო, პერიოდულ გამოხატულებას იძენენ.

მიუხედავად ტერიტორიული სიშორისა და მრავალი განსხვავებისა, საქართველოს ეკონომიკის რეფორმირება შეუძლებელია სრულფასოვანი იყოს აშშ-ს, ევროკავშირის ქვეყნებსა და შორეული აღმოსავლეთის “ტექნოკრატებთან” თანამშრომლობის გარეშე. მნიშვნელოვანწილად ამერიკის შეერთებული შტატების ძალისხმევით მზარდი მსოფლიო ბაზრის მასშტაბები, რაც მსხვილი მრავალეროვნული კომპანიების გამრავლების პროცესსა და, საერთო ჯამში, გლობალიზაციის კანონზომიერებაშიც ვლინდება, საქართველოს, გლობალიზაციის სიკეთების მყისიერ გამოყენებასთან ერთად, მრავალი პრობლემის დაძლევა ავალებს, მ.შ. ეკონომიკური პრობლემების სპექტრი ერთ-ერთი უმთავრესია.

რეფორმების თანამედროვე ეპოქისათვის დამახასიათებელია აშშ-ს აქტიური გავლენა რეაქციული რეჟიმების დემოკრატიული მართვით რეველუციურ ჩანაცვლებაში, რაც საყოველთაოდაა აღიარებული და დადასტურდა კიდევ ჩვენს პოსტსაბჭოთა სინამდვილეში.

სტრატეგიული მიზნებიდან გამომდინარე, საქართველოს განვითარებადი ეკონომიკის რეფორმირების მართვის პროცესში ყოველდღიური ზრუნვის სფეროებს უნდა წარმოადგენდეს:

1) საკანონმდებლო ბაზის ჰარმონიზება აშშ-ს, ევროკავშირისა და სხვა ცივილური ქვეყნების ჩვენთვის მისაღებ ნორმებთან, მათი შესრულების კონტროლი;

2) მწარმოებლურობის დონის თანდათანობითი (2015 წლამდე) მიახლოება საშუალო მსოფლიო მაჩვენებელთან, შრომის ნაყოფიერების სხვადასხვა ინდიკატორების სისტემური და ზუსტი მონიტორინგი;

3) მცირე მეწარმეობის რეალური მხარდაჭერა, შესაბამისად, დასაქმების პრობლემათა გადაწყვეტა და მსხვილი ინვესტიციების მოზიდვისათვის საჭირო გარემოს არსებითი გაუმჯობესება.

სავარაუდოა, რომ საერთო ინტერესებიდან გამომდინარე, აშშ და სხვა განვითარებული ქვეყნები მეტად ითანამშრომლებენ გეოპოლიტიკურად მნიშვნელოვან საქართველოსთან აღნიშნულ ამოცანათა მაქსიმალურად შესაძლო ოპერატიული გადაწყვეტისათვის. აქამდე, ქვეყანაში კორუფციისა და ჩრდილოვანი ეკონომიკის მასშტაბებისა თუ საომარი მოქმედებების მიუხედავად, დახმარებების სერიები საქართველოსათვის ურთულეს გარდამავალ პერიოდში არ შეწყვეტილა.

მსოფლიო ბაზრის ფორმირების პროცესზე ხაზგასასმელია აშშ-ს განსაკუთრებული როლი. მართლაც, თავისი არსებობის არცთუ ისე ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში, აშშ-ს ისტორიული კვალი კაცობრიობის საყოველთაო პროგრესში შთამბეჭდავია. კერძოდ:

1) ქვეყანამ არაერთხელ დაამტკიცა თავისუფლებისა და დემოკრატიის იდეებისადმი ერთგულება, მ.შ. ანტიფაშისტური კოალიციის ორგანიზებასა და გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის დაარსებაში მონაწილეობისას;

2) თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის მონეტარიზებული მოდელითა და მინიმალური ჩარევის ფილოსოფიით მიღწეულ იქნა მოსახლეობის ცხოვრების მაღალი დონე და ერთ-ერთი სამაგალითო პირობები;

3) უდიდესია კოსმოსის ათვისებისა და საერთოდ ტექნიკა-ტექნოლოგიების სრულყოფაში გაწეული წვლილი, რაც სახელმწიფოს გააზრებული ინოვაციური პოლიტიკით კერძო ინიციატივის სტიმულირების შედეგია;

4) მნიშვნელოვანი ფინანსურ-ინტელექტუალური დახმარებებით მრავალ განვითარებად ქვეყანაში იქნა დაძლეული სიღარიბის ურთულესი პრობლემები;

5) ღრმავდება თანამშრომლობა ჯანმრთელობის დაცვის, განათლების, კურორტებისა და სპორტის საერთაშორისო პროექტების რეალიზებისათვის, მსოფლიო ბაზრის განვითარების ობიექტურ პროცესში ურთიერთხელსაყრელი ეკონომიკური კავშირების განმტკიცებისათვის;

6) მიმდინარეობს მუშაობა უსაფრთხოების საყოველთაო თავდაცვითი სისტემის შექმნისათვის, მასობრივი განადგურების იარაღის შემცირებისა და გავრცელების აღკვეთის ეფექტური კონტროლისათვის;

7) სხვადასხვა რეჟიმებით, ტერორიზმითა და სტიქიური უბედურებებით დაზარალებულ ქვეყნებს საჭირო თანადგომა გაეწევა.

საქართველოს ხელისუფლების მხრივ, აშშ-თან და მაღალი ტექნიკური დონის სხვა სახელმწიფოებთან თანამშრომლობის მეტი ეფექტიანობისათვის, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია:

1) ეკონომიკური პროექტების შემუშავებისა და რეალიზებისას მაქსიმალურად გავითვალისწინოთ ადგილობრივი სპეციფიკა. შემოთავაზებული წინადადებების „ბრმად“ გაზიარება არც შემომთავაზებელი მხარის ინტერესებში შედის – პროექტის სპონსორი ხომ სრულყოფილად ვერ ერკვევა ჩვენი ეკონომიკისათვის სახასიათო ნიუანსებში, რის გამოც შესაძლებელია საბოლოო შედეგმა იზარალოს;

2) ზუსტად (ყოველმხრივ დასაბუთებულად) განისაზღვროს თანამშრომლობის პრიორიტეტები. მხოლოდ მომგებიანობის კრიტერიუმით შეფასებამ შე-

საძლებელია, სტრატეგიაში სერიოზული ზიანი მიაყენოს ქვეყნის ეკონომიკურ უსაფრთხოებასა და ეკონომიკის სტრუქტურულ სიმწიფეს.

3) ჩრდილოვანი ეკონომიკის წინააღმდეგ აგორებული უადრესად საჭირო საყოველთაო პოლიტიკა შემდგომაც უნდა გაძლიერდეს მისი გამოვლენისა და მინიმუმების მექანიზმების სრულყოფის საფუძველზე, რითაც მსხვილი ამერიკელი ინვესტორების მეტ ნდობასაც დავიმსახურებთ და ჩვენთან ეკონომიკურ თანამშრომლობასაც მეტ მიმზიდველობას მივანიჭებთ.

ჩემი აზრით, ეკონომიკის მიმზიდველობისა და ზომიერი ლიბერალიზების საქმეშიც თვალსაჩინოდ სამაგალითო ქვეყანაა აშშ. საგადასახადო პოლიტიკის უახლესი ისტორია გვიჩვენებს, რომ გადასახადების დიდი განაკვეთები განსაკუთრებით ამახინჯებს შრომისა და დაზოგვის სტიმულებს [6. გვ. 341, 739]. აშშ მაქსიმალურად იყენებს საგადასახადო შედეგათების შესაძლებლობას საერთაშორისო ვაჭრობაში. აღსანიშნავია, რომ მის პრეფერენციულ სავაჭრო რეჟიმში მოქცეული საქონელი ხშირ შემთხვევაში მთლიანად თავისუფლდება საბაჟო გადასახადისაგან, რაც, ამ ქვეყნის საბაჟო-სატარიფო განაკვეთების გათვალისწინებით, საკმაოდ ძლიერი შედეგია. ახალი სექტორის მიხედვით, ძალზე გაფართოვდა პრეფერენციებით მოცული საქონლის ჩამონათვალი. აღნიშნული საქონლის ნომენკლატურა განსაკუთრებით გაიზარდა საპარის უდაბნოს რაიონში მდებარე ყველაზე დაბალგანვითარებული აფრიკული ქვეყნებისათვის [7. გვ. 11]. ე.ი. ვისაც ეს ყველაზე მეტად ესაჭიროება.

ამერიკის შეერთებულ შტატებთან და, საერთოდ, მსოფლიო ბაზართან თანამშრომლობის შესაძლო იდეალური (სასურველი) ვარიანტი, აუცილებელია, შორეულ სტრატეგიაშიც მოვიზიაროთ:

1) თავისუფალი ეკონომიკური ურთიერთობების სივრცის გაფართოების კვალბაზე, გათანაბრდება ცხოვრების დონე, სიღარიბის დაძლევაზე ქვეყნები ერთობლივად იფიქრებენ;

2) უმუშევრობა დროებითი სენი იქნება ნებისმიერი მოქალაქისათვის – საერთო ძალისხმევით მისი მოგვარება რამდენიმე კვირაში (მაქსიმუმ თვეში) მოხერხდება;

3) გაერთიანებული ძალისხმევით იწარმოებს სახელმწიფოებრივი ბრძოლა სხვადასხვა კრიმინალურ გამოვლინებათა (ტერორიზმი, ნარკომაფია, პროსტიტუცია, ქურდობა თუ სხვა) წინააღმდეგ.

იდეალური ვარიანტის სრული უზრუნველყოფის შესაძლებლობა და ვადების დაზუსტება მომავლის პერსპექტივაა. ჩვენი მხრივ, აშშ-თან, ეკონომიკურად მაღალგანვითარებულ სხვა ქვეყნებთან ერთად, მაქსიმალურად უნდა ვეცადოთ ვიმოქმედოთ ხსენებული და სხვა აქტუალური მიმართულებებით.

როგორც ამერიკელი მართლმადიდებელი დიაკვანი დევიდ ჯეიმსი მართებულად ქადაგებს, ყველას კარგად უნდა გვახსოვდეს, რომ „ძირეულ ცხოვრებისეულ საკითხებზე ამომწურავი პასუხის გაცემა მხოლოდ ეკლესიას ძალუძს. ეს, რა თქმა უნდა, ფულთან, ქონებასთან და მის მოხმარებასთან დაკავშირებულ საკითხებსაც ეხება“ [8. გვ. 5]. ამასთან, ხაზგასასმელია საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია მეორის სიტყვები: ”გლობალიზაცია არის გარდაუვალი მოვლენა და იგი უკავშირდება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის განვითარებას. შეიძლება ითქვას, რომ მთელი მსოფლიო გახდა გლობალური. მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ დიდმა ქვეყნებმა უნდა შთანთქან მცირე ქვეყნების კულტურები, სულიერი თუ ეროვნული ფასეულობანი, რათა შეიქმნას ერთიანი და უსახო კულტურა. ზოგს ჰგონია, თითქოს მცირე ერების სულიერი თუ ეროვნული ფასეულობანი ქმნის კონფლიქტს და დაპირისპირებას, რაც, შესაძლოა, მტრობასა და შეუღლებადობას გამოიწვიოს. სინამდვილეში ეს სულაც არ არის ასე. ეს ფასეულობანი, მათი მრავალფეროვნება, პირიქით ამდიდრებს მსოფლიოს... ცივილიზაციათა შორის დიალოგი აუცილებელია და საქართველოც აქტიურად უჭერს მხარს მას“ [9. გვ. 55].

გამოყენებული ლიტერატურა

1. შიხაშვილი გიორგი, შიხაშვილი მამუკა, ქართული ამერიკისმცოდნეობის ეკონომიკური ასპექტები. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ამერიკის შესწავლის საკითხები, V, თბილისი, 2008.
2. ლორთქიფანიძე რევაზ, ეკონომიკური ზრდის ქრისტიანული, პოლიტიკური და თეორიული საფუძვლების შესახებ. თბილისი, 2005.
3. PSQ, The Journal of Public and International Affairs, NY, 2008-2009.
4. Мировая Экономика. Москва, ЮНИТИ, 1998.
5. საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, მსოფლიო ბანკისა და სხვა საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების სტატისტიკური კრებულები, ენციკლოპედიები და საინფორმაციო-ანალიტიკური საიტები (<http://www.gm.com>, <http://ms.com>, <http://www.gatesfoundation.org>, <http://www.boeing.com>, <http://www.ibm.com/us/en>, UTX agreed to acquire General Electric Co.'s (GE) electronic security systems and fire safety operations for \$1.82 billion).
6. მენქიუ გრეგორი, ეკონომიკის პრინციპები. თბილისი, დიოგენე, 2000.
7. პრეფერენციათა განზოგადებული სისტემა GSP. საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო, საქართველოს სავაჭრო პოლიტიკისა და სამართლის ცენტრი, 2000.
8. ჯემსი დევიდ, გულუხვობის შესახებ (ქრისტიანი და ფული). თბილისი, საქართველოს საპატრიარქოს სასწავლო კომიტეტი, 2003.
9. საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი ილია მეორე მეცნიერების, განათლებისა და ხელოვნების შესახებ (შემდგენელ-გამომცემელი – გიორგი შიხაშვილი). თბილისი, გეოკერია, 2004.

Revez Lordkipanidze

Doctor of Economics, Member of the APS (NY, USA)

THE INFLUENCE OF DEVELOPED COUNTRIES ON WORLD MARKET

Summary

Discovery of the America, the computers and machines of The USA and UK are significant base of creation of World market. The USA Internet concludes this significant process. The technique and technology developments are the basis of the production generalization. They stimulate (with Internet) and will stimulate economic development and living level in Europe and all Nations.

Without Global Internet Control, some hellish tyrant kings of empires and small countries, state dictators and their servile business had big incomes, but they did not want to see easy problems of people.

We hope, that Great American International Companies (Microsoft Corporation, IBM, Boeing, General Motors and Ford Motor...) will be partners of young Georgian business.

The historical merit of The United States of America in the common progress are:

1) the true for the ideas of the freedom and democracy, the very active participation in the creation of the UN and antiterror coalition;

2) the achievement of the high living standards through monetary free market model;

3) the financial – intellectual supports of the poor developing countries.

The contemporaneous anticorruption reforms in the Georgia economy and their precise engaging methods are necessary for the reinforcement American state and private investments.

For practice of optimal stimulation Intermoney system and Macroeconomic structure marginal efficiency, I define The Force of economic competition approximately as The Force of electrical current. The less are output of monopoly and excess (disquality or needless) production, the more is the force of competition. My conception of Real equilibrium also intends objective nonmonopoly equilibrium among state and private parts of the free market.

საბაზრო ინფრასტრუქტურა

გიგა მისურაძე

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი

ბირჟა – სტაბილური ეკონომიკის არსებობის გარანტი

ბირჟა ბაზრის ორგანიზებული ფორმაა, სადაც საქონლით საბითუმო ვაჭრობა იმის მიხედვით ხდება, თუ რა სახეობის საქონელი მიმოიქცევა ბირჟაზე. გვაქვს სასაქონლო, საფონდო, სავალუტო, შრომის ბირჟები. ბირჟის წარმოშობას წინ უძღოდა დიდი ბაზრობები, რომლებიც რეგულარულად იმართებოდა სავაჭრო გზების შესაყარზე, მოხერხებულ გეოგრაფიულ ადგილას. ბირჟების გარკვეული ფორმები XII საუკუნიდან ჩნდება, საფრანგეთი ერთ-ერთი პირველი ქვეყანა იყო, სადაც 1540 წელს ლიონის ბირჟა შეიქმნა, თუმცა თანამედროვე ტიპის ბირჟების დაარსება XVIII საუკუნიდან იწყება. ბირჟა ბროკერების, დილერების და ტრეიდერების საქმიანობის ადგილია.

Wall Street-ად წოდებული ნიუ-იორკის ბირჟა ე.წ. Yourk Street Exchange, მნიშვნელობით თუ არა, თავისი მასშტაბებით მსოფლიოში ნომერ პირველი ბირჟაა. იგი 1792 წელს დაფუძნდა, როდესაც კედლის ქუჩის 68-70 ნომერში დიდი ჭადრის ქვეშ შეკრებილმა 24 მაკლერმა (ბროკერმა) ყველანაირი ფასიანი ქაღალდის გაყიდვაზე საკომისიო პროცენტის დამატების შესახებ გადაწყვეტილება მიიღო. ეს ფაქტი კი უკვე ნიშნავდა ფასიანი ქაღალდების პირველი სავაჭრო მოედნის შექმნას. 1817 წლის 8 მარტს ორგანიზაციის ქარტია ოფიციალურად შეადგინეს, რომლითაც ნიუ-იორკის ბირჟას ე.წ. Yourk Stock Exchange ეწოდა. ბირჟის პირველი პრეზიდენტი ანტონი სტოკპოლმი გახდა. მსოფლიოს პირველ ფინანსურ ადგილად წოდებულ Wall Street-ის, არსებობის მანძილზე, წარმატებებთან ერთად, მძიმე პერიოდიც არაერთხელ დასდგომია, კერძოდ – 1929 წ. 24 ოქტომბერი – „შავი ხუთშაბათი“ – ნიუ-იორკის ბირჟა გაკოტრდა! და რამდენიმე ათწლეულის შემდეგ, 1987 წ., კვლავ ოქტომბრის თვეში, „ღოუ ჯონსის“ ინდექსმა 22,6%-ით დაიწია, რამაც, თავის მხრივ, საერთაშორისო ფინანსურ ბაზრებზე დიდ კრახი გამოიწვია.

ტოკიოს ბირჟა Tokyo Stock Exchange მსოფლიოში მნიშვნელოვანი აქციების რიგით მეორე ბაზარია, Kabutoko-ოდ (უბნის სახელი, სადაც ბირჟა განთავსებული) წოდებულ ბირჟაზე 2371 კომპანია ფიგურირებს. იგი 1878 წ. 15 მაისს დაფუძნდა. 1999 წლიდან მოყოლებული, ტოკიოს ბირჟაზე ყველანაირი გაცვლა ელექტრონული ფორმით ხდება, თუმცა ტრანსაქციების მართვა მხოლოდ ინფორმატიკული სისტემით იმდენად რთულია, რომ ზოგჯერ ბირჟის ხელმძღვანელობა იძულებულია, ტრანსაქციები შეაჩეროს, რის გამოც ბირჟა არაერთხელ გამხდარა კრიტიკის საგანი და მართვის სუსტ სისტემაში მხილებული. ტოკიოს ბირჟა თავის ინდექს Nikkei-სთან ასოცირდება. ინდექსი 1949 წ. გაჩნდა. მისი მიზანი თავიდანვე იაპონური ბაზრის საბირჟო რეფერენსად გადაქცევა იყო.

ლონდონის ბირჟა (LSE) პლანეტის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი და მნიშვნელოვანი საბირჟო ბაზარია, რომელზეც ბრიტანული და ამერიკული მრავალი საწარმოს აქციები გამოდის. 1801 წელს დაარსებული ლონდონის ბირჟა იმ ტრადიციებიდან აღმოცენდა, რომელიც 1697 წლიდან იღებს სათავეს, როდესაც Jonathan's Coffee-House-ში მომუშავე ჯონ კასტენმა ფასების სია გამოაქვეყნა სახელწოდებით „გაცვლის ფასები და სხვა რაღაცეები.“ თანამედროვე ბირჟის დაბადებამდე „ბროკერად“ წოდებული მაკლერები სწორედ აღნიშნულ სახლში იკრიბებოდნენ. თავდაპირველად მხოლოდ 500-მდე ხელისმომწერი და თამასუქის გამცემი იყრიდა თავს. მათმა პირველმა ტრანსაქციებმა დაუღო დასაბამი ლონდონის თანამედროვე ბირჟას.

პარიზის ბირჟა 1724 წლის 24 სექტემბერს მეფის კართან არსებული სახელმწიფო საბჭოს დადგენილების საფუძველზე შეიქმნა. ბირჟა თავდაპირველად Neverse-ის სასტუმროში იყო განთავსებული, მკაცრ რეგლამენტს ემორჩილებოდა და ქალს იქ მუშაობის უფლება არ ჰქონდა. 1808 წელს კი ნაპოლეონის ინიციატივით, არქიტექტორ ა. ბრონგნიარის ხელმძღვანელობით, ბირჟისათვის სპეციალური შენობის, „ბრონგნიარის სასახლის“ მშენებლობა დაიწყო. მშენებლობა 1826 წელს დასრულდა და სასახლე XIX საუკუნის მთავარი ფინანსური აქტივობების განსახორციელებელ ადგილად გადაიქცა. 1980-იანი წლებიდან პირდაპირ დაისვა პარიზის ბირჟის მოდერნიზაციის საკითხი, რომელიც მანამდე საჯარო ვაჭრობის ფორმით ფუნქციონირებდა. ინდექს CAC-ის გამოჩენამ 1986 წლიდან, ძალიან მალე გახადა შესაძლებელი კოორტირების დამკვიდრება და ბაზრის სიცოცხლისუნარიანობის განმტკიცება. ამას შემდგომ სხვა ინსტიტუციური რეფორმის განხორციელება მოჰყვა ახალი საბირჟო ასოციაციების დამკვიდრებითა და გადამცვლელი აგენტების სტატუსის შეცვლით. 1990-იანი წლებიდან კოორტირების ახალი სისტემის შემოღებით, პარიზის ბირჟა ახალი ინიციატივით გამოდის სხვადასხვა ევროპული ბირჟის გაერთიანების შესახებ, რომლის შედეგს 2000 წელს Euronext-ის (პარიზის, ამსტერდამის, ბრიუსელის, ლისაბონის და პორტუგალიის ბირჟები) დაარსება წარმოადგენს. 2007 წელს ჯგუფმა Euronext-მა საბოლოოდ დაადასტურა NYSE (საბირჟო ცენტრების მსოფლიო ჯგუფი)-თან გაერთიანება, რითაც, პრაქტიკულად, პირველი მსოფლიო ბირჟა NYSE Euronext-ი დაიბადა.

ფრანკფურტის, ანუ გერმანიის ბირჟა საკმაოდ გვიან, 1992 წელს დაფუძნდა. დღეს ის ევროპის მნიშვნელოვან საბირჟო ბაზარსა და მსოფლიოს რიგით მესამე (ნიუ-იორკი და ტოკიო) ბირჟას წარმოადგენს. ტრანსაქციების დიდი წილი – 65% ქვეყნის შიგნით, ხოლო 35% მის გარეთ ხდება. ბირჟის წინ ორი ქანდაკება დგას. დათვი კურსის დაწევის სიმბოლოა, ხარი კი კურსის აწევისა. ბირჟის მთავარი ინდექსი DAX-ი 1994 წელს შეიქმნა.

სამხრეთ კორეის ბირჟა (Korea Exchange, KRK) მსოფლიოში დერევატივებით გარიგების მნიშვნელოვანი საფონდო ბირჟაა, ის უმსხვილესი კაპიტალიზაციის ბირჟების ოცეულში შედის. იგი ვაჭრობს აქციებით, ობლიგაციებით, ვალუტითა და სავალუტო ფიუჩერსებით. ბირჟა საბროკერო კომპანიებს ეკუთვნის. ვაჭრობის მოცულობამ, 2007 წ. მონაცემებით, \$ 1,521 ტრლნ-ს მიაღწია, ლისტინგი 821 კომპანია, კაპიტალიზაცია \$768 მლრდ, ძირითადი ინდექსია KOSPI, რომელიც ასახავს ბირჟაზე მოვაჭრე ყველა კომპანიის მდგომარეობას.

კონტინენტაშორისი ბირჟა (ICE) წამყვანი საერთაშორისო ფიუჩერსული ბირჟაა. აწარმოებს ნავთობით, ნავთობპროდუქტებით, ბუნებრივი აირით და სხვადასხვა ერთგვაროვანი საქონლით ვაჭრობის ოპერაციებს. ბირჟის სათავო ოფისი არის ატლანტაში, ფილიალები – ნიუ-იორკში, ჩიკაგოში, ჰიუსტონში, კალგარიში, ლონდონსა და სინგაპურში, დაარსდა 2000 წელს. ვაჭრობის მოცულობა, ბოლო სამი წლის მონაცემებით, 50-60 მლრდ დოლარის ფარგლებშია. ძირითადი ინდექსია BINDEKX.

ბირჟა ნებისმიერი ქვეყნისათვის ეკონომიკის განვითარების ერთ-ერთი აქსელატორია. ეს არის მოქნილი არხი, რომელიც ახდენს კაპიტალის პერსპექტიულ სფეროებში გადაადინებას. ჩვენს ქვეყანაში 1999 წლის იანვარში დაარსდა „საქართველოს საფონდო ბირჟა,“ რომლის ძირითადი მიზანი ფასიანი ქაღალდების გამჭვირვალე და ლიკვიდური ორგანიზებული ბაზრის ჩამოყალიბება იყო. თუმცა მისი საქმიანობა დღემდე დაბალი აქტივობით ხასიათდება, ადგილი აქვს სავაჭრო სესიების ჩავარდნას და ძირითადად ერთი ემიტენტის (სს საქართველოს ბანკი) აქციებზე დგება გარიგებები. მისმა წინამორბედმა სასაქონლო ბირჟებმაც (ხორბლისა და ნავთობპროდუქტების) დაბალი აქტივობით დაასრულეს არსებობა.

მსოფლიო ფინანსური კრიზისი საქართველოს საფონდო ბირჟაზეც აისახა. 2008 წლის მონაცემებით, სულ შედგა 3200-მდე გარიგება, რაც, 2007 წელთან შედარებით, განახევრებულია. გაიყიდა 257 მლნ ლარის ღირებულების 85 150 156 აქცია. აქციების რაოდენობამ იკლო, ხოლო მისი ფასი თითქმის 2,5-ჯერ გაიზარდა, რაც განაპირობა აქციების ე.წ. „ფიქსინგის“ (გარიგება ბირჟაზე და მის გარეთ საბროკერო კომპანიების მონაწილეობით ან მათ გარეშე) გზით რეალიზებამ.

არსებული მონაცემებით, საქართველოში 20-ზე მეტი საბროკერო კომპანია ოპერირებს. მათ შორის ლიდერი „გალთ ენდ თაგარტ კაპიტალი“-ა, რომელიც სს „საქართველოს ბანკის“ შვილობილი კომპანიაა. მისი შუამავლობით შესაძლოა მსოფლიო ბირჟებზე ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობა, რომლის წინაპირობაა საბროკერო ანგარიშის გახსნა იმ ქვეყანაში, სადაც ბირჟა ფუნქციონირებს. კომპანიის წილი საქართველოს საფონდო ბაზარზე განხორციელებულ გარიგებათა მოცულობაში ყოველწლიურად მატულობს. მის მიერ არის დაარსებული საბირჟო ინდექსი G. and T. index (GEL). აქ თავს იყრის საფონდო ბაზარზე დარეგისტრირებული უმსხვილესი კომპანიების („საქართველოს ბანკი“, „თელიანი ველი“, „ვეითი ბანკი“, „თელასი“, „გაერთიანებული ტელეკომი“ და სხვა) აქციები. ინდექსი წარმოდგენას გვიქმნის ფასების დონეზეც, რომლის ფორმირების საფუძველია „აქციების კალათის“ სტრუქტურა. ის კვირის განმავლობაში ორჯერ ფიქსირდება და კვარტლის განმავლობაში ხდება მისი კონტროლი. გლობალური ეკონომიკური კრიზისის გამო, როგორც მსოფლიო საფინანსო ბაზარზე მოქმედი ინდექსები, ჩვენთანაც ინდექსი კლებადი ტენდენციით ხასიათდება. საშუალოდ, მსოფლიო საფონდო ინდექსებთან შედარებით, საქართველოს საფონდო ბაზრის ინდექსი 18-22%-ითაა დაწვეული, რაც ცუდ მაჩვენებლად ითვლება. მიუხედავად ამისა, საქართველოს საფონდო ბაზრის შესყიდვის რამდენიმე ბიზნესწინადადება იყო. საბირჟო ბიზნესის თავისებურებებიდან გამომდინარე, ეს აპრობირებული ფაქტია. მაგ., Nasdaq-მა მთლიანად შეისყიდა შვედური ბირჟა, რომელიც, თავის მხრივ, სკანდინავიისა და ბალტიისპირეთის ფასიანი ქაღალდების ბაზრის დიდ წილს აკონტროლებდა (70-80%). ჩვენი აზრით, საქართველოს საფონდო ბაზრით დაინტერესება მისაღებია, ინვესტორების მოზიდვა-შემოსვლა ხელს შეუწყობს ბირჟის, როგორც ბაზრის, ორგანიზებული ფორმის ნორმალურ ოპერირებას და, საერთოდ, საფინანსო ბაზრის სწრაფ განვითარებას.

საქართველოს საფონდო ბაზარი არამდგრადია და საერთო არასახარბიელო მდგომარეობაა. ამკარაა საბირჟო აქტივების ლეფიციტი, მცირეა სავაჭრო გარიგებები, საბირჟო ინდექსი ყოველწლიურად ეცემა, იკლებს ფასიანი ქაღალდების კურსი, საბაზრო ფასი, კოტრდებიან საბროკერო აგენტები და სხვა.

აღნიშნულის ერთ-ერთ ძირითად მიზეზად მიგვაჩნია ბირჟების ქაოსური ფორმირება, საკანონმდებლო სისტემის ხშირი ცვალებადობა, დაბალი ეკონომიკური აქტივობა, გლობალური ეკონომიკური კრიზისი და ცნობილი 2008 წლის აგვისტოს მოვლენები.

ბირჟების როლი და მნიშვნელობა ბაზრის ინფრასტრუქტურაში განუზომელია. ვფიქრობთ, ჩვენს ქვეყანაში ამ მხრივ არსებული მდგომარეობა გამოსწორებადი. ამისათვის კი მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შემდეგი ღონისძიებების გატარება:

1. ბიზნესის აქტივობის ზრდა და ეკონომიკის რეალური სექტორის გამოცოცხლება;
2. საინვესტიციო ბაზრის განვითარება, საინვესტიციო გარემოს სწრაფი გაუმჯობესება და ინვესტორების დაინტერესება;
3. საფონდო აქტივების გამრავალფეროვნება;

4. „შუამავალთა ინსტიტუტი“-ს ხელშეწყობა და მისი გადაქცევა საფონდო ბაზრის ატრიბუტად;
5. ემიტენტებისათვის პირობების შექმნა, რაც მათი წარმატების გარანტი იქნება;
6. ე.წ. „ფიქსინგის“ გაუქმება;
7. საგადასახადო კოდექსის დახვეწა და ამ პროცესში მეცნიერების, პრაქტიკოსების და ყველა დაინტერესებული ფიზიკური თუ იურიდიული პირის ერთობლივი ძალისხმევის გამოყენება;

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ჯიბუტი მ. საქართველოს ფასიანი ქაღალდების ბაზარი, თბ. 2003.
2. კაკულია რ., ხელაია გ. ფულის მიმოქცევის და კრედიტის ზოგადი თეორია, თბ., 2000.
3. სტატისტიკის დეპარტამენტისა და ავტორის მიერ მოპოვებული მონაცემები.
4. Азарасов С.С. Теория Капитала и Экономического роста, М., 2005
5. Ralph T. Byrns, Gerald W. Stone Jr. Economics, 5th edition H.C.P, 1995

Giga Maisuradze

Doctor of Economics Sciences

THE STOCK EXCHANGE – GUARANTEE OF ECONOMICAL STABILITY

Summary

The main place among market economic infrastructures occupies the stock exchange. It is one of the main guarantees of stable market in the country and the existence of stable economy. Unfortunately, the Georgian stock exchange is in initial stage of development, there are observed lots of reasons. The article investigates the world experience and the formation problems – stock exchange in Georgia. It studies negative sides of the process and outlines adequate means of further development of stock exchange in Georgia.

მნიშვნელოვანი მონობრაზიება

(გამოსმაურება ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ *ელგუჯა მექვაბიშვილის* მონობრაზიაზე “ეკონომიკის გლობალიზაცია: მიმართულებები, გამოწვევები, პერსპექტივები”. თბილისი, საგამომცემლო სახლი “ინოვაცია”, 2009, 224 გვ.)

მკითხველის სამსჯავროზე გამოტანილი მონობრაზია წარმოადგენს ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ ელგუჯა მექვაბიშვილის მრავალწლიანი კვლევების შედეგს და ეძღვნება მეტად აქტუალურ პრობლემატიკას – ეკონომიკის გლობალიზაციის საკითხებს. მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიო ეკონომიკურ ლიტერატურაში მრავალი გამოკვლევაა შესრულებული ამ თემაზე (და, ბუნებრივია, ნაშრომების უმეტესი ნაწილი ინგლისურ ენაზე), ავტორმა, ერთი მხრივ, შეძლო საკუთარი წვლილი შეეტანა ამ მეტად რთული პრობლემის გადაწყვეტის საქმეში, და, მეორე მხრივ, აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ მონობრაზია დაწერილია ქართულ ენაზე, რაც ბევრად გაუადვილებს საქართველოში მოღვაწე პროფესორ-მასწავლებლებს და სტუდენტობას მოცემული პრობლემატიკის გაცნობას.

პრობლემის კვლევის მეთოდოლოგია (კვლევის ობიექტის განსაზღვრა) და მეთოდიკა (კვლევის ხერხები, ინსტრუმენტარი) სავსებით პასუხობს კვლევის მიზანს და მას სისტემურ ხასიათს ანიჭებს. ეკონომიკის გლობალიზაციის ფენომენის ახსნის საფუძველზე ავტორი იძლევა მისი მიმართულებების და პერსპექტივების ანალიზს.

კვლევის მთელი დერძი, ჩვენი აზრით, ეყრდნობა ავტორისეულ გაგებას, რომ გლობალიზაციის პროცესმა არ უნდა მოშალოს ქვეყნებს შორის სპეციფიკური განსხვავებები, რომ ეს განსხვავებები ბუნებრივია და კაცობრიობის მონაპოვარია.

ფრიად პროდუქტიულია ფინანსური კრიზისების და გლობალიზაციის რეტროსპექტული ანალიზი, პრობლემისადმი ასეთი ისტორიულ-ეკონომიკური მიდგომა სწორი დასკვნების საშუალებას იძლევა. აქვე აღვნიშნავთ, რომ სავსებით ვეთანხმებით ავტორის იმ მოსაზრებას, რომ გლობალიზაცია საზოგადოების თანამედროვე ისტორიის განვითარების ფენომენია (გვ. 22).

ვფიქრობთ, ავტორი სრულიად მართებულად თვლის ტექნოლოგიურ ძვრებს ეკონომიკის გლობალიზაციის საფუძველად, რაც ლოგიკურ კავშირშია მის ზემოთ მოყვანილ მოსაზრებასთან. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ინფორმაციული რევოლუცია, რომელმაც, ჩვენი აზრით, ხელი შეუწყო ეკონომიკის მწარმოებლურობის ზრდას, ხოლო ინტერნეტის შექმნამ შესაძლებელი გახადა ეკონომიკური ტრანსაქციების (transactions) (ელექტრონული ვაჭრობა ელექტრონული ფულის გამოყენებით) განხორციელება წუთებში, რამაც მნიშვნელოვნად შეამცირა ბიზნესის წარმოების ხარჯები. ეკონომიკური ტრანსაქციების პრობლემის გადაწყვეტისათვის ამერიკელ ეკონომისტს რონალდ კოუზს ნობელის პრემიაც კი მიანიჭეს (1991).

მონობრაზიაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ეკონომიკის გლობალიზაციის ძირითად მიმართულებებს და სუბიექტებს. ავტორი აღნიშნავს გლობალიზაციის მრავალწახნაგოვან ბუნებას, მის სხვადასხვა ასპექტებს. რაც შეეხება ეკონომიკის გლობალიზაციას, აქ ავტორი ყურადღებას ამახვილებს უშუალოდ ფინანსურ გლობალიზაციაზე, ვინაიდან იგი ეკონომიკის გლობალიზაციის საფუძველს წარმოადგენს. საკუთრივ კი ფინანსური გლობალიზაცია “რამდენიმე მიმართულებით ხორციელდება: ა) სასესხო კაპიტალის, ბ) პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების, გ) პორტფელური ინვესტიციების და დ) ვალუტის ბაზრის გიგანტური ზრდით” (გვ. 39). აქვე აღვნიშნავთ, რომ 1997-98 წწ. მსოფლიო ფინანსური კრიზისის (რეალურად სავალ კრიზისის) ძირითადი მიზეზი

სწორედ ფინანსური გლობალიზაციის შედეგი გახლდათ – როდესაც აღმოსავლეთ აზიის რიგ ქვეყნებში მოხდა უზომოდ დიდი სესხების გაცემა კერძო სექტორზე, ანუ სასესხო კაპიტალის, ფინანსური დერივატივების (მეორადი ინსტრუმენტები) მოცულობის მკვეთრი ზრდა და რეალური ეკონომიკისაგან მოწყვეტა.

ავტორი ფინანსური გლობალიზაციის მიმართულებების, გლობალიზაციის ეპოქის ფინანსური კრიზისების და გლობალური ფინანსური კრიზისის საქართველოზე ზეგავლენის დეტალურ ანალიზს იძლევა.

ნიშანდობლივია ავტორისეული დასკვნები ფინანსური რესურსების აღლოკაციის შესახებ. კერძოდ: “ფინანსური რესურსების რეალურ ეკონომიკაში გადატანა... ბაზარში სახელმწიფო ინსტიტუტების “ჩაშენება”, დაზოგვის, ინვესტიციების და ლიკვიდობის ჰარმონიზაცია... საფონდო ბირჟებზე გლობალური კონტროლის დაწესება” (გვ. 71). ამ საკითხის აქტუალობას ცხადყოფს თანამედროვე ეკონომიკური და საფინანსო მსოფლიო კრიზისიც, რომლისგან თავის დაღწევას ცდილობენ სამთავრობო სახელმწიფო სტრუქტურების და საერთაშორისო ეკონომიკური და საფინანსო ორგანიზაციების როლის გაძლიერებით.

საქართველოზე გლობალური ფინანსური კრიზისის გავლენა, ავტორის შეხედულებით, გამოვლინდა “ფულადი გზავნილების (remittances) შემცირებით საქართველოში, უარყოფით სავაჭრო ბალანსში, საგარეო ვალის ზრდაში”, საბოლოოდ კი, ჩვენი აზრით, ამ კრიზისმა კიდევ უფრო გააძლიერა საქართველოს ეკონომიკის არაოპტიმალური, არაეფექტიანი სტრუქტურა. ამ მოსაზრების სასარგებლოდ მიანიშნებს ის გარემოებაც, რომ “იმპორტმა 4-ჯერ გადააჭარბა ექსპორტს... და ამჟამად საქართველოში მთლიანი შიდა პროდუქტის (მშპ-ს) 60-70% იმპორტირებულია” (გვ. 73-75). ცალკე საკითხს წარმოადგენს კრიზისის ზეგავლენა საბანკო სექტორზე, ბანკებმა მნიშვნელოვნად შეამცირეს ან საერთოდ შეწყვიტეს რეალური ეკონომიკის დაკრედიტება. “საბანკო სისტემის დეპოზიტებსა და სესხებს შორის უარყოფითი ბალანსი 2008 წლის ბოლოს მშპ-ს დაახლოებით 13% შეადგენდა” – მართებულად აღნიშნავს ავტორი (გვ. 76). ანუ “სახეზეა სისტემური კრიზისის აშკარა ნიშნები” (გვ. 77). აქვე მოცემულია რეკომენდაციები, თუ როგორ უნდა იქნეს დაძლეული შექმნილი ვითარება – “მყარი პოლიტიკური ნების გამოჩენა ხელისუფლების მხრიდან... მკაცრი და არაპოპულარული ნაბიჯების გადადგმა... შერჩევითი დახმარების გაწევა... გრძელვადიანი განვითარების მექანიზმების ამოქმედება... მონოპოლიზმთან ბრძოლა... ბანკებისადმი გარკვეული დახმარების გაწევა... საგადასახადო ამნისტიის გამოცხადება... ეკონომიკის იმპორტშემცველი განვითარების მოდელზე გადასვლა... ახალი ტექნოლოგიური წყობის დასანერგად ღონისძიებების გატარება” (გვ. 77-80).

ავტორი, ეხება რა მსოფლიო ფინანსური სისტემის რეფორმირების ზოგიერთ ასპექტს, აღნიშნავს, რომ “აუცილებელია საერთაშორისო ფინანსურ ურთიერთობებზე დემოკრატიული კონტროლის დაწესება” (გვ.80). ასეთი კონტროლის დაწესებას მიიჩნევს საერთაშორისო ეკონომიკური და ფინანსური ინსტიტუტების რეფორმირების ძირითად მიმართულებად.

განსაკუთრებული როლი ეკონომიკის გლობალიზაციაში შეაქვს მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციას (მსო), რომლის ძირითადი მიზანია თავისუფალი ვაჭრობის მიღწევა ყოველგვარი გადასახადების, ტარიფების და კვოტების მინიმიზაციის ან საერთოდ გაუქმების გზით. ავტორი შენიშნავს ამ სფეროში დამკვიდრებულ შემდეგ საინტერესო ტენდენციას: მსოფლიო ვაჭრობის ზრდის ტემპი სისტემატურად აღემატება მსოფლიო წარმოების ზრდის ტემპს, და წარმოების გლობალიზაცია უფრო დაბალი ტემპით მიმდინარეობს, ვიდრე საერთაშორისო ვაჭრობის გლობალიზაცია. ეს უკანასკნელი კი ჩამორჩება ფინანსური სფეროს გლობალიზაციის ტემპს (გვ. 83-84).

ეკონომიკის გლობალიზაციის ერთ-ერთი მახასიათებელია **“ახალი ეკონომიკის”** ფენომენის წარმოშობა, რომელსაც ავტორი ახასიათებს, როგორც “თანამედროვე ტექნოლოგიურ-მეურნეობრივ წყობას, რომლის სისტემაშემქმნელი ელემენტებია ცოდნა, ინფორმაცია და ინოვაციები” (გვ. 96).

ეკონომიკის გლობალიზაციის სუბიექტებს შორის ავტორი განსაკუთრებით გამოყოფს *აშშ-ს, ტრანსეროვნული კორპორაციების, საერთაშორისო სავაჭრო-ინფორმაციული ორგანიზაციების (საერთაშორისო სავაჭრო ფონდი, მსოფლიო ბანკი) როლს* (გვ. 108-140).

ბუნებრივია, ამ საკითხთა განხილვის შემდეგ ავტორი მსჯელობს ეროვნული სახელმწიფოს ეკონომიკურ როლზე ეკონომიკის გლობალიზაციის პირობებში და სამართლიანად დასძენს, რომ **“თანამედროვე სახელმწიფო იმყოფება არა ბაზრის მიღმა ან ბაზრის ზევით, არამედ ორგანულად და ჩაშენებული ბაზარში და წარმოადგენს ბაზრის უმნიშვნელოვანეს მთავარ შემსრულებელს, რომელიც პასუხისმგებელია მთელი საზოგადოების ინტერესების რეალიზებაზე”** (გვ.144).

ეკონომიკის გლობალიზაციის მოდელების განხილვისას ავტორი ყურადღებას ამახვილებს წამყვან - ნეოლიბერალურ მოდელზე (“ვაშინგტონის კონსენსუსის” დოქტრინა, “საბაზრო ფუნდამენტალიზმი”) და სოციალურად ორიენტირებულ (ალტერგლობალიზმი) მოდელზე (გვ. 151-170). აქ ფრიად საყურადღებოდ მიგვაჩნია ავტორის აზრი, რომ **“ამჟამად ერთმანეთს დაუპირისპირდა ორი ტენდენცია: ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ დონეზე ეკონომიკის დერეგულირება და შესახელმწიფო დონეზე რეგულირების გაძლიერება, რაც იმის მაჩვენებელია, რომ ეკონომიკის გლობალიზაცია მართულ პროცესად გადაიქცა”** (გვ. 153).

აანალიზებს რა “ანტიგლობალიზმის” ფენომენს, ავტორი მართებულად თვლის, რომ დღესდღეობით საუბარი უნდა მიმდინარეობდეს გლობალიზაციის არა უარყოფაზე, არამედ მისი შინაარსის სოციალურ ორიენტაციაზე, “როდესაც წინა პლანზე გამოდის არა მოგების კრიტიკიზმი, არამედ ეროვნული და საერთაშორისო მასშტაბებით სწრაფვა საყოველთაო კეთილდღეობისაკენ, შექმნილი მატერიალური და სულიერი დოვლათის სამართლიანი განაწილებისაკენ” და ამას ის უწოდებს “ალტერნატიულ გლობალიზაციას” (ალტერგლობალიზმი) (გვ. 166-170). აქვე ისმის კითხვა, როგორი ეკონომიკური მექანიზმი უნდა დაედოს საფუძვლად დოვლათის ასეთ წარმოებას და განაწილებას? ეს ძალზე რთული საკითხია და ელის თავის გადაწყვეტას.

სპეციფიკურ და სრულიად განსხვავებულ ფენომენს წარმოადგენს ეკონომიკის გლობალიზაციის გავლენა პოსტკომუნისტურ ქვეყნებზე, რომლებიც ტრანსფორმაციის პირობებში იმყოფებიან. ამ პრობლემატიკას ავტორი ეხება მონოგრაფიის მეხუთე თავში და აღნიშნავს, რომ “ტრანსფორმაცია გლობალიზაციის აუცილებელი პირობაა, მეორე მხრივ კი, გლობალიზაცია თვითონ გვევლინება ტრანსფორმაციის ფაქტორად” (გვ. 171). აქ ავტორი “სისტემური პარადიგმის” ორიგინალურ ახსნას იძლევა, რომელიც, ჩვენი აზრით, ზოგადად საკმაოდ პროდუქტიულია სოციალურ-ეკონომიკური მოვლენების ახსნისას და კერძოდ, პოსტკომუნისტური ტრანსფორმაციის შემთხვევაში. ასეთი მიდგომის საფუძველზე, ავტორი საინტერესოდ ხსნის უკვე საკუთრივ პოსტინდუსტრიული ტრანსფორმაციის ფენომენს (გვ. 176-183), რომელიც სოციალიზაციისა და სამართლიანობის გზას ადგას. თუმცა აქვე აღნიშნავს, რომ კაპიტალიზმის ამოსავალი მახასიათებლები დომინანტურ ფაქტორებად რჩებიან, და აქედან აკეთებს შორს მიმავალ და საკმაოდ თამამ დასკვნას, რომ **“სოციალიზმი (რა თქმა უნდა, არა მისი დამახინჯებული საბჭოური მოდელი) არის მთელი კაცობრიობის პერსპექტივა”** (გვ. 183). თამამს იმიტომ, რომ დღეს საქართველოში, და არა მარტო საქართველოში, ეკონომიკის ნეოლიბერალურ მოდელს უკავია გაბატონებული ადგილი როგორც აზროვნებაში, ასევე სამეურნეო პრაქტიკაში. ეკონომიკა მინდობილია სტიქიური ფაქტორების მოქმედებას და ყველაფერი ეს კეთდება ეკონომიკაში ლიბერალიზმის და დემოკრატიული ფასეულო-

ბების დაცვის ღოზუნგის ქვეშ, რითაც კინდება საკუთრივ იდეა ნორმალური საბაზრო ეკონომიკის შესაძლო ფორმირების და არსებობის შესახებ.

მონოგრაფიის დასკვნითი მეექვსე თავი ეძღვნება გლობალიზაციის პრობლემების და პერსპექტივების ანალიზს საქართველოში (გვ. 184-205). აქ ავტორი გვაფრთხილებს: “ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს, რომ არსებობს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარებისა და შესაბამისი პოლიტიკური სისტემის როგორც ზოგადი ნიშნები, ისე ყოველი ხალხის (ქვეყნის) უნიკალური თვისებები, ტრადიციები, ყოფა, კულტურა, ცხოვრების წესი და ფსიქოლოგია” (გვ. 187). საყურადღებოა ავტორისეული შეხედულებები, რომ “უფრო ეფექტიანია საქართველოს გლობალიზაციაში ჩართვა რომელიმე მსხვილ სტრუქტურაში მონაწილეობის გზით” და “ყველაზე პროგრესულად შეიძლება ჩაითვალოს ის გზა, რომელიც ევროკავშირში შეგვიყვანს” (გვ. 188). მაგრამ ამისათვის საქართველომ უნდა დააკმაყოფილოს რიგი კრიტერიუმები, რაც არცთუ ისე ხანმოკლე პერსპექტივის საქმეა.

ცალკე საკითხად ავტორი განიხილავს მეცნიერებისა და განათლების მდგომარეობას თანამედროვე საქართველოში და ამ სფეროში დაგროვილი პრობლემების გადაწყვეტის გზებს (გვ. 195-199), აქვე იგი იძლევა ინოვაციურ ეკონომიკაზე გადასვლის შესაძლო მიმართულებების ჩამონათვალს (გვ. 202-205).

მონოგრაფიის ბოლო ნაწილს შეადგენს “ძირითადი დასკვნები” (გვ. 206-213) სადაც მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული ავტორისეული ძირითადი მოსახზრებები და რეკომენდაციები ზოგადად ეკონომიკის გლობალიზაციაზე და მის სპეციფიკაზე საქართველოში. მათ შორის გამოვეყოფით შემდეგს:

- გლობალიზაცია და რეგიონალიზაცია თანმდევი პროცესებია (გვ. 206);
- “ეკონომიკის გლობალიზაციის გაბატონებული მოდელის შეცვლა”. კერძოდ, “გლობალიზაციის ნეოლიბერალურ მოდელს უნდა დაუპირისპირდეს გლობალიზაციის დემოკრატიული მოდელი, ანუ სოციალურად ორიენტირებული გლობალიზაცია” (გვ. 210-211);

- *“სოციალიზმის იდეა, რომელიც საუკუნეთა მანძილზე უტოპია იყო და მისი პრაქტიკული განხორციელების ცდა წარუმატებელი აღმოჩნდა, შესაძლებელია გარკვეული დროის შემდეგ კაცობრიობის რეალური ცხოვრების წესი გახდეს”* (გვ. 212). აქვე აღვნიშნავთ, რომ, ჩვენი აზრით, ეს პერსპექტივა ბევრად არის დამოკიდებული ისეთი ფაქტორების ამოქმედებაზე, როგორებიცაა მრავალპოლუსიანი სამყაროს ჩამოყალიბება, ეკონომიკის თანდათანობითი სოციალიზაცია, ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის სწორი განსაზღვრა და სხვ.

სასურველობის სახით გვინდა აღვნიშნოთ, რომ მონოგრაფიაში შედარებით ნაკლები ყურადღება დაეთმო გლობალიზაციის სოციალურ ასპექტებს. ვფიქრობთ, ამ პრობლემის სიღრმისეული ანალიზი გახდება ავტორის მომავალი კვლევების საგანი.

კარგი იქნებოდა, ავტორს ძირითადი დასკვნები მოეცა ინგლისურ და რუსულ ენებზეც, რაც მნიშვნელოვნად გაზრდიდა მოცემული პრობლემატიკით დაინტერესებულ პირთა რაოდენობას.

დასასრულ, ვამთავრებთ რა რეცენზიას პროფესორ ელგუჯა მექვაბიშვილის მონოგრაფიაზე. კიდევ ერთხელ ხაზს ვუსვამთ მის მნიშვნელობას ეკონომიკის გლობალიზაციის პრობლემების გადაწყვეტის საქმეში და სრულად ვუჭერთ მხარს იმ მოსაზრებას, რომ ის დიდად დააინტერესებს “თანამედროვე ეკონომიკური პრობლემებით დაინტერესებულ პირებს, ეკონომიკური პროფილის სტუდენტებსა და პროფესორ-მასწავლებლებს”.

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
თეიმურაზ ბერიძე

РЕЦЕНЗИЯ

на научно-исследовательскую монографию доктора экономических наук, профессора Георгия Папава «Методология познания качеств реалий смешанной рыночной экономики и паралогизмы»

Научные труды доктора экономических наук, профессора, кавалера ордена чести Г. Папава хорошо известны широкому кругу читателей-экономистов. В них автор касается многих сфер экономики, и в то же время все они содержат в себе новые подходы и инновации в деле познания соответствующих экономических явлений. Представленная фундаментальная научно-исследовательская работа займёт в экономической науке особое место. В ней предлагается совершенно новый образ экономического мышления (квалифицированный автором как периоданто-генетический и «полифонический»), нацеленный на предупреждение непреднамеренных ошибок в осмыслении логики становления экономических реалий, и, соответственно, открывается совершенно новый простор для осуществления углублённых научных экономических исследований по периодам времени.

Предлагаемый автором образ экономического мышления и опирающаяся на него методология познания качеств экономических реалий являются результатом применения в экономической науке положений системологии как инструмента исследования проблем. Применение последней автором оправдало тем самым утверждение, согласно которому «успехи в ряде наук и областей человеческой деятельности будут связаны с развитием системологии».¹² Следует подчеркнуть, что автор в процессе исследования использовал результаты и тех наук, которые, как правило, участвуют в формировании экономических реалий, а именно, философии, психологии, математики, генетики, астрономии, экономической кибернетики, статистики и других наук.

Представленный образ экономического мышления насыщен методологическими приёмами расчётов в виде соответствующих формул математики экономики, которые, в отличие от экономико-математических методов, построены без отрыва качеств каждого ингредиента данной экономической реалии. Он конкретно выходит на формирование технологии рыночной экономики, которая нормализует сочетание естественного рыночного механизма и механизма государственного правления экономической средой и направляет формирование экономик стран как целостных систем и «полифоническую» глобализацию рыночной экономики мира в нормализованное позитивное русло.

Главная ценность данной научной работы заключается в том, что сформирована совершенно новая методология познания качеств экономических реалий, складывающихся непрерывно по периодам времени в условиях смешанной рыночной экономики. Представленная методология даёт возможность основательно умозрительно вникнуть в природу экономических реалий (следуя их генетическому становлению, непрерывному по периодам времени) и тем самым избежать экономических паралогизмов, т.е. непреднамеренных ошибок в осмыслении логики становления экономических реалий смешанной рыночной экономики и, соответственно, принятия ошибочных экономических решений и тем самым претворения в жизнь ложно адресованных мер. Данная методология исходит из явлений, реально существующих в экономике, в структурных единицах которой возможно обнаружить периоданто-генетические системы.

Образ экономического мышления, сформированный проф. Г. Папава, подразумевает высокоэффективное правление (управление, образующего русло надлежащего регулирования) экономической деятельностью, т.е. с наибольшей отдачей в ответ на прохождение периодов времени, предстающих как ресурс срока. Последние выступают в роли естественных императивов, толкающих экономические субъекты к организованным действиям. Данный образ мышления способствует более глубокому умозрительному вниканию в имманентные и эмерджентные свойства экономических реалий

¹² Дружинин В.В., Конторов Д.С. Проблемы системологии (проблемы теории сложных систем). Москва, «Советское радио», 1976 (с. 287).

смешанной рыночной экономики, не отходя от естественного хода их развития, и предотвращая тем самым допущение экономических паралогизмов.

Кроме того, инновацией данной работы является периодантный метод определения эффекта организованности экономики на примере промышленной фирмы. Изменение этого эффекта осуществлено автором «с точностью аптекаря». Внимания также заслуживает «полифонически» нормализованная смешанная рыночная экономика, которая достигается соответствующим директивно-индикативным образом государственного правления, который включает применение соответствующей рационально маневренной налоговой системы, антикоррупционной системы «должностных спецконтрактов», а также задействование должного государственного индикативного плана и механизма рационального чередования процессов приватизации и национализации.

Следует отметить, что разработка автором проблемы должного государственного правления экономическими автоматизмами экономических субъектов обеспечивает нормализацию как их поведения, так и общественных взаимоотношений вообще. Создание истинно демократического общества выдвигает требование нормализации смешанной рыночной экономики, т.е. истинно демократический правопорядок не достижим без нормализации смешанной рыночной экономической системы данной страны. Выполнению этого требования способствует в рецензируемой монографии представленное научное новшество в виде методологии непрерывного по периодам времени познания качеств реалий смешанной рыночной экономики, предупреждающей экономические паралогизмы. Последние разрушают институциональность смешанной рыночной экономики, уводя в сторону от строительства истинно демократического общества.

Данная работа даст новую пищу экономической науке и практическому правлению экономикой как отдельных фирм, регионов, стран, так и всей мировой экономикой в условиях смешанной рыночной экономики в деле нормализации социально-экономической деятельности, резко сокращая или даже полностью предотвращая допущения экономических паралогизмов. Накопление последних способствует формированию суммативных образований экономик и тем самым порождает экономические кризисы, нарушая соотношение между созданными экономическими благами и обслуживающей их денежной массой с учётом темпа оборачиваемости последней (без участия кредитования).

Новое направление экономических исследований, новый образ экономического мышления созданный профессором Г. Папава имеет большое как теоретическое, так и практическое значение. Его применение возможно правительствами, бизнесменами, предпринимателями, менеджерами любой страны со смешанной рыночной экономикой, особенно значительно оно для Грузии, так как это позволит предупредить экономические паралогизмы в осуществлении экономических функций как государственного правления, так и бизнеса, предпринимательства и менеджмента фирм. В то же время, данное исследование адекватно ориентирует интеллект экономиста-исследователя в области нахождения путей нормального функционирования смешанной рыночной экономики в отличие от «дикой» рыночной экономики, представляющей собой суммативное образование, насыщенное не только позитивными, но и негативными механизмами «дикой» рыночной среды.

Кроме того, считаем, что методологию непрерывного по периодам времени познания качеств реалий смешанной рыночной экономики, нацеленную на преодоление экономических паралогизмов, представленную проф. Г. Папава в своей монографии, обязательно следует внедрить не только в процесс осуществления соответствующих экономических исследований, но и в учебный процесс в области экономики для подготовки магистров и докторов экономических наук. Полагаем, что научно-исследовательская монография проф. Г. Папава заслуживает присвоения соответствующей премии.

**Доктор экономических наук, профессор,
директор института экономики П. Гугушвили**

Рамаз Абесадзе

ინფორმაცია

2008 წლიდან დაარსდა პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის სამეცნიერო შრომების კრებული, რომელიც გამოდის პერიოდულად.

შრომების კრებულში დაიბეჭდება მეცნიერ ეკონომისტთა (მეცნიერებათა დოქტორები, აკადემიური დოქტორები) შრომები, ასევე, ბაკალავრების, მაგისტრების, დოქტორანტების და პრაქტიკოს ეკონომისტთა სათანადო მეცნიერული დონის სტატიები.

ავტორთათვის კრებულში სტატიების გამოსაქვეყნებლად მოქმედებს შემდეგი წესები:

1. კრებულში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტი. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური – TIMES NEW ROMAN). ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economisti1@rambler.ru, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და კრებულის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

დამატებითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ოთახი 13, ტ.: 99-66-46; 99-74-09.

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა

ქართულ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე

შელაგათიან ფასებში

გთავაზობთ ნებისმიერ საგამომცემლო საქმიანობას:

• მასალის აკრეფა, დაკაბადონება, რედაქტირება
გამოიცემა:

- სამეცნიერო წიგნები და ნაშრომები, ენციკლოპედიები, ლექსიკონები, ცნობარები
- პერიოდული გამოცემები (სამეცნიერო შრომათა კრებული, სამეცნიერო ჟურნალები, კონფერენციის მასალები)

- ორიგინალური და ნათარგმნი მხატვრული ლიტერატურა, სახელმძღვანელოები, საბავშვო წიგნები, ალბომები და გზამკვლევები
- ელექტრონული დარგობრივი ჟურნალები

მისამართი: თბილისი, გერონტი ქიქოძის ქ. №14

36 94 77; 93 22 60; 99 66 46; 8(55) 33 01 38.

ელ.ფოსტა: gamomcemloba@rambler.ru

ჟურნალ ეკონომისტში სტატიების წარმოდგენის წესები

1. ჟურნალში გამოსაქვეყნებლად განკუთვნილი სამეცნიერო ნაშრომები უნდა იყოს დამოუკიდებელი კვლევის შედეგი. ნაშრომი არ უნდა არღვევდეს საავტორო უფლებებს და არ უნდა იყოს გამოქვეყნებული რომელიმე სხვა ორგანოში.
2. რედაქციაში წარმოდგენილი სტატიის ორიგინალი ხელმოწერილი უნდა იყოს ავტორის, ხოლო თანაავტორობის შემთხვევაში ყველა თანაავტორის მიერ სახელის, გვარის, სამუშაო ადგილის, სამეცნიერო ხარისხისა და წოდების, სრული საფოსტო მისამართის, ტელეფონის, ფაქსის, ელექტრონული ფოსტის მითითებით.
3. სტატია დაბეჭდილი უნდა იყოს 1,5 ინტერვალით, A4 ფორმატზე, 12 ფონტით. რედაქციაში სტატიების წარმოდგენა აუცილებელია ორ ნაბეჭდ ეგზემპლარად, ელექტრონულ ვერსიასთან ერთად (MS WORD, ქართული ტექსტი შრიფტით ACADNUSX, ხოლო ინგლისური TIMES NEW ROMAN).
4. ჟურნალში სტატიები გამოქვეყნდება რედაქციაში მათი შემოსვლის რიგის მიხედვით. რედაქციის მიერ სტატიის წარმოდგენის თარიღად ჩაითვლება რედაქციის მიერ საბოლოო ტექსტის მიღების თარიღი.
5. სტატია, რომელიც სრულად არ პასუხობს ზემოთ მოყვანილ მოთხოვნებს, რედაქციის მიერ არ მიიღება. ერთი გვერდის ღირებულებაა 5 ლარი.

ნაშრომების გამოგზავნა შეგიძლიათ ელექტრონული ფოსტით შემდეგ მისამართზე: economisti1@rambler.ru, tealazarashvili@rambler.ru

ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა და ჟურნალის რედაქცია მზადაა თანამშრომლობისათვის.

დამატებითი ცნობებისათვის დაგვიკავშირდით შემდეგ მისამართზე:
ქ. თბილისი, ქიქოძის ქ. №14, ოთახი 13, ტ. 99-66-46, 99-74-09.

სს "საქართველოს ბანკში" კლიენტის ანგარიშზე თანხების ერთჯერად ვალუტაში (ლარი)

ჩარიცხვისათვის აუცილებელი საბანკო რეკვიზიტები

მიმღების ბანკი:

სააქციო საზოგადოება "საქართველოს ბანკი"

ცენტრალური ფილიალი (კოდი) 220101502

მიმღების დასახელება: სსიპ პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტი

მიმღების ანგარიშის ნომერი: 247786300

ტელ: +995-32-444444-7842

ფაქსი: 444176

ელ.ფოსტა: tmetreveli@bog.ge

**THE RULES OF HANDING IN SUBMISSION THE REPORTS TO THE
JOURNAL “ECONOMISTP”**

1. Scientific works sent to publish should be the result of independent research. The work should guarantee copyrights and should not be published in other organs.
2. An original paper sent to editorial board must be signed by the author, and in case of coauthorship – by all authors, providing names, first names, position, degrees, titles, full address, telephone, fax and e-mail.
3. The paper should be printed by computer with 1,5 spacing, A4 format, 12 font. The articles should be send to editorial board in two printed copies together with electronic version (MS WORD, Georgian text font -AcadNusx, English text font-Times New Roman).
4. Articles are published in succession of their receiving by the editorial staff. If an artticle is sent back to the autor for revision the data of receiving the final text is regarded as date of submission for consideration. Price of a page – 10 \$.

The paper not meeting these requirements is not taken for consideration.

The articles should be sent by e-mail to the address: economist1@rambler.ru,
tealazarashvili@rambler.ru

Institute managers and editorial staff is ready for collaboration.

For additional information, please, connect to the address: Tbilisi, 14 Kikodze str., tel: 99.66.46,

**BANK DETAILS FOR TRANSFERS IN US DOLLAR
IN FAVOUR OF CUSTOMERS OF JSC BANK OF GEORGIA**

Intermediary Bank

Citibank N.A., New York, USA

SWIFT: CITIUS33

Account With Institution

Bank of Georgia, SWIFT: BAGAGE22

3, Pushkin Street, 0105 Tbilisi, Georgia

Beneficiary: LEPL PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS

Account: 247786300

Tel: +995-32-444444-7842

Fax: 444176

E-mail: tmetreveli@bog.ge

**BANK DETAILS FOR TRANSFERS IN EURO
IN FAVOUR OF CUSTOMERS OF JSC BANK OF GEORGIA**

Intermediary Bank

Commerzbank, Frankfurt, Germany

SWIFT: COBADEFF

Account With Institution

Bank of Georgia, SWIFT: BAGAGE22

3, Pushkin Street, 0105 Tbilisi, Georgia

Beneficiary: LEPL PAATA GUGUSHVILI INSTITUTE OF ECONOMICS

Account: 247786300

Tel: +995-32-444444-7842

Fax: 444176

E-mail: tmetreveli@bog.ge

ჟურნალი “ეკონომისტი”

მისამართი: თბილისი, 0105, გ. ქიქოძის ქ. 14; ტელ.: 996646; 932804; 899 970103.

E-mail: economist1@rambler.ru

Journal “Economist”

Edress: Tbilisi, 0105, Kikodze street, tel. (+995 32) 996646; 893 314628.

E-mail: economist1@rambler.ru

პაატა გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა
გამომცემლობის რედაქტორი სესილი ხანჯალაძე

Publishing House of Paata Gugushvili Institute of Economics
Redactor of Publishing House Sesili khandjaladze